

J. A. SPENGLER.

DE

NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE BEZITTINGEN

ONDER HET BESTUUR VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

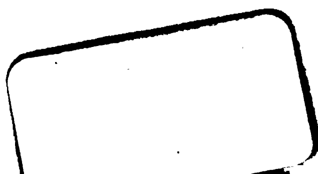
G. A. G. P. BARON VAN DER CAPELLEN.

1819—1825.

(Eerste gedeelte.)

VAN DEN SCHRIJVER.

DE

NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE BEZITTINGEN

ONDER HET BESTUUR VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

G. A. G. P. BARON VAN DER CAPELLEN.

1819—1825.

(Eerste gedeelte.)

DE
NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE BEZITTINGEN

ONDER HET BESTUUR VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

G. A. G. P. BARON VAN DER CAPELLEN.

1819—1825.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN HET ROMEINSCH EN HEDENDAAGSCH REGT

AAN

DE UTRECHTSCHE HOOGESCHOOL,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. G. J. LONCQ, C. J. ZN.,

HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDE,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

DOOR

JOHAN ALBERT SPENGLER,

Geboren te Wassenaar.

OP VRIJDAG, DEN 6den MAART 1863, TE 1 URE.

Utrecht. KEMINK EN ZOON. 1863.

INHOUD.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

HOOFDSTUK V.

INLEIDING.

Is het immer eene eervolle, maar tevens zware taak voor hem, die geroepen wordt, om aan het hoofd te staan onzer Oost-Indische bezittingen, en rusten er op dien Hoogen Ambtenaar buitengewone verpligtingen, hoeveel zwaarder wogen deze niet voor den staatsman, die, bij de teruggave onzer koloniën, in 1815 naar Indië gezonden werd, niet om voort te bouwen op hetgeen hij daar vinden zoude, maar om met de twee hem toegevoegde mannen, alles van den grond af te onderzoeken en te regelen.

Buitengewone bekwaamheden werden daar vereischt, niet slechts in den aanvang, toen men de grondslagen van het bestuur moest vestigen, maar vooral ook bij het in werking brengen van het aangenomen stelsel.

De drie mannen, door het vertrouwen van den Souvereinen Vorst tot deze taak geroepen, waren, Mr. C. T. Elout, G. A. G. P. Baron van der Capellen en de Schout bij Nacht A. A. Buyskes.

Zij zouden de kolonie van de Engelschen overnemen

en het nieuwe bestuur regelen, waarna van der Capellen, die tevens tot Gouverneur-Generaal en Opperbevelhebber der land- en zeemagt beoosten de Kaap de Goede Hoop benoemd was, het bewind alleen zoude aanvaarden.

Wat de keuze dezer mannen betreft, leest men in eenen brief van Falck aan Elout: „wien mag men voor Gouverneur-Generaal aanbevelen? Aan Appelius, Six, Hogendorp, Janssens, Daendels valt niet te denken, genen omdat men ze noodig heeft, dezen nosti quare. Capellen, dien de Brabanders kennen en eerbiedigen, heeft men ook wel noodig; maar hierover zoude kunnen worden heengestapt, indien wij iemand hadden om hem op den goeden weg te helpen en hem te installeren. Zijne bedaardheid, ijver en verdere deugdzame hoedanigheden, zouden het overige doen. Buyskes, die het eskader kommanderen zal, is wel niet berekend om Commissaris-Generaal te zijn? immers niet alleen, kortom, help mij met uwen raad, opdat ik den Prins, met wiens voorkennis en verlangen ik u schrijve, op mijne beurt te hulp kome. Door het aanwijzen van personen voor zulk eene taak, doet gij een' grooten dienst; want van den allergrootsten ben ik, vriendschapshalve, huiverig te spreken. — En echter, is het zoo geheel ongerijmd u voor te slaan, om zelf als Commissaris-Generaal een paar jaar buiten den vaderlandschen grond door te brengen? Voorwaarden ter uwer keuze, omstandigheden in ieder opzicht gunstig en uitlokkend, heilige pligt jegens het vaderland, dankbaarheid voor Z. K. H.,

bekendheid met de zaken, predilectie voor dezelve, agnoscas veteris vestigia flammae, alles moet zamenwerken om u het voorstel smakelijk te maken." [1])

Het was niet vreemd dat men bij de keuze van Commissarissen terstond aan Elout dacht, hij was reeds eenmaal tot Commissaris-Generaal benoemd, hoewel toen op zijne reis naar Java door Koning Lodewijk teruggeroepen. Men meende thans partij te kunnen trekken van de voorbereidende kennis, vroeger door hem opgedaan. Wat Buyskes betreft, vooral voor de organisatie der marine, kon men groote diensten van hem in Indië verwachten.

Tot regt begrip van de keuze van van der Capellen tot Gouverneur-Generaal, moet men eenigzins acht geven op de betrekkingen vroeger door dien Staatsman bekleed, immers de ijver en verdere deugdzame hoedanigheden, waarvan Falck in zijn zoo even aangehaalden brief spreekt, zullen wel niet de eenige aanbeveling voor van der Capellen geweest zijn. Wij herinneren hier dan ook hoe hij steeds de hoogste ambten bekleed had, en o. a. in Oost-Friesland als Landdrost getoond had de voor de organisatie van een nieuw verkregen gewest vereischte kundigheden te bezitten, maar bovenal mogen wij niet vergeten dat van der Capellen in 1814 tot Secretaris van Staat voor het departement van koophandel en koloniën was aangesteld, en ofschoon hij, naauwlijks den eed als zoodanig afgelegd hebbende, met eene zending naar

1) Brussel 9 Sept. 1814. n°. 106. *Brieven* 2de uitg. blz. 211.

België belast en een weinig later tot Commissaris-Generaal te Brussel benoemd werd, is dit een blijk dat men in van der Capellen eene bekendheid met het koloniaal-wezen onderstelde, hetgeen niet zonder invloed zal geweest zijn bij de benoeming tot Gouverneur-Generaal. [1])

Elout beantwoordde den brief van Falck met de betuiging, dat hij zich ter beschikking van Z. H. stelde, er bijvoegende: „Capellen is mij van de beste zijde als een achtingswaardig, braaf man bekend, en ik zal volgaarne met hem werken. Buyskes ken ik sedert lang, van zijne praktische kennis is veel nut te trekken." [2])

Men twijfelde nog een oogenblik of men Buyskes wel tot Commissaris-Generaal zoude benoemen, en vooral Elout wilde dit niet onvoorwaardelijk aanraden. Men dacht aan Muntinghe als derden Commissaris-Ge-

---

1) De Baron van der Capellen den 15den December 1778 geboren, was in 1803 secretaris van de rekenkamer van het departement Utrecht geworden, in 1805 lid van den raad van finantiën, in 1807 assessor van den landdrost en in hetzelfde jaar secretaris-generaal van gemeld departement, in 1808 landdrost van Oost-Friesland, in 1809 staatsraad en kort daarna minister van eeredienst en binnenlandsche zaken. — Onder de fransche overheersching bleef van der Capellen ambteloos. — In 1813 werd hij door den S. V. benoemd tot commissaris-generaal van het departement der Zuiderzee, in 1814 werd hij secretaris van staat voor het departement van koophandel en koloniën. — Kort hierna commissaris-generaal in België, en in sept. 1814 commissaris-generaal en gouverneur-generaal van Neêrlandsch Indië; in Januarij 1815 werd hem eene zending naar Weenen opgedragen, waarna hij in Oct. van dat jaar naar Indië vertrok.

2) ELOUT, *Bijdragen tot de kennis van het koloniaal bestuur.* 1861. Inl. blz. 8.

neraal, doch Elout vreesde dat de bekende ingenomenheid van den heer Muntinghe met het nieuw ingevoerd stelsel een onbevangen onderzoek in Indië zoude beletten.[1])

Wij zullen in ons geschrift niet gewagen van de daden dier drie mannen, aan wie zoo te regt het koninklijk vertrouwen geschonken werd. Wat door Commissarissen-Generaal, gedurende hun bijna driejarig verblijf op Java verrigt is, vindt men omstandig beschreven, in het, ten vorige jare, verschenen werk van Mr. I. H. J. Hoek: Het herstel van het Nederlandsch gezag over Java en onderhoorigheden (1816—1819). Voor dat wij overgaan tot eene beschouwing van het bestuur van den Gouverneur-Generaal van der Capellen, meenen wij zoowel de betrekking te moeten schetsen, waarin de kolonie en haar Gouverneur-Generaal tegenover het moederland geplaatst waren, als ook den toestand, waarin de Oost-Indische bezittingen, na het bestuur der Engelschen, verkeerden.

Art. 60 der Grondwet van 1815 bepaalde: „de Koning heeft bij uitsluiting het opperbestuur over de volkplantingen en bezittingen van het Rijk, in andere werelddeelen." Volgens de door van Hogendorp, in

---

1) Uit het Leven van Mr. S. Iperuszoon Wiselius, beschreven door v. LIMBURG BROUWER, blijkt dat ook aan Wiselius de aanzienlijke betrekking van Gouverneur-Generaal in Nederlandsch-Indië is aangeboden, doch dat deze, ter wille van zijne reeds hoog bejaarde moeder dit aanbod meende te moeten afwijzen. — blz. 237.

de Grondwets-Commissie, gegeven verklaring, werd in dit artikel ook de *wetgevende magt* in de koloniën aan den Koning toegekend.

De Staten-Generaal vereenigden zich stilzwijgend met die uitlegging, door, tot aan de afscheiding van België, den Koning ongestoord te laten in de uitoefening dier magt. Van Hogendorp meende later, dat de wetgevende magt den Koning niet alleen toekwam, en verdedigde dit zijn gevoelen in de Bijdragen tot de huishouding van Staat; [1]) hiermede stemt ook de uitlegging van den heer Thorbecke overeen. [2]) Wij meenen dat dit gevoelen voldoende bestreden is door den heer de Waal, en dat de Koning niet anders deed dan gebruik maken van het hem bij de grondwet verleende regt, wanneer hij zonder medewerking der Staten-Generaal het wetgevend gezag in Neêrlandsch Indië uitoefende.

Bij deze zware zedelijke verantwoordelijkheid, bleef den Koning geen andere raadsman, [3]) dan de door hem aan het hoofd van het departement van koloniën geplaatste ambtenaar.

Gedurig is er dan ook op aangedrongen om een Raad van koloniën in te stellen, waarin de in Indi-

---

1) *Bijdr.* VIII. blz. 297. uitgaaf van 1855.

2) *Aanteekening* (1ste uitgaaf.) blz. 71—80.

3) Art. 73 Grw. 1815: „de Koning brengt ter overweging bij den Raad van State, alle voorstellen door Hem aan de Staten-Generaal te doen, of door dezen aan Hem gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat *en van deszelfs bezittingen in andere werelddeelen.*"

sche zaken, meest doorkneede staatslieden, zitting moesten hebben, opdat de Koning of zijn Minister alzoo den raad van deskundigen konde inwinnen.

Art. 6 van de schets van van Hogendorp bepaalde: „de Souvereine Vorst vermag ten allen tijde een Raad van koophandel en koloniën van de beide Indiën aan te stellen, welke Raad gepresideerd wordt door het hoofd van het departement van koloniën."

Ook in art. 35 grondwet van 1814 lezen wij: „hij (de S. V.) mag wijders een Raad van koophandel en koloniën instellen." Het opperbestuur moest echter aan den Souvereinen Vorst verblijven. [1])

In de grondwet van 1815 vinden wij deze bevoegdheid des Konings niet uitgedrukt.

Den 16[den] September 1815 werd de Heer Goldberg tot Directeur-Generaal van het departement van koophandel en koloniën benoemd, na reeds sedert December 1814 met de waarneming van het bestuur belast te zijn geweest.

Het departement werd bij besluit van 19 Maart 1818 opgeheven en het bestuur van koophandel en koloniën in het departement van onderwijs, nationale nijverheid en koloniën veranderd; tevens werd Mr. A. R. Falck tot Minister benoemd.

Deze werd den 30sten Maart 1824 vervangen door

---

1) De S. V. maakte gebruik van de hem gegeven bevoegdheid en stelde bij besluiten van 6 April en 11 Julij 1814 een Raad van koophandel en koloniën in. Die Raad bestond uit 9 leden en een secretaris. Zie DE WAAL, *N. I. in de St. G.* Dl. I. blz. 6.

Mr. C. T. Elout, die als minister van nationale nijverheid en koloniën optrad. [1])

De verpligtingen van den Gouverneur-Generaal tegenover het opperbestuur in Nederland, vinden wij omschreven in het reglement op het beleid der regering, vastgesteld door Commissarissen-Generaal den 22sten December 1818. [2])

Art. 6 bepaalt, dat de Gouverneur-Generaal verpligt is, gezamenlijk met de Raden van Indië, elke openvallende plaats in den Raad te vervullen, en daarvan kennis te geven aan het departement van koloniën, „opdat Z. M. de benoeming zal kunnen bekrachtigen of een ander aanstellen." [3])

Art. 12 eischt dat, zoo de Gouverneur-Generaal van zijne magt gebruik maakt, om een besluit te nemen tegen de gevoelens van de meerderheid, aan het departement van koloniën de adviezen en van den Gouverneur-Generaal, en van de Raden worden toegezonden.

Eindelijk leest men in art. 13 en 15: „Van het

---

1) Het bestuur van het onderwijs werd overgebragt naar het departement van binnenlandsche zaken, waterstaat en publieke werken.

Bij besluit van 5 April 1825 werd het departement nog eens opgeheven, en het bestuur der koloniën vereenigd met dat der marine in het departement, marine en koloniën. — Elout bleef minister tot 1 Oct. 1829.

2) Zie omtrent de bevoegdheid van C. C. G. G., tot opstellen en in werking brengen van dit reglement Mr. HOEK, blz. 226.

3) Art. 8 van de wet op het beleid der Reg. van N. I. van 2 Sept. 1854 bepaalt, dat de Koning den vice-president en de leden van den Raad van N. I. benoemt en ontslaat.

verhandelde in elke zitting van de Hooge Regering, alsmede van de handelingen van den Gouverneur-Generaal afzonderlijk, worden dagelijksche aanteekeningen gehouden, die kopijelijk telken drie maanden, aan het departement van koloniën moeten worden overgezonden. Van alle belangrijke gebeurtenissen en handelingen, zoo de inwendige regering, als de buitenlandsche betrekkingen, met omliggende Europeesche bezittingen of Inlandsche Vorsten of volkeren, betreffende, wordt ook tusschen tijds, bij elke bekwame gelegenheid, aan hetzelve departement kennis gegeven. De overzending der stukken moet steeds gepaard gaan met een omstandig en beredeneerd verslag der zaak en der gronden van beslissing, ten einde Z. M. in staat te stellen, de juistheid der genomen maatregelen te beoordeelen."

„De Gouverneur-Generaal in Rade, zoowel als afzonderlijk handelende, is gehouden, de bevelen hem uit naam des Konings toegezonden, na te komen."

Ofschoon nu de Gouverneur-Generaal in vele zaken slechts de uitvoerder is, van de hem in naam des Konings toegezonden bevelen, zoo blijft zijne verantwoordelijkheid groot, en is er waarheid in de woorden, door den Koning aan van der Capellen eenmaal toegevoegd: „Mijnheer, het gezag dat Gij weldra zult bekleeden, zal uitgebreider zijn dan het mijne; want Gij zult geene Staten-Generaal hebben." Van der Capellen beantwoordde dit met: „Sire, hoewel ik daar ginds magtig zal zijn, zal ik echter nooit vergeten dat Uwe Majesteit boven mij verheven is." „Dat is waar,"

hernam de Koning, „maar op een afstand van vier duizend mijlen is ieder toezigt onmogelijk." [1])

Overtuigd van het bezwaar, om uit Nederland naar Indië instructiën te zenden, die in de omstandigheden toepasselijk zijn, heeft van der Capellen zelf verklaard: „ik heb mij, te midden van de gewigtigste en moeijelijkste omstandigheden, waarin ik gedurende de tien jaren mijner regering verkeerd heb, en gedwongen als ik was, om hoogst belangrijke besluiten te nemen, nooit veel bekreund over de verantwoordelijkheid. Ik redeneerde aldus: Ik bezit het vertrouwen van den Vorst, dien ik vertegenwoordig; hoe zou hij handelen, zoo hij zich in mijne plaats bevond, of hoe zou hij moeten handelen, zoo hij dezelfde kennis van zaken had, die ik verkregen heb? Naar die beginselen ging ik dan te werk, zonder mij te bekommeren over het waarschijnlijke eener afkeuring of over bedillingen, die ik wist, dat ik niet ontgaan kon." [2])

Wij zullen dan ook later zien, hoe van der Capellen de verantwoordelijkheid op zich geladen heeft van 's Konings bevelen niet uit te voeren, wanneer hij meende dat die bevelen met de ware belangen van den Staat in strijd waren, eene handelwijze, die hem de hooge ontevredenheid van Koning Willem en diens Minister, deed ondervinden.

Eene goede verstandhouding tusschen het bestuur in het moederland, en dat in Indië werd door van

---

1) *Gedenkschriften van van der Capellen*, blz. 488.

2) *Gedenkschriften*, blz. 489.

der Capellen op hoogen prijs gesteld; belangrijk is hetgeen hij hieromtrent schreef, juist toen die verhouding minder goed was geworden: „onder de zaken, welke ik steeds voor het belang dezer bezittingen en voor het moederland als hoogst nuttig en wenschelijk heb beschouwd, behoort vooral die, wel georganiseerde en met wederzijdsch vertrouwen en wederkeerige belangstelling onderhouden, correspondentie tusschen het Gouvernement in het moederland en de Regering hier te lande, welke in vroeger bloeijende dagen der Nederlandsch Oost-Indische maatschappij zoo geregeld en doelmatig was ingerigt, onafgebroken stand hield, en alle gedeelten van Indië omvatte en welke noodwendig eene naauwkeurige kennis der wederzijdsche belangen, en eene heilzame overeenstemming der wederkeerige maatregelen moest medebrengen." [1])

De verhouding tusschen Gouverneur-Generaal en Minister van koloniën bleef, zoolang Falck aan het hoofd van het departement stond, vriendschappelijk. Falck, zelf een ijverig voorstander van het stelsel door Commissarissen-Generaal ingevoerd, werkte in dien geest mede.

Te betreuren is het, dat ook hij echter reeds te weinig acht sloeg, op hetgeen hem uit Indië door den

---

1) Missive van den G. G. aan den Minister van marine en koloniën. Batavia 12 Julij 1825 n^c^. 3. Wij zijn deze missive en vele andere stukken verschuldigd aan Mr. W. R. Baron van Tuyll van Zuilen, die ons met de meeste welwillendheid den toegang tot het archief van den Baron van der Capellen verleend heeft, waarvoor wij het ons een aangename pligt achten hier openlijk onzen dank te betuigen.

Gouverneur-Generaal werd geschreven. De ingenomenheid met den Gouverneur-Generaal begon in Nederland te verflaauwen en er ontstond een zeker wantrouwen dat niet dan nadeelig kon werken. Men klaagde dat de Indische Regering niet openhartig met het Bestuur in Nederland te werk ging.

Toen Falck door Elout vervangen werd, nam de spanning tusschen het bestuur in Nederland en dat in Indië, steeds toe.

Elout toch bemerkte, toen hij aan het hoofd van het departement van koloniën kwam, dat de zaken te Batavia niet zoo gegaan waren als hij gewenscht en verwacht had; hij meende tegenwerking te ontwaren van de beginselen waarop het stelsel van Commissarissen-Generaal rustte, een stelsel door hem in de eerste plaats ontworpen; hij had immers als de oudere, in de Indische zaken meest ervarene, grooten invloed op zijne mede Commissarissen gehad, en kon juist daardoor te minder lijden, dat zijne verwachtingen niet in allen deele waren verwezenlijkt.

De reeds weinig vriendschappelijke verhouding werd nog onaangenamer, na de verwerping in Nederland van de, door de Hooge Indische Regering in Britsch Indië beproefde, geldleening.

In eenen geleidenden brief van het koninklijk besluit van 26 Junij 1825 n°. 99, waarbij die geldleening afgekeurd en vernietigd werd, schrijft Elout: „ik zoude aan mijne gewaarwordingen te kort doen, indien ik te dezer gelegenheid niet aan de Hooge Regering betuigde, hoe diep het mij grieft, de tolk

te moeten zijn van deze afkeuring. Hoezeer door mijne bijzondere mededeelingen reeds voorlang in Indië bekend was, dat eene leening bij vreemden geen bijval bij den Koning zoude vinden, en hoezeer het te betreuren is, dat deze wenk geen dieperen indruk heeft gemaakt, zegt evenwel een innige overtuiging mij, dat het Indisch bestuur met goede inzigten heeft gedwaald." [1])

Hoe dergelijke uitdrukkingen door van der Capellen werden opgenomen, blijkt ons uit een zijner brieven, waarin hij klaagt over de weinig gematigde afkeuring van alle daden, sedert de overname van het bewind uit handen van Commissarissen-Generaal verrigt. Merkwaardig is, hetgeen van der Capellen verder in dien brief schrijft, zoo om de in den Staatsman niet ongepaste hooghartigheid, als om de waarheid in de woorden, die ook nog in deze tijden zoozeer gelden, vervat. Wij laten hier het voornaamste volgen: „de intentie, die........ ondubbelzinnig doorstraalt, om de teugels der regering van deze gewesten, door den Koning aan mij toevertrouwd, uit mijne handen, in die van Uwer Excellentie's Ministerie over te brengen, en alzoo de Hooge Regering dezer landen, met ter zijde stelling van alle fundamentele inrigtingen, in afwijking van al hetgeen immer vroeger en tot 't huidige oogenblik bestaan heeft, en redelijkerwijze kan bestaan, en in lijnregte oppositie met hetgeen ooit 's Konings welbegrepen belang gedoogen kan, in

1) 's Gravenhage 27 Junij 1825.

een bloot administratief werktuig van Uwer Excellentie's Ministerie te herscheppen; dezelve niet te min gelijktijdig belast latende met eene hooge en uitgestrekte verantwoordelijkheid, die slechts van eene, onmiddellijk van 's Konings Souvereiniteit, afdalende en daarvan alleen afhankelijke wetgevende en uitvoerende magt, kan worden gevorderd. Ik stem volgaarne met Uwe Excellentie in, dat (zooals door Uwe Excellentie wordt opgemerkt) er maatregelen kunnen zijn, welker beoordeeling, hier te lande, niet zoo veilig als in Europa geschieden kan; maar ik ben tevens van gevoelen, dat onder de zoodanige slechts gerangschikt kunnen worden, die, welke van omstandigheden afhangen, welke hier niet, of niet naauwkeurig genoeg gekend kunnen worden, terwijl alle overigen deze gewesten betreffende, welke niet in gemelde cathegorie vallen, veelal en bijkans zonder uitzondering eene naauwkeurige, algemeene zoowel als plaatselijke kennis en ondervinding vereischen, die tot nog toe, niet, of ten uiterste schaars in Nederland wordt aangetroffen, en zonder welke elke beslissing in Nederland, omtrent Indische zaken en belangen niet dan hoogst gevaarlijk kan zijn." [1])

In verband met dezen brief deelen wij nog mede wat Elout, korte dagen voor de terugkomst van van der Capellen, aan Falck schreef: „van der Capellen heeft mijne onderhandsche en vertrouwelijke brieven,

---

1) Missive aan den minister van marine en koloniën, Batavia 22 Julij 1825.

waarin ik uit vriendschap hem mijn raad gaf, euvel opgenomen, hij heeft mijne officieële brieven als eene ontijdige en ongepaste bemoeijenis met de Indische zaken en zijn bestuur beschouwd, — hij heeft den Koning over die bemoeijenis, over mijne onkunde, en over zijne ongehoudenheid om zich naar de wenken van het ministerie te schikken, geschreven, en hij heeft zelfs aan Z. M. geschreven, dat zoolang er geen meerdere kennis van zaken in Europa heerscht, men beter deed van zich op hem te vertrouwen; — hij heeft eene overeenkomst, door mij, op last van Z. M., met de handelmaatschappij gesloten, niet willen erkennen; — Gij begrijpt dat dit een en ander op den Koning, die daarbij den in vele opzigten ongunstigen toestand van Neêrlandsch Indië nu van nabij gezien heeft, geen goeden indruk maakte." [1])

Wij zullen hier geen uitspraak doen tusschen den Gouverneur-Generaal en den Minister van koloniën. Had van der Capellen met regt, over weinig belangstelling in Nederland betoond, te klagen, niet minder is het te bejammeren dat de Indische Regering niet zelden tegenover het bestuur in het moederland den toestand der kolonie verbloemd en te gunstig voorgesteld heeft.

Zien wij thans in welken toestand de Oost-Indische

1) 's Hage 17 April 1826.

bezittingen na de overname uit handen der Engelschen zich bevonden.

Heeren beweert, dat de Engelschen, gedurende hun vijfjarig bestuur, „eine so kluge und milde Verwaltung" hadden ingevoerd, „dass es seit der Rückgabe Eingebornen und Europäern schwer zu werden scheint, sich wieder an Holländischer Herrschaft zu gewöhnen." 1)

De geestdrift waarmede de eerste tijding van de herkregen onafhankelijkheid van Holland op Java begroet werd, en de welwillendheid waarmede de Nederlanders daar weder ontvangen waren, toonen aan, hoe weinig waarde men aan die bewering van den schranderen geschiedschrijver mag hechten. Daarenboven, hoewel wij gaarne erkennen, dat het door de Engelschen ingevoerde stelsel, verre te verkiezen was boven het oude monopolie, mogen wij niet vergeten dat de uitvoering onder het Engelsch bestuur hoogst gebrekkig was, zoodat de voordeelen, die het stelsel met zich bragt, slechts in geringe mate werden genoten. Bovendien had het Engelsch bestuur Java steeds beschouwd, als eene tijdelijke bezitting, waaruit zooveel mogelijk moest getrokken worden, zonder dat het zich aan de toekomst veel gelegen liet zijn.

Wij meenen den toestand onzer bezittingen in 1816 niet juister te kunnen schetsen, dan door de woorden over te nemen van den Heer Muntinghe, uit eene

1) *Handbuch der Gesch. des Eur. Staaten-system's.* Dl. II. blz. 406.

Memorie in 1824 aan Z. M. den Koning aangeboden. [1]) Daar lezen wij: „het is wel niet te ontkennen dat H. H. C. C. G. G. in 1815 en 16 den weg tot de invoering van een verbeterd bestuur grootendeels gebaand vonden; eerstelijk door den *militairen arm*, die in den franschen tijd Java regeerde, en de schrik en den angst, waarin de Vorsten van Java de Hooge Indische Regering bestendig deden leven, op hun zelven overbragt; en in de tweede plaats door het schrander beleid, gepaard nu en dan met beslissende maatregelen, waardoor het *Engelsch* tusschenbestuur, zich de eerste stappen van een militair gouvernement, wist ten nutte te maken, de eenige te duchten inlandsche magt, die op Java bestond, ter neder wierp, en zich voorts aansluitende aan de gansche massa der Javasche bevolking, dezelve met hare oude instellingen en wel herbragte gewoonten, met haar dorps- en gemeentebestuur van eigene keuze, en met hare distriktshoofden, uit dezelfde klasse gekozen, onder hare bescherming nemende aan den wrevel en euvelmoed van min magtige prinsen en regenten weldra paal en perk stelde; — hen bevredigende

1) Het is misschien niet overbodig hier te herinneren hoe de heer Muntinghe ook onder het Engelsch tusschenbestuur hooge betrekkingen bekleed had en daardoor meer dan iemand anders in staat was het nieuw ingevoerde stelsel te beoordeelen. C. C. G. G. meenden van de kundigheden van dezen ambtenaar partij te moeten trekken, niet alleen door het toevertrouwen van belangrijke zaken, maar zij zochten zijne inlichting gelijk blijkt uit het breedvoerig Rapport door Muntinghe aan C. C. G. G. ingediend en grootendeels in het Tijdschrift van N. I. publiek gemaakt.

door eene milde uitgifte van landerijen tot eigen gebruik, en de toezegging van vaste bezoldigingen uit 's gouvernements kas; — doch hen daarentegen ontzeggende, de vordering van eenigen dwangarbeid en de heffing van eenige belasting hetzij in geld of in producten, buiten de palen van hunne afzonderlijke landerijen. Der bevolking in het algemeen werd daarentegen in vergelding van deze ontheffing van allen dwangarbeid, en van alle vroegere onregelmatige opbrengsten eene algemeene belasting opgelegd, rustende op den grond en onderscheiden naar de mate van vruchtbaarheid. Met dien maatregel nu was de eerste *grondsteen* gelegd van een geregeld politiek bestuur en van een regelmatig stelsel van algemeene belastingen. Het Europeesch Gouvernement trad hier voor het eerst te voorschijn als de algemeene opperheer van Land en Volk, als de onmiddelijke heffer en gaarder van hare eigene inkomsten en belastingen.

„De inlandsche Regenten en mindere hoofden waren genoegzaam bevredigd door de ruime middelen van bestaan, welke hun waren overgelaten, — hun aanzien en invloed, voor zooverre zij nuttig konden zijn, was gehandhaafd door de magt, welke hen als hoofden der policie en als leden der inlandsche regtbanken werd gelaten; alleen daar waar zij konden schaden, in het vorderen van den dwangarbeid en in het heffen van geldelijke of zakelijke belastingen, was zij gefnuikt en beperkt; — de bron van alle de onderdrukkingen en concussie van vroegeren tijd was daarvoor afgeleid. — Uit de opgezetenen hunner afzonder-

lijke landerijen hadden zij intusschen het middel, om bij wijze van heerendiensten, of hoe zij verkozen, zoo vele manschappen te trekken als tot hunne huisdienst, tot hun gevolg en staat, vereischt werd. — Bij de hoogere standen, onder de Javanen bestonden er dus geene redenen die hen tot tegenstand hadden kunnen nopen. Het gevoel daarenboven van regt en onregt, hetwelk diep geworteld is in het menschelijk hart, moest bij deze gelegenheid ook werken op hunne gemoederen; want ofschoon kennis noch beschaving genoeg bezittende, om dezen regel van gedrag op te volgen, wanneer zij met een onbepaald gezag in handen, aan zich zelven waren overgelaten, kon het niet anders of zij moesten in hun geweten de billijkheid en regtmatigheid van den voorgeslagen maatregel toestemmen, — en deszelfs strekking tot voordeel der gezamenlijke bevolking inzien; — en aan dit innerlijk gevoel mag voorzeker ook in eene groote mate, de volkomene gelatenheid worden toegeschreven, waarmede de hoogere standen op Java deze nieuwe schikkingen aanzagen en zich lieten welgevallen. — Bij de groote menigte echter der Javasche bevolking, de dorpshoofden en gemeentebesturen, tot de distriktshoofden ingesloten, was het niet alleen met gelatenheid en goedwilligheid, het was met vreugde en toejuiching dat deze maatregel ontvangen werd. — Zij zagen in denzelven het behoud van hun dorps- en gemeentebestuur, het herstel van hunne voorouderlijke en wel herbragte gebruiken en instellingen; zij zagen die tijden herleven welke aan den dwangarbeid, het

gewrocht des alleenhandels op Java, waren vooraf-gegaan. Hoe geduldig zij ook, met kinderlijk ontzag, het *zachte juk* der Compagnie mogten gedragen hebben, zij huppelden van vreugde toen het van hunne schouderen geligt werd; zij erkenden de goedheid en weldadige inzigten van Hem die hun deze gunst bewees, die de gronden hunner maatschappelijke zamenleving, de vrije verkiezing hunner dorpshoofden en gemeentebesturen aan den dag bragt en ontwikkelde; die hen hunne voorouderlijke regtbanken en regtspleging terug schonk, — en hen die mate van vrijheid in de beschikking over hunne personen, tijd en arbeid schonk, zonder welke het niet mogelijk is dat eenig mensch of volk geluk en welvaart in deze wereld kan genieten.

„Zij verlieten zich dan ook met vol vertrouwen op de weldadige hand, welke hen deze gunsten deelachtig maakte; — zij verkozen zonder te aarzelen de Europeesche bescherming boven de onderdrukking hunner Mahomedaansche overheerschers, die de gedienstige werktuigen geweest waren, om hen het *zachte juk* van den dwangarbeid en des alleenhandels op te leggen; zij sloten zich dan ook langs hoe nader aan het Europeesch gezag aan, zij schaarden zich rondom het punt van waar hunne bescherming moest afdalen en zij droegen van hunne zijde gewillig, zonder tegenzin en zonder de minste weêrspannige beweging de algemeene en vrij zware belasting, welke hen over het gansche land werd opgelegd. Het vermogen en de middelen om dezen last te dragen vonden zij in hunne herkre-

gene vrijheid, in de vrije beschikking over hunnen tijd en arbeid en over de vruchten van dien arbeid, en onder de schaduw van hun aartsvaderlijk dorps- en gemeentebestuur.

„De eerste grondsteen des gebouws was dus gelegd, zij was gelegd in het hart en in de welwillendheid van eene goedaardige, zachtzinnige en geleidelijke bevolking, die wel nimmer het woord *vrijheid* in den gevaarlijken Europeeschen zin gekend, noch er naar gehaakt had; die zich nog als kinderen gaarne liet leiden, maar die zich verheugde van de knellende banden, waarin zij tot dusverre omzwachteld en benepen geweest was, te zien losgemaakt, en plaats geven aan eene vrije beweging, die hare kracht deed toenemen en haar niet alleen bekwaam, maar ook tevens gewillig maakte om veel zwaarder lasten te torschen, dan zij te voren gedragen had. De spits was afgebeten; de eenige te duchten magt op Java was met het Hof van Djocjo gevallen; — het was gevallen, niet ten gevolge van eenigen toeleg, die in verband stond met de invoering van het verbeterd stelsel van bestuur, maar ten gevolge van eene ontijdige wraak, welke de Vorst op eene onverdedigbare wijze genomen had, over vroegere verongelijkingen, die hem niet door de grondleggers van het *politieke stelsel* waren aangedaan, en uit verbitteringen, die daaruit hand over hand ontstaan waren. De magt der Regering was beperkt of gehandhaafd naar mate zij nuttig of schadelijk zijn konde. De bevolking was intusschen bevredigd en vergenoegd. De gronden der Azia-

tische Regering en van de maatschappelijke zamenleving der Javanen waren ontwikkeld en toegelicht. — De scheidslinie tusschen de ambtenaren en de gelastigden van den Oppervorst, en de gekozenen en voorspraken der gemeenten, was aangewezen, door de ontleding van het dorps- en distriktsbestuur. — De regtspleging over den inlander was geregeld door klare en eenvoudige reglementen in den geest der oude wetten en gebruiken des lands, gelenigd alleen door de meer menschlievende beginselen eener Europ. wetgeving.

„Omtrent de politie over gansch Java waren uitmuntende en onverbeterlijke verordeningen vastgesteld. Die omtrent heffing der landelijke inkomsten waren insgelijks afgekondigd en verdienen misschien denzelfden lof. — De eerste, de moeijelijkste en voorzeker de meest gewaagde stappen tot de invoering van een stelsel van politiek bestuur en geregelde belastingen, waren dus reeds gedaan toen Commissarissen-Generaal in 1816 op last Uwer Majesteit het hoog gezag over Neêrlandsch-Indie aanvaardden. *De uitvoering echter der genomene maatregelen was gebrekkig en onvolmaakt, en de voordeelen welke het nieuwe stelsel afwierp waren tot dien tijd toe gering gebleven.*" [1])

Commissarissen-Generaal vonden dan, volgens Muntinghe, toen zij op Java kwamen een goed stelsel, doch tevens eene hoogst gebrekkige uitvoering; vol-

---

1) Deze Memorie werd den Koning aangeboden bij het onderhandelen over eene op te rigten handelmaatschappij, en is, voor zoover mij bekend, nimmer publiek gemaakt.

komen met dit oordeel overeenstemmende is hetgeen Elout aan den Heer Falck schreef: „het Engelsch systeem heeft veel goeds, hunne administratie veel ongeregelds; ook moet ik u bekennen dat ik dikwijls mismoedig word en mij beschuldig eene taak op mij genomen te hebben, die mijne krachten te boven gaat, — maar ik had mij zulk eene verwarring en algemeene onverschilligheid en werkeloosheid als hier, met weinige uitzonderingen, heerscht, niet kunnen voorstellen, — nu ik er ben heb ik mij voorgenomen niet los te laten, maar met kracht en moed de menschen door zachte of strenge, mits regtvaardige, maatregelen tot hunnen pligt te brengen, — maar of ik in die poging slagen zal, moet de tijd leeren, — gelukkig dat ik met mijne ambtgenooten eensgezind ben." [1])

Met die eensgezindheid, waarin Elout zich verheugde, hebben Commissarissen-Generaal hunnen arbeid voortgezet: zij hebben een stelsel van belasting verkozen boven het te voren gevolgde stelsel van handel, [2]) zij hebben de voetstappen van het Engelsch

---

1) Buitenzorg, 1 April 1817.

2) De heer Muntinghe heeft in zijn Rapport in 1817 aan C. C. G. G. ingediend, waarin hij de vraag beantwoordde van het doelmatige van een stelsel van handel of belasting, die stelsels op de volgende wijze beschreven: „door een stelsel van handel verstaan wij ongeveer dat zamenstel van inrigtingen, hetwelk onder de voormalige O. I. C. bestond. Een stelsel, waaronder de Vorst steeds koopman is, waaronder de geest van koopman ook is de geest der regering, en waar het onderscheidend kenmerk dit is, dat het de gansche massa der Indische bevolking zoodanig dienstbaar maakt en ondergeschikt aan de belangen van den handel, dat zij onbekwaam wordt tot het dragen van eenige

tusschenbestuur gedrukt, terwijl zij getracht hebben uit den weg te ruimen hetgeen de uitvoering van het Engelsche stelsel verhinderd had.

Bij het vertrek van Commissarissen-Generaal was alles in de hoofdzaak geregeld, slechts de bijzondere punten bleven ter regeling aan het opvolgend bestuur. „Doch dit," zoo beweerde onlangs een schrijver, „in plaats van voort te bouwen op dien grondslag, verzwakte hem, ja, legde zelfs niet eens de bestaande bepalingen ten uitvoer." 1)

De volgende bladen zullen het antwoord bevatten op deze beschuldiging tegen het bestuur van den Gouverneur-Generaal van der Capellen.

---

regelmatige belasting, en onvatbaar voor de vormen van een geregeld bestuur."

„Door een stelsel van belasting verstaan wij daarentegen zoodanig eene inrigting, waardoor de gansche massa der Indische bevolking wordt aangemerkt als de eerste grondslag van het bestaan der regering, en de belastingen, van welken aard ook, die naar redelijkheid en billijkheid over die bevolking kunnen worden geheven, als de voorname en rijke bron van hare inkomsten en vermogen. Eene inrigting derhalve, waaronder door eene wederkeerige bescherming, deze zelfde bevolking in staat gesteld en gehouden wordt, om de haar opgelegde regelmatige belastingen te dragen."

Zie *Ned. Hermes* 1827. n°. 11. blz. 3. Het rapport is grootendeels opgenomen in het *Tijdschrift v. N. I.* jaargang 1850 en 51.

1) Mr. HOEK, blz. 319.

HOOFDSTUK I.

STAAT VAN DE NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE BEZITTINGEN 1816—1825.

§ 1. *Java.*

De Commissarissen-Generaal Elout en Buyskes waren den 26sten April 1816 te Batavia aangekomen. Den 11den Mei daaraanvolgende kwam hun mede Commissaris-Generaal van der Capellen. 1)

Groot was hunne teleurstelling toen de Luitenant-Gouverneur Fendall verklaarde geene bevelen tot overgaaf der kolonie ontvangen te hebben. Vele moeijelijkheden waren hiervan het gevolg, zoo wat ontscheping en huisvesting der troepen betrof, als ook het verkrijgen van gelden, waartoe men bij particulieren leeningen moest aangaan. Zelfs toen uit Engeland berigt kwam van het vertrek der Hooge Commissie uit Texel, met

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1816.

de magtiging om de kolonie aan die Commissie over te geven, bleef Fendall weigeren, zonder uitdrukkelijke bevelen uit Bengalen, aan deze magtiging gevolg te geven. [1])

Den 6den Julij 1816 kwamen eindelijk de gewachte bevelen van de Hooge Regering in Bengalen.

In de Javasche courant van 13 Julij 1816 werd nu het tractaat van 13 Augustus 1814 bekend gemaakt.

Achter het 3de artikel, luidende: „dat de koloniën in dien staat zullen worden overgegeven, waarin zij zich bevonden op het oogenblik der teekening van de conventie," werden de volgende woorden gevoegd: „en dat mitsdien de contracterende partijën aan alle bestaande tractaten zullen gehouden zijn." Commissarissen-Generaal protesteerden terstond tegen deze bijvoeging en nog denzelfden dag werd in eene buitengewone courant het derde artikel gerectificeerd. [2])

Den 19den Augustus had de overname van Java met veel plegtigheid plaats; de Britsche vlag werd onder het lossen van 21 salutschoten neêrgehaald en de Nederlandsche driekleur met een gelijk aantal begroet.

De leden van het voormalig Britsch bestuur verlieten Java den 29sten Julij 1817.

De geschillen bij de overname der kolonie gerezen en den toestand van Java, gedurende het driejarig be-

---

1) Mr. HOEK, blz. 82. keurt het gedrag van den L. G. af. Eene verdediging van dat gedrag vindt men bij SMULDERS, *Gesch. en verklaring van het traktaat van 17 Maart 1824.* blz. 23.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1816.

stuur van Commissarissen-Generaal, zullen wij als elders [1]) uitvoerig beschreven, thans niet nagaan.

Onder het Britsch tusschenbestuur was Java in de volgende residentiën verdeeld: Bantam, Buitenzorg, de Preanger Regentschappen, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Samarang, Soerakarta, Djocjokarta, Japara en Jawana, Rembang, Grissee, Soerabaija, Pasoeroehan, Probolingo met Bezoekie, Panaroekan en Banjoewangi. Wat het eiland Madura betreft, werd Sumanap tot eene residentie verheven, terwijl Bangkalang met Pamakassan onder Soerabaija werd gebragt.

Te Batavia had men, in plaats van een' Resident, eene bank van Magistraten. [2])

Reeds spoedig werd deze bank opgeheven en over Batavia mede een Resident aangesteld, waardoor eene ongelijkheid werd weggenomen, „voor welke noch reden noch nut was." [3])

---

1) Mr. HOEK, *Het herstel van het Ned. gezag over Java en onderhoorigheden* 1816—1819. blz. 96—108., alwaar men eene juiste schets vindt van den toestand waarin wij Java terugkregen, zoo geheel verschillend van dien waarin wij het vroeger bezeten hadden. Het Europeesch gezag, reeds onder Daendels uitgebreid, was onder het Eng. bestuur bevestigd. Zoo werd de Sultan van Bantam in 1813 genoodzaakt afstand te doen van zijne regten en dat rijk op denzelfden voet ingerigt als de overige residentiën; in Cheribon werden de sultans evenzoo tot afstand gedwongen, doch vooral in de Vorstenlanden was de Europ. invloed zeer uitgebreid.

2) LEVYSSOHN NORMAN, *De Britsche heerschappij over Java en onderhoorigheden* 1811—1816. blz. 180.

3) ELOUT, *Bijdragen tot de kennis van het koloniaal beheer*. 1851. blz. 16.

Bij besluit van 20 Julij 1818 [1]) werd Krawang tot eene afzonderlijke residentie verheven, hetgeen reeds in 1817 met de Kadoe geschied was. [2])

Het tijdperk van 1816 tot 1825 kenmerkte zich voor geheel Java door buitengewone rust en welvaart. Wel werd die in den beginne hier en daar nog verstoord, doch spoedig was zij dan weder hersteld. Zoo was er in 1816 een opstand in Cheribon uitgebroken, die vooral werd toegeschreven aan de slechte behandeling door de inlanders daar niet zelden ondervonden. Merkwaardig is, hetgeen de Commissaris-Generaal Elout daaromtrent schrijft: „ik houde het meest daarvoor, dat de ontevredenheid grootendeels voortsproot uit de onderdrukking en mishandeling der inlanders door ambtenaren en landheeren, want wat men ook zegge van humaniteit en liberaliteit, zij zitten (dit geloof ik) in den wil der Regering, doch niet altijd in de daden der ondergeschikten of belanghebbenden, — wij onderzoeken dit alles ten naauwkeurigste." [3])

In 1818 ontstonden er nogmaals onlusten in Cheribon. Een geringe militaire magt herstelde echter de rust. De twee hoofden van den opstand werden gevangen genomen, en nadat zij door eene, uit hunne landgenoten bestaande, jury waren schuldig verklaard, door den regter ter dood veroordeeld. [4]) Bij deze onlusten waren de beide gepensioneerde Sultans ons

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 53.

2) Besluit van 14 Maart 1817. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 18.

3) Brief aan Falck. Buitenzorg 1 April 1817.

4) Mr. MYER, *Kronyk* 1818.

behulpzaam geweest en ontvingen nu, op eigen verlangen, eene jaarlijksche uitkeering van *f* 10,000, in plaats van de hun in 1815 afgestane landen.

Ook Bantam was in 1817 nog het tooneel van eenige woelingen; onder het beleid van den Resident werden deze echter bedwongen en nam aldaar de eerbied voor het Gouvernement meer en meer toe. Tot de residentie Bantam behoorde mede een gedeelte van Sumatra, onder den naam der Lampongs [1]) bekend. Door de Engelschen waren deze distrikten onbezet gelaten, en het Nederlandsch bestuur had er zich niet zonder moeite weder gevestigd.

In de Preanger Regentschappen was bij de invoering van het nieuwe stelsel, de verpligte leverantie tegen bepaalde prijzen blijven bestaan. Ofschoon van der Capellen verlangde ook dáár het Engelsche systeem in te voeren, vond hij daartoe geen vrijheid. De bevolking dier landen was zoozeer aan de oude wijze van arbeid en levering gewend, dat eene plotselinge verandering hoogst onstaatkundig zoude geweest zijn [2]).

De benoeming van den Heer Robert Baron van der Capellen tot Resident der Preanger Regentschappen, in 1820, was eene weldaad voor de bevolking dier gewesten. Hij maakte niet alleen een einde aan vele

---

1) Mr. HOEK, blz. 122.

2) ELOUT, *Bijdr.* 1851. blz. 46. De heer Elout is van dezelfde meening als v. d. C. en beroept zich vooral op een rapport van den Britschen ambtenaar die aan het hoofd der koffijteelt stond, welke daarin betoogde dat wat elders eene weldaad was, in de Preanger-landen een bezwaar zoude opleveren.

misbruiken tot dien tijd daar heerschende, maar verwierf zich vooral aanspraak op de dankbaarheid der inlandsche bevolking door de wijze maatregelen, die hij tot beperking en eindelijk tot geheele afschaffing van den handel en het verbruik van opium heeft genomen. Het was op zijne aansporing dat de Hooge Indische Regering bij besluit van 3 December 1824 allen invoer van opium in de Preanger-landen verbood [1]).

De welvaart van de kolonie werd niet weinig vermeerderd door de zoo buitengewoon gunstige oogsten der eerste jaren. Het jaar 1820 kenmerkte zich daarentegen door aanhoudende regens, waardoor vooral de koffijoogst ver beneden het gemiddelde bleef [2]).

Het volgende jaar bragt wel een beteren oogst op, doch eene nieuwe ramp verspreidde zich over Java. De Aziatische cholera was in April 1821 uitgebroken en vertoonde zich vooral te Samarang in hevigen graad. Tusschen den 23sten en 30sten April bezweken aldaar 900 menschen [3]).

---

1) *Tijdschrift v. N. I.* 18de j. II. blz. 229 en 22ste j. II. blz. 303.

2) Opbrengst der koffijpluk in de Preanger en Buitenzorgsche landen:

1817	98,902	pikols.
1818	86,137	„
1819	65,430	„
1820	52,675	„
1821	98,082	„
1822	91,685	„
1823	67,956	„
1824	70,993	„
1825	115,961	„

STEYN PARVÉ, *Kolon. monopoliestelsel* 1851. bijlagen blz. 6.

3) Mr. MYER, *Kronyk* 1821.

„Vele ambtenaren" schreef van der Capellen „zijn van daar gevlugt. Ik heb verklaard al de zoodanigen als van hunne posten ontzet te zullen beschouwen. Ik ben dadelijk van Buitenzorg afgekomen en zal Batavia niet verlaten voor dat de omstandigheden beter zijn" [1]).

Door het kosteloos uitreiken van geneesmiddelen, door het zorgen voor geneeskundigen bijstand, werd deze ziekte zooveel mogelijk geweerd. Tegen het einde van het jaar was zij zoo goed als geweken. Ook vele der buiten-bezittingen waren zwaar door haar geteisterd.

Slaan wij thans het oog op de Rijken van Djocjokarta en Soerakarta [2]).

Tusschen beide deze hoven en de Hooge Indische Regering heerschte de beste verstandhouding. In 1819 mogt van der Capellen er zichzelf van overtuigen daar hij toen te Djocjo en Solo een bezoek bragt en met den meesten eerbied ontvangen werd.

In den aanvang van het volgende jaar bestond er eenige vrees dat de rust te Soerakarta zoude verstoord worden. Bij gelegenheid toch, dat de Resident van Soerakarta in zijne betrekking geschorst was, trachtte de Soesoehoenan gebruik te maken van het oogenblik, waarin de residentie toebetrouwd was aan den Assistent-Resident, om bekend te doen maken, dat hij,

---

1) Brief aan den min. v. kol. Batavia 4 Mei 1821.

2) Over den toestand waarin de Vorstenlanden in 1816 zich bevonden zie Mr. HOEK, blz. 101 vlgg. en vooral LEVYSSOHN NORMAN, blz. 64—80.

Soesoehoenan, weder hersteld was in de oude regten, die hij voor het tractaat van 1812 [1]) genoot; [2]) van der Capellen schrijft: „hij heeft daartoe aanleiding genomen uit een brief, waarin ik hem bij gelegenheid der suspensie van van Prehn, de verzekering geef dat ik hem bij zijn regt zal handhaven, zonder het minst wat hem kon doen gelooven dat in de tractaten van 1812 eenige modificatie gekomen was. Ik ben dadelijk daartusschen gekomen en nu zegt hij dat het een misverstand van den Rijksbestierder is, die hem kwalijk begrepen heeft, want dat hij nimmer een zoodanige afkondiging gelast had. Het blijkt echter duidelijk dat Z. H. de waarheid niet spreekt. Genoeg, de zaak is gestuit, de afkondiging herroepen en Nahuys, [3]) dien ik provisioneel te Soerakarta geplaatst heb, houdt Z. H. in orde en geeft mij de meest geruststellende verzekeringen." [4])

Korten tijd hierna overleed de Soesoehoenan en werd door zijn oudsten zoon opgevolgd. [5])

In 1822 deed van der Capellen andermaal eene

---

1) Zie LEVYSSOHN NORMAN, blz. 72.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1820.

3) Nahuys was Resident van Djocjokarta.

4) Brief aan den min. v. kol. Buitenzorg 23 Maart 1820.

5) Van 1816—1825 regeerden te Djocjokarta de Sultans:
Hamankoboano IV. 3 Nov. 1814 † 6 Dec. 1822.
Hamankoboano V.
Te Soerakarta de Soesoehoenans:
Pacoboana IV. † 1 Oct. 1820.
Pacoboano V. 31 Oct. 1820 † 5 Sept. 1823.
Pacoboano VI.

inspectie-reis over Java en bezocht ook toen de Hoven van Djocjo en Solo. 1)

Het was bij dit bezoek dat hij de groote uitbreiding gewaar werd, die de verhuring van landen aldaar verkregen had. Hij beval een naauwkeurig onderzoek dienaangaande in te stellen, waarvan de veelbesproken publicatie 2) van 6 Mei 1823 een gevolg is geweest.

Den 6den December 1822 overleed de Sultan van Djocjokarta op 21jarigen leeftijd; hij werd opgevolgd door zijn tweejarigen zoon, die onder voogdij van het Gouvernement werd gesteld.

„Aan de Pangerangs Mankoe Boemi en Diepo Negoro, oudoom en oom van den onmondigen Vorst, zoomede aan zijne grootmoeder en moeder de Ratoes Ajong en Kentjono werd de voogdij over zijn persoon en het beheer over de 100,000 spaansche matten, die het Gouvernement 's jaars volgens het bestaande contract uitkeerde, opgedragen, doch hun gezag strekte niet buiten de kraton. De uitoefening der regering werd toebetrouwd aan den Rijksbestuurder doch onder restrictive bepalingen, die den invloed en de bemoeijing waarborgden van den Resident in wiens handen ook het rijkszegel zou berusten even als daadzakelijk het gezag." 3)

---

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 17.

3) Overzigt der staatkundige betrekkingen van het Europeesch gezag met de inlandsche Vorsten op Java 1596—1830. Van 1596—1755 afkomstig van J. C. Baud. Van 1755—1830 zaâmgesteld bij het statistieke bureau. Dit stuk bevindt zich in de bibliotheek van het departement van

Ook te Soerakarta stierf den 5[den] September 1823 de Soesoehoenan Pacoboano V en werd, bij gebrek aan een echten afstammeling, door zijn oudsten onechten zoon, Raden Maas Saperdan opgevolgd.

Bij deze gelegenheid schreef van der Capellen, na gemeld te hebben dat de troonsopvolging te Soerakarta zeer geleidelijk was gegaan: „een wenk van het Gouvernement is in den tegenwoordigen stand van zaken voldoende om beide rijken in één te doen storten. Intusschen moet dit nu nog niet geschieden. Eenmaal zullen de Vorstenlanden, onder het onmiddellijk bestuur van eene krachtige en tevens zachte en billijke Regering als de onze, niet het minste gedeelte van de Gouvernements-landen zijn." Hij voegt er bij: „zonder die onzalige verhuring van uitgebreide landstreken aan Europeänen zouden wij nu reeds zeer ver gevorderd zijn. Wat later zal toch hetzelfde bij eene goede leiding plaats hebben" 1).

Was de tijd tot geheele onderwerping der Vorstenlanden nog niet dáár, zoo besloot men echter om, wanneer de indruk der maatregelen ten aanzien van de verhuring van gronden in die landen aan particulieren, zou zijn geweken, „over te gaan tot het in huur of erfpacht nemen door het Gouvernement van uitgestrekte landen of distrikten, grenzende aan

koloniën. — Wij mogen niet nalaten den heer Krabbe dank te zeggen voor de hulpvaardigheid ons betoond bij onze nasporingen aan gemeld departement, en voor de inzage van vele belangrijke stukken aldaar berustende.

1) Brief aan den min. v. kol. Buitenzorg 29 Oct. 1823.

deszelfs gebied en in verwijdering van de hoofdplaatsen Soeracarta en Djocjocarta gelegen, in welke distrikten de Vorsten het minst belang stelden en welke aan de schraapzuchtige willekeur van verwijderde Tommongongs waren overgelaten. Uitgaande van de wenschelijkheid om den onmiddellijken invloed van het Gouvernement uit te breiden werd dus goedgevonden, zoodanige distrikten voor 10 of 20 jaren in huur te nemen, en wel bij voorkeur dezulken, grenzende ten westen en noorden aan Cheribon en Tagal en ten oosten en noorden aan Pasoeroeang en Sourabaija. Nog in hetzelfde jaar wist men den afstand van Djabanranka tegen een pachtschat van *f* 126,000 's jaars te krijgen. De voldoening van het geld ging niet geregeld en dit maakte de overhaasting waarmede men te werk ging nog erger." [1])

Ofschoon wij hier in geene breede ontwikkeling willen treden van het stelsel van landverhuring in de Vorstenlanden, zoo meenen wij echter dat het noodzakelijk is met een enkel woord gewag te maken van hetgeen wij later uitvoeriger hopen te behandelen.

Europeanen en andere vreemdelingen hadden sedert eenige jaren aanzienlijke deelen grond van de Javaansche Vorsten en Grooten weten te verkrijgen in huur of pacht voor verscheiden jaren, terwijl zij niet zelden groote voorschotten op die huur hadden gedaan.

Deze verhuring of verpachting had niet slechts onder medeweten van den Resident plaats gehad, maar

---

1) Overzigt der staatk. betr. enz.

deze was zelf pachter van een groot stuk land voor een geruimen tijd.

Wij hebben reeds gezien dat van der Capellen bij zijn laatste bezoek aan de beide Hoven met verwondering de groote uitbreiding had bemerkt die deze verhuring had ondergaan. De Gouverneur-Generaal had toen een naauwkeurig onderzoek bevolen en intusschen bij resolutie van 30 October 1821 de Residenten van Soerakarta en Djocjokarta gelast, alle verdere verhuring en verpachting te verbieden en tegen te gaan.

Na het ontvangen van onderscheidene breedvoerige rapporten, besloot de Regering bij publicatie van 6 Mei 1823: dat alle contracten door Europeanen of andere personen, geene Javanen zijnde, met de Javaansche Vorsten of hunne onderdanen aangegaan, over huur of pacht van landerijen of dessa's voor niet langer dan *drie* jaren, met een voorschot van niet meer dan *zes* maanden, zouden mogen blijven bestaan, mits te voren geregistreerd.

Alle contracten voor langeren tijd aangegaan en met een grooter voorschot, dan van zes maanden, zouden vervallen voor of op den 31sten Januarij 1824. De huurders of verhuurders zouden regt hebben tot terugvordering der voorgeschoten huurpenningen, of tot zoodanige schadeloosstelling, als zij vermeenen mogten hun toe te komen.

Wij zullen nu in geen onderzoek treden of deze maatregel de afkeuring verdient, die haar over het geheel is wedervaren; zeker is het dat de verhuring

van landen voor een lang tijdvak eene overtreding van oude gebruiken en wetten was, terwijl de groote voorschotten op den duur hoogst nadeelig moesten werken. Er lag echter eenige hardheid in de vernietiging van de contracten die toch met goedkeuring of onder medeweten van den Resident waren aangegaan. De afkeuring van het gedrag van den Resident kon tevens niet nalaten een slechten indruk aan de beide Hoven te geven. De Vorsten klaagden dan ook dat zij voortaan niet meer zouden weten of zij, den raad van den Resident volgende, verzekerd konden zijn van der Neêrlandsch-Indische Regering welgevallig te handelen.

Hoe men nu ook over dit een en ander moge denken, zeker is het betreurenswaardig dat het Gouvernement, na de verhuring en verpachting aan particulieren te hebben tegen gegaan, zoo spoedig daarna, gelijk wij hierboven zagen, zelf getracht heeft geheele landstreken voor eenige jaren te pachten. Hierdoor laadde het den schijn op zich alsof het naijverig was geweest op de bijzondere nijverheid en den particulier verwijderd had om nu zelf de vruchten te plukken.

De regeling der schadeloosstelling bood vele moeijelijkheden aan en verbitterde de Vorsten niet zelden; doch de vriendschap, die tot nog toe tusschen beide Hoven en de Neêrlandsch-Indische Regering bestaan had, bleef ook nu nog, naar het scheen, ongestoord.

In het midden van 1825 kwam echter de tijding te Batavia dat de rust te Djocjokarta verstoord was

en dat Diepo Negoro, voogd van den jeugdigen Soesoehoenan, in opstand was gekomen.

Wij kunnen niet stilstaan bij eene uitvoerige ontwikkeling van de oorzaken van den rampzaligen oorlog, die gedurende vijf jaren in het hart van Java, wel is waar van onze zijde met veel beleid en moed, gevoerd werd, maar die ons tevens vele schatten gekost heeft.

Wij zagen reeds dat de Vorsten verbitterd waren door de genomene maatregelen omtrent de verhuring van landen, en zullen hier later nogmaals van gewagen, terwijl wij ons thans vergenoegen met de volgende woorden over te nemen, die volgens ons oordeel veel juistheid bevatten: „de door het Gouvernement gevorderde afstand der Djabarangkahsche en Karangkobarsche landen, vereenigd met de inspectie door den Assistent-Resident van het Jokjosche hof, Chevallier, in Banjoemas gedaan, en de geruchten die daaruit onder de Javanen voortvloeiden, werkten mede om den argwaan der Vorsten en Rijksgrooten tegen het Europeesch bestuur op te wekken. De demoralisatie en het daaruit voortvloeijende geldgebrek waarin de Hoven gebragt waren, de van ouds bestaande vijandschap tusschen de Kasepoehasche en Keradjasche partijen, de nalatigheid van den Resident te Jokjo, die het bestuur aan de willekeur van den Rijksbestuurder, den Assistent-Resident en den translateur overliet, van welke Europeesche ambtenaren Diepo Negoro eens eene openlijke beleediging onderging, de schadeloosstelling van de voogden gevorderd, voor rekening

van den minderjarigen Sultan voor de teruggave van het land Bedojo, [1]) ten gevolge der vernietiging van de huurcontracten, de knevelarijen en kwellingen, waaraan de Javanen aan de tolpoorten onderhevig waren, en het schenden van een kerkhof, gelegen op het land van Diepo Negoro, — waardoor een aan te leggen toerweg moest loopen — dit alles was oorzaak dat Diepo Negoro en Mangko Boemi zich van het hof verwijderden, waaruit de bekende opstand volgde, die van 1825—1830 duurde." [2])

Wat ook de aanleidende oorzaak moge geweest zijn, zeker had veel kunnen voorgekomen zijn, indien een bekwaam Resident aan het hoofd der zaken te Djocjokarta ware geweest. De heer Smissaert betoonde zich voor dien post volkomen onberekend, vooral ook daar hij den inlander niet wist te ontzien maar daarentegen gedurig beleedigde.

Wij zullen hier den Javaschen oorlog, die nog in volle kracht woedde toen de Gouverneur-Generaal van der Capellen vertrok, met stilzwijgen voorbijgaan, als elders [3]) genoegzaam beschreven.

Het eiland *Madura* werd bij besluit van 12 Novem-

1) *Tijdschr. v. N. I.* 14de j. II. blz. 73. Djokjokarta in 1816—30.

2) *Tijdschr. v. N. I.* 12de j. II. blz. 205. Overzigt der Gesch. van Java grootendeels uit oorspronkelijke inlandsche bronnen geput door J. A. Wilkens.

3) GERLACH, *Fastes militaires*, blz. 347—469. — Nahuys, *Rapporten enz.* Aanteekeningen door van der Capellen gedurende den oorlog gehouden in *Tijdschr. v. N. I.* 22ste j. II. blz. 361. — *Bijdragen tot taal-, land- en volkenkunde van N. I.* 1860. blz. 140.

ber 1817 [1]) tot eene Residentie verheven onder den naam van Madura en Sumanap. Wij zagen reeds hierboven dat te voren een gedeelte tot de Residentie Soerabaija had behoord. Deze verandering greep plaats op uitdrukkelijk verlangen van den Sultan van Madura.

De drie Vorsten van Madura, allen van ons Gouvernement afhankelijk, gaven steeds de grootste blijken hunner getrouwheid. De Panumbahan van Sumanap kreeg in 1825 wegens de bij den oorlog op Celebes, en later op Java bewezen diensten den titel en rang van Sultan, met ontheffing tevens van de betaling zijner jaarlijksche recognitie. [2])

Het eiland *Timor* was bij besluit van 24 Januarij 1817 [3]) onder het onmiddellijk bestuur der Molukken gebragt. Bij publicatie van 16 December 1819 [4]) werd dat besluit ingetrokken en Timor eene onderhoorigheid van Java verklaard.

Bij de overname van Timor was de Heer Hazaart tot Resident benoemd. Weldra ontstonden er verwikkelingen met de Portugezen, die bij de Hooge Indische Regering te Batavia eene klagt indienden tegen Hazaart. Deze werd dien ten gevolge naar Batavia opontboden, terwijl de Luitenant Kolonel Taets van Amerongen naar Timor gezonden werd om aldaar een onderzoek in te stellen. Spoedig bleek de ongegrond-

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 58.
2) *Batav. Cour.* 7 Dec. 1825.
3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 6.
4) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 86.

heid der klagten en werd de heer Hazaart als Resident hersteld. [1])

Als een blijk van de achting, die den Gouverneur-Generaal van der Capellen alom werd toegedragen, deelen wij het volgende, deze zaak betreffende, uit eenen brief van den heer Wappers Melis, [2]) mede: „Il m'est agréable de pouvoir annoncer à V. E. [3]) la haute considération dont S. E. le G. G. Bron van der Capellen jouit ici. Dans la conversation avec le Conde des Arcos (ministre des colonies en Brasil), au sujet des affaires de Timor, je lui dis que j'étais en possession d'un exposé franc et loyal des faits, par S. E. le Bron van der Capellen au Vice-Roi de Goa. — Il me répondit „j'ai eu l'honneur de faire la connaissance de S. E. le Bron van der Capellen, le vaisseau de guerre qui le portait, avait fait des avaries, il relacha à Bahia où j'eus le plaisir de l'entretenir souvent, et j'ai une telle idée de l'honneur et de la loyauté du Gouverneur-Géneral, que quand même je ne serais point en possession d'aucun autre fait, j'oserai recommander une décision, sur son seul exposé." [4])

Ook de Koning zeide op eene audientie tegen Wappers Melis: „je sais que vous avez eu des conversations avec mes ministres et vous avez écrit une lettre

---

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1819. — *Tijdschr. v. N. I.* 15de j. I. blz. 199, 18de j. II. blz. 185 en 10de j. blz. 1 en 121.

2) De heer Wappers Melis was belast om bij het Portugeesche Hof de belangen van ons Gouvernement omtrent Timor voor te staan.

3) Le Ministre des Colonies etc.

4) Lettre au Min. des Col. Rio Janeiro 24 Oct. 1820.

au Conde des Arcos, sur les affaires de Timor; c'est bien. Je lui ai ordonné d'écrire à mes serviteurs dans l'Inde, pour que rien ne soit fait par eux qui puisse troubler la bonne intelligence qui existe."

Dit bevel des Konings werd echter weinig opgevolgd en de spanning tusschen de twee natiën bleef voortduren.

Van der Capellen wilde, om verdere geschillen te voorkomen, geheel Timor onder Nederlandsch gezag brengen tegen eene billijke schadeloosstelling aan Portugal. Dit denkbeeld vond echter weinig bijval in het moederland.

§ 2. *Sumatra.*

In November 1816 had de overname van Palembang en Banka plaats gehad.

De Sultan Naijam Oedin gaf reeds spoedig aanleiding tot gegronde klagten.

Zoo had hij o. a. geweldenarijen gepleegd op Engelsch grondgebied, en menschen in de Lampongs doen opligten.

De Hooge Indische Regering achtte het nuttig den Heer Muntinghe als Commissaris naar Palembang te zenden. Deze wist met den Sultan een contract te sluiten, waarbij de binnen- en bovenlandsche provinciën van het Palembangsche rijk aan het Nederlandsch Gouvernement werden afgestaan [1]).

---

1) W. L. DE STURLER, *Proeve eener beschrijving van het gebied van Palembang*, blz. 16.

Toen Naijam Oedin echter, weinig tijd daarna, toonde met de Engelschen te heulen, en met Captain Salmond, [1]) afgevaardigde van den Luitenant-Gouverneur van Benkoelen, heimelijk een verdrag had gesloten, begreep onze Commissaris, dat de Sultan van zijne waardigheid ontzet, en uit Palembang verwijderd moest worden.

Den 30sten November 1818 werd Naijam Oedin met zijne zonen naar Batavia ingescheept, van waar hij later naar Tjanjor gevoerd werd.

De oude Sultan Badar Oedin [2]) werd thans weder op den troon verheven.

Voor de derde maal tot die waardigheid geroepen, wilde hij het nogmaals beproeven zich van het vreemd gezag te bevrijden; — hij maakte van de afwezigheid van Muntinghe, die in de bovenlanden een' Engelschen inval had moeten weren, gebruik, om alles tot den afval voor te bereiden.

Muntinghe ontdekte bij zijne terugkomst wel, dat de gezindheid van den Sultan ons niet gunstig was, doch verzuimde de strenge maatregelen te nemen, die het oogenblik eischte. Hij bepaalde zich tot het

---

1) Zie Mr. HOEK, blz. 112.

2) Zie over dezen en den moord door hem in 1811 aan de Hollanders gepleegd Mr. LEVYSSOHN NORMAN, blz. 86 vlgg.; de *Bijdr. voor t. l. en v.* dl. I. blz. 19; DE STURLER, *Proeve eener beschr. enz.* blz. 9. Vergelijk *Gids* 1849. II. blz. 589: De gesch. van Sumatra door prof. VETH. *Gids* 1849. II: Iets over de aanleiding tot den moord der Holl. te Palembang door Kr. en de aanteekeningen van den baron van der Capellen op zijne reis in de Molukken (onderhoud met Badar-Oedin), *Tijdschr. v. N. I.* 1855. II. blz. 281.

vragen van gijzelaars, en de Sultan weigerde niet slechts, maar deed den 12den Junij 1819 plotseling eenen aanval op het Nederlandsch garnizoen.

Na eene moedige verdediging en vruchtelooze poging om den dalm des Sultans te bemagtigen, besloot men naar Banka te vertrekken, om daar hulp van Java af te wachten. [1])

In hoeverre Muntinghe aanleiding tot dezen opstand gegeven heeft, blijft onbeslist; zeker is het, dat de Sultan steeds klaagde over de behandeling van Muntinghe ondervonden. Van der Capellen schreef: „Muntinghe heeft misschien te veel vertrouwen gesteld in den trouwloozen Sultan en hem niet voortdurend genoeg doen bespieden, daar het blijkt dat hij sedert lang vijandige oogmerken tegen ons had, niettegenstaande wij hem de gruweldaden van 1811 vergeven, en hem uit het stof (zooals hij zich zelf uitdrukte) op den troon verheven hebben" [2]).

In eenen brief van 22 Februarij 1820 schreef van der Capellen, dat Muntinghe de beloofde inlichtingen nog nimmer had ingediend, en voegt daarbij: „zooveel is zeker dat hij zelf van vele gebeurde zaken grootelijks de oorzaak schijnt te zijn, zoo niet positief dan ten minste negatief."

Later werd dit oordeel eenigzins gewijzigd en van der Capellen, die, vroeger Muntinghe oorzaak van het gebeurde te Palembang had gerekend, zegt: „sedert

1) DE STUERLER, *Beschr.* blz. 18, en Mr. MYER, *Kronyk* 1819.

2) Aan den min. van koloniën. Samarang 6 Aug. 1819.

is dit gevoelen aanmerklijk bij mij verzwakt en alleen negatief blijven bestaan, in zooverre namelijk, dat ik vermeen, zooals ik het den Heer Muntinghe zelven dikwijls gezegd heb, dat de catastrophe had kunnen vermeden of ten minste uitgesteld geworden zijn, bij meerdere kennis van hetgeen in het paleis van den verraderlijken Sultan omging." „Van de andere zijde," voegt hij er bij, „moet men niet uit het oog verliezen of vergeten, het manmoedig en welberaden gedrag van Muntinghe in 1818, [1]) waaraan wij nu nog het bezit van Palembang te danken hebben. Want indien de zendelingen van Benkoelen zich daar genesteld hadden, zoude de verdrijving goedschiks welligt evenzoo moeijelijk, of nog moeijelijker geweest zijn, als die van de bezetting van Singapore, van welke, God weet wanneer, wij zullen verlost worden" [2]).

De Heer Muntinghe was terstond van Banka naar Java vertrokken, om hulptroepen aan te vragen. Spoedig werd eene expeditie geörganiseerd.

„Ik heb," schreef van der Capellen, „besloten eene expeditie naar Palembang te zenden van 1600 man troepen, waaronder degenen, die thans op Banka zijn, met het noodige veld- en scherpgeschut om de kraton van de landzijde te kunnen aanvallen. Misschien zal het imposante dezer magt, bij aannadering van dezelve, van alle defensie doen afzien. Ik beloof mij een goed einde voor zooverre dit a priori te bepalen is. Ik heb de middelen zoo ruim als mogelijk genomen. De Sul-

1) De inval der Eng. bende onder capt. Salmond.

2) Aan den min. van koloniën. Buitenzorg 10 Nov. 1821.

tan kan niet blijven regeren, evenmin zijn broeder als staatsgevangene te Tjanjor, — het is noodig dadelijk na het hernemen van de kraton eenen nieuwen Sultan uit te roepen en onder al degenen die daarop aanspraak kunnen maken, is mij de geschiktste voorgekomen de tweede zoon [1]) van Sultan Naijam Oedin, (de staatsgevangene) oud 18 jaar, van een zachten inborst en van de Palembangers geacht en bemind" [2]).

Hoe treurig moest van der Capellen zich bedrogen zien! Wij behoeven de bijzonderheden der mislukte expeditie hier niet na te gaan. De eigen woorden van van der Capellen zullen ons den indruk schetsen, dien dit mislukken te Batavia maakte. Den 16den November 1819 schreef hij: „ik mag U niet verbergen dat na de mislukte proeve tot zulk eene zoo geduchte uitrusting, ik weinig kans zie, om zonder opoffering van nog grooter belangen, mij door den Koning toebetrouwd, den Sultan Badar Oedin, door kracht van wapenen, ten onder te brengen. Gedurende de westmousson is er geen denken aan eene nieuwe onderneming; — Palembang van de landzijde uit de Lampongs aan te vallen, is aan vele zwarigheden onderworpen. Of het mogelijk zijn zal met den aanvang der aanstaande oostmousson eene expeditie uit te rusten, zoodat daarvan het gewenschte gevolg te verwachten is, moet bijna als zeker ontkend wor-

1) Later werd niet deze maar de oudste zoon tot Sultan gekozen.

2) Aan den min. van koloniën. Samarang 6 Aug. 1819.

den. Wat dan te doen!?" Van der Capellen meent dat het beste zal zijn gebruik te maken van de genegenheid tot onderhandelen door den Sultan betoond; „waarschijnlijk," zoo vervolgt hij, „zal hij dien wensch nader te kennen geven, wanneer wij de Palembangsche rivier streng gesloten houden, hetwelk zeer gemakkelijk te doen is, en waardoor aan de Palembangers een zeer groot nadeel toegevoegd wordt. Zoolang onze schepen daar blijven en wij de houding aannemen, wel verre van de zaak op te geven, ons tot eenen nieuwen aanval uit te rusten, kan de Sultan zijne verdedigingsmaatregelen, welke met inspanning van alle krachten tot stand gebragt en in stand gehouden worden, niet laten varen; hij moet zijn volk in de wapenen houden, hetwelk voor dat volk, hoezeer hem ook meer toegedaan dan men ons heeft doen gelooven, een onverdraaglijke last is, in een woord hij wordt in eene positie gehouden, welke hij niet dan door onzen wil kan veranderd zien. Het komt mij mitsdien waarschijnlijk voor, dat hoezeer ook eenigzins opgeblazen door het gevoel zijner sterkte, (welk gevoel in het algemeen voor onze belangen hoogst nadeelig en ik als een der kwade gevolgen dezer gebeurtenis beschouwe) hij evenwel zal trachten met ons in onderhandeling te komen. Dit oogenblik wilde ik afwachten om hem te hooren, om te vernemen de klagten welke hij welligt heeft in te brengen, en die zijn gedrag wel niet kunnen regtvaardigen, maar ons in de *gegeven omstandigheden* welligt kunnen nopen hem vergiffenis te schenken, en een nieuw verbond met

hem te sluiten, voor zooverre dit, behoudens onze eigene eer, en nadat wij reeds besloten hadden hem niet meer op den troon te dulden, zal kunnen en hetwelk zal afhangen van de ouvertures door hem te doen. Ik gevoel welke verantwoordelijkheid op mij ligt in omstandigheden als deze, ik gevoel de zwaarte van de taak welke de Koning op mij gelegd heeft, deze en vele andere omstandigheden van de laatste tijden grieven mij, maar de Koning kan verzekerd zijn, dat zij mij niet zullen ontmoedigen zoolang ik de bewustheid bij mij drage mijn' pligt te doen, hoe moeijelijk deze ook zijn moge, en dat ik dezen tot het einde doen zal, zooverre ik inzigt genoeg heb dien te kennen, daaraan zal, hoop ik, Z. M. niet twijfelen." 1)

De verwachting dat de Sultan spoedig onderhandelingen zoude aanknoopen, bleek ijdel te zijn, en men mag zulks gelukkig rekenen, zoo het Gouvernement in dat geval tot handhaving van den Sultan besloten mogt hebben. Wat toch had men van den trouwelooze te wachten, nadat hij zoo herhaaldelijk zijn afkeer voor het Europeesch gezag getoond had.

Intusschen ontving de Schout bij Nacht Wolterbeek van tijd tot tijd brieven van den Sultan, waarin deze zich steeds over Muntinghe beklaagde, en het gebeurde aan hem weet. In een dezer brieven schreef hij o. a.: „ik wil aan Uw wijzer oordeel overlaten zijn (Muntinghe's) slechte handelingen, waaraan de jongste gebeurtenissen zijn toe te schrijven, en die hij destijds

1) Aan den min. van koloniën. Buitenzorg 16 Nov. 1819.

over de geheele bevolking van Palembang heeft gepleegd." Wolterbeek antwoordde hierop, dat de heer Muntinghe nu naar Batavia vertrokken was; dat, indien de Sultan wilde beloven geene vijandelijkheden te plegen, noch tegen Banka, noch tegen de Lampongs, hij, Schout bij Nacht, zijne schepen van den mond der rivier zoude terug trekken en van den Gouverneur-Generaal zoude trachten te verkrijgen, het zenden van een gezant naar Palembang, om de klagten van den Sultan tegen Muntinghe te onderzoeken. Hierop heeft de Sultan echter niet geantwoord, en van der Capellen oordeelde dat Wolterbeek in zijn voorstel te ver was gegaan. 1)

Toen dus alle onderhandelingen afgebroken waren, beijverde men zich om tegen het volgende jaar eene tweede expeditie uit te rusten. — Dat deze dat jaar geen plaats had, moet geweten worden aan gebrek aan matrozen, maar vooral ook aan de verwachting, dat, bij de onderhandelingen te Londen, Benkoelen aan ons zoude worden afgestaan. Eenmaal toch in het bezit van Benkoelen, zou men Palembang van de landzijde, en dus veel gemakkelijker, kunnen aanvallen, terwijl een aanval van den rivierkant minder zeker was en men besefte dat „eene tweede mislukte poging voor ons gezag in Indië doodelijk zoude zijn, terwijl een uitstel met eene imposante houding ons niets zoude doen verliezen." 2) Daarom werd dan ook

1) Brief aan den min. van kol. Buitenzorg 31 Dec. 1819.

2) Brief aan den min. van kol. Batavia 1 Julij 1820.

besloten de blokkade voor alsnog slechts te vermeerderen door afsluiting dier kleine spruiten, waar langs nog steeds levensmiddelen naar Palembang waren gevoerd.

In 1821 eindelijk werd tot eene tweede expeditie besloten. De Londensche conferentiën hadden tot niets geleid, en Benkoelen bleef dus voorloopig in handen der Engelschen. Men mogt echter den togt tegen Palembang niet langer uitstellen.

Aan boord van een der schepen van de expeditie bevonden zich de in 1818 naar Java verbannen Sultan Naijam Oedin, benevens zijn oudste zoon. Den 28sten April 1821 was met hen eene overeenkomst gesloten, waarbij Naijam Oedin den titel van Soesoehoenan verkreeg, doch tevens beloofde in afzondering te zullen leven, terwijl het bestuur aan zijn' oudsten zoon zoude worden opgedragen. Het Gouvernement zoude inkomende en uitgaande regten, pachten en andere belastingen heffen, terwijl de inkomsten der voortbrengselen van den grond aan den Sultan werden gelaten. [1])

Wij verwijzen voor de beschrijving dier roemvolle expeditie, die onder bevel van den Generaal de Kock plaats had, naar elders, [2]) en herinneren hier slechts met hoeveel tegenspoed van der Capellen te kampen had, vooral, toen korte dagen voordat de schepen zouden uitzeilen de Aziatische cholera uitbarstte.

---

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1821.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1821, en GERLACH, *Fastes milit.* blz. 259 vlgg.

Eene buitengewone Bataviasche courant van 11 Julij 1821 deelde de overwinning van Palembang mede.

Reeds den 28sten kwam Badar Oedin te Batavia, van waar hij later naar Ternate vervoerd werd.

De vreugde over deze gebeurtenis in Indië, op ondubbelzinnige wijze, aan den dag gelegd, werd in het vaderland niet minder gedeeld. In de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd door den Heer van Alphen een voorstel gedaan, om aan Z. M. den Koning, uit naam der Staten-Generaal, gelukwenschingen over te brengen, wegens de roemrijke overwinning van Palembang; in eene redevoering bij die gelegenheid gehouden, zeide hij o. a.: „Gelukkig, ja driewerf gelukkig de dag, die de tweede expeditie met een' roemrijken uitslag bekroond zag; laat ons dan hulde doen aan de wijsheid der schikkingen van den Gouverneur-Generaal, het beleid, de bedaarde kloekmoedigheid van den Kommandant, den moed en de onversaagdheid van de officieren en soldaten van Zr. Ms. Land- en Zeemagt, want de invloed van deze overwinning is zoo groot en gewigtig op ons staatkundig bestaan in Indië, dat ik niet aarzel om vast te stellen, dat wij van dien dag af moeten dagteekenen de wezentlijke herstelling en bevestiging van ons gezag en gebied in die verafgelegen landen." [1])

De Generaal de Kock liet bij zijn vertrek het bewind in handen van den Luitenant-Kolonel Keer.

Reeds spoedig bemerkte men hoe moeijelijk alles te

1) DE WAAL, *N. I. in de Staten-Generaal*, dl. I. blz. 69.

Palembang te regelen was, vooral daar de titulaire Sultan zich meer magt aanmatigde, dan hem toekwam. De reden dezer aanmatiging was wel het meest te vinden in de onbeduidendheid van den eigentlijken Sultan, die weldra bleek tot de regering geheel onbekwaam te zijn.

De Hooge Regering te Batavia besloot den heer van Sevenhoven, Resident van Cheribon, als Commissaris naar Palembang te zenden, om de handelingen van den Sultan naauwkeurig gade te slaan.

Na een bedaard onderzoek, en na magtiging verkregen te hebben van de Hooge Indische Regering, sloot de Commissaris den 18[den] Augustus 1823 een verdrag met den Sultan, waarbij deze niet alleen afstand deed van de inkomsten, hem bij het Tractaat van 28 April 1821 toegewezen, maar tevens van de souvereiniteit over het Palembangsche rijk; het Gouvernement verbond zich daarentegen den Sultan een inkomen van duizend Spaansche matten 's maands te bezorgen. [1])

Het laat zich bevroeden met hoeveel tegenzin de zwakke Sultan zulk een tractaat teekende. Een moordaanslag, dienzelfden dag, op den Commissaris van Sevenhoven gepleegd, werd dan ook aan handlangers van den Sultan toegeschreven. [2])

In het laatst van dit jaar verliet de Commissaris

---

1) Eene hoogst merkwaardige publicatie van den Commissaris van Sevenhoven bij gelegenheid van het sluiten van het contract van 18 Aug. 1823, is te vinden bij Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

2) DE STURLER, blz. 25.

Palembang, het bestuur in handen van den heer J. C. Reynst, benoemd Resident, overgevende.

Den 23 November 1824 had eene laatste poging plaats om het Europeesch gezag uit Palembang te verdringen. De Soesoehoenan en de Sultan waagden een aanval op onze troepen. De eerste werd dadelijk gevangen genomen en naar Java vervoerd, alwaar hij in den aanvang van 1825 overleed. De Sultan, die naar de binnenlanden gevlugt was, moest zich ook spoedig overgeven en werd naar Ternate verbannen. Het bestuur werd sedert aan eenen Rijksbestuurder, onder toezigt van den Resident, opgedragen. [1])

In 1825 kon van der Capellen zeggen: „het rijk van Palembang, vroeger het tooneel van zoovele oorlogen en van zooveel roem, geniet thans, na de verwijdering van den trouwloozen en ondankbaren Sultan, volkomen rust; niets doet vreezen, dat dezelve vooreerst gestoord zal worden. Onze vestiging aldaar is kostbaar, maar noodzakelijk.” [2])

In 1822 bedroegen [3])

de inkomsten *f* 334,152:18.08.

de uitgaven - 518,654:07.14.

Dat de handel te Palembang vooruit ging, blijkt uit eene vergelijking der staten [4]) van in- en uitvoer van 1821 en 1825.

---

1) GERLACH, blz. 271.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1825.

3) VAN HOGENDORP, *Beschouwingen*, blz. 551.

4) *Ind. Bij.* Eenige statistieke bijdragen tot de kennis der Res. Palembang, door C. F. E. PRAETORIUS, blz. 446.

In 1821 werd ingevoerd voor eene waarde van
f 14,925:00
in 1825 voor . . - 335,766:60.
In 1821 werd uitgevoerd voor eene waarde van
f 43,808:21
in 1825 voor . . - 200,912:51.

Het eiland *Banka* was ons bij art. 2 der Conventie van 13 Augustus 1814 in *ruil* afgestaan tegen onze etablissementen in Cochin. Hoewel van ruil eigentlijk geen sprake had kunnen zijn, daar het Nederlandsch Gouvernement het volste regt op Banka kon betoogen, had dit woord groote moeijelijkheden ten gevolge, en zien wij de overname onder protest en wederprotest plaats hebben. [1])

De onlusten te Palembang oefenden een treurigen invloed op Banka; de rust was daar gedurig verstoord, veiligheid van personen of eigendommen werd er niet gevonden. Zoo werd de Inspecteur-Generaal der tinmijnen en Resident van Banka, Mr. A. P. Smissaert den 14den November 1819 op eene reis door roovers overvallen en vermoord.

In 1820 had er onder den Luitenant-Kolonel Keer, militaire Kommandant en Resident van Banka, eene expeditie tegen de muitelingen, die zich hoe lang zoo meer begonnen te vertoonen, plaats. Hoewel ook deze expeditie nieuwen roem voor onze wapenen verwierf, mogt men de rust niet voor ver-

1) Mr. HOEK, blz. 116.

zekerd houden, voordat Palembang zoude onderworpen zijn. 1)

In den aanvang van 1820 had van der Capellen een detachement kavaleristen naar Banka gezonden; deze waren hem door den Kolonel Pangerang Ario Praboe Prang Wedono, tot wiens legioen zij behoorden, welwillend aangeboden, en maakten op een eiland waar men geen paarden kende een goeden indruk. 2)

Eerst na de onderwerping en verwijdering van den Palembangschen Sultan mogt dit eiland volkomen rust genieten.

Onder de regering van van der Capellen werden op Banka goede wegen aangelegd, die vroeger geheel ontbraken, en niet alleen den handel tot voordeel strekten, maar ook, door spoediger communicatie, meerdere veiligheid waarborgden. — De wijze van mijn-ontginning onder het Engelsch bestuur aangenomen werd behouden.

De exportatie 3) van tin bedroeg in:

---

1) In een verhaal van den Palemb. oorlog van 1819—21, door A. Meis, Kapt. Adj. bij den Gen. Maj. Kommand. van het Ned. O. I. leger, — berustende aan het depart. van koloniën — worden de onlusten op Banka vooral toegeschreven: „aan de aanstelling van Gouvernements-ambtenaren tot inspecteurs over de tinmijnen, met afschaffing van de teko's en congsies, om den smokkelhandel te weren, die tot daartoe nog grovelijk in het product dezer mijnen gedreven werd. Door dezen maatregel was het eigenbelang van vele voorname en mindere personen, op Banka en Palembang, een' gevoeligen slag toegebragt. De teko's en hun aanhang, de congsies en in één woord allen, de mijnwerkers er van uitgezonderd, die langs wettige of slinksche wegen voordeelen van de tinmijnen getrokken hadden, waren er nu van verstoken."

2) *Batav. Cour.*, 10 Junij 1820.

3) TEMMINCK, *Coup d'oeil*, II. blz. 116.

1823	11,764	pikols
1824	30,186	„
1825	9,118	„

In 1822 [1]) bedroegen de
inkomsten *f* 1,932,521:18.08
uitgaven - 1,883,481:27.14

Ofschoon art. 2 der Conventie van 13 Augustus 1814 niet uitdrukkelijk van *Billiton* sprak, hadden Commissarissen-Generaal uithoofde van vorige tractaten regt ook Billiton te bezetten.

De Britsche Commissarissen verzetten zich, toen hun zulks werd medegedeeld, hiertegen niet, doch Raffles achtte zich geroepen een protest in te leveren. [2])

Billiton was de zetel van zeeroovers en uiterst geschikt om den smokkelhandel van Banka's tin te bevorderen; ook daarom was het van groot belang voor ons Gouvernement, dat eiland in bezit te hebben.

Reeds in 1820 had men, bij de onderhandelingen met Engeland, ook aan Billiton gedacht. Het Engelsch ontwerp bevatte in art. 4 afstand van Billiton tegen Singapore. Het Nederlandsch ontwerp wilde van geen afstand van Singapore weten, maar hield in art. 2 in: ruiling van Billiton tegen Fultha. Het Engelsch ontwerp in behandeling genomen zijnde, werd art. 2 dadelijk verworpen. [3])

---

1) VAN HOGENDORP, *Besch.*, blz. 551.
2) Mr. HOEK, blz. 215.
3) SMULDERS, blz. 39 vlgg.

De onderhandelingen leidden, zooals bekend is, tot geen goede uitkomst.

In 1821 besloot de Hooge Indische Regering een einde te maken aan de voortdurende rooverijen, door de bewoners van Billiton gepleegd; „van de eerste impressie" schrijft van der Capellen, „welke de straf van Badar Oedin zal te weeg brengen, wensch ik gebruik te maken, om op de minst omslagtige wijze bezit te doen nemen van het eiland Billiton, het foyer der zeeroovers, die ons te Banka zooveel kwaad komen doen; — ik voede hoop door goede inrigtingen die tegenwoordige zeeroovers tot nuttige visschers en handelaars te kunnen hervormen, en dit houde ik niet voor ongemakkelijk mits men geen middelen van geweld gebruike, en een goed inlandsch bestuur vorme, waartoe ik denk dat wij de materialen in handen hebben." [1])

In een' brief van 9 December daaraanvolgend kon van der Capellen schrijven: „voorloopig meld ik u dat wij bezit hebben genomen van het eiland Billiton, waartoe reeds door Commissarissen-Generaal besloten was, maar welk besluit niet heeft kunnen ten uitvoer gebragt worden uit hoofde van omstandigheden, welke in die streken aanhoudend plaats gehad hebben." Het eiland was in bezit genomen door een inlandsch smaldeeltje zonder eenige Europeesche hulp. [2])

Onder toezigt van den Resident van Banka werd

1) Aan den min. van kolon., Buitenzorg, 21 Junij 1821.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1821, en *Batav. Cour.*, 29 Dec. 1821.

het hoogste gezag op Billiton uitgeoefend door den Kapitein der Infanterie Lamotte.

Reeds aanvankelijk mogt men de goede gevolgen dier inbezitneming zien, door de vermindering der zeerooverij in die streken.

Art. 11 van het Tractaat van 1824 luidde: „zijne Groot Brittannische Majesteit ziet af van alle vertoogen tegen het bezetten van het eiland Billiton en deszelfs onderhoorigheden, door de agenten van het Nederlandsch Gouvernement." De redactie van dit artikel was in overeenstemming met die van het vorige, waarbij de afstand van Singapore vastgesteld werd.

Onze gevolmagtigden hadden nog getracht de erkenning van ons regt op Billiton te verkrijgen, doch de Engelschen wierpen hun met eenig regt tegen, dat in 1820 reeds van een *ruil* van Billiton door ons Gouvernement was gesproken [1]).

In 1822 [2]) bedroegen de

inkomsten	*f*	34,816:27,14
uitgaven	-	65,040:29,04.

In Mei 1818 vertrok de heer Dupuy van Java, om als Commissaris der Regering, *Padang* uit handen der Engelschen over te nemen. Door Raffles werd de overgaaf echter geweigerd, tenzij Dupuy eene specifieke schulderkentenis wilde geven van het Nederlandsch aan het Engelsch Gouvernement wegens administratie-

1) SMULDERS, blz. 126.

2) VAN HOGENDORP, *Besch.*, blz. 551.

kosten sedert 1795. Hiertoe mogt Dupuy niet overgaan, zoodat hij naar Java terugkeerde. Eerst in April 1819 vertrok hij andermaal daar Raffles thans, door strikte bevelen uit Bengalen, gebonden was Padang onverwijld over te geven. [1])

Raffles had getracht, nu Java voor zijne natie verloren was, op Sumatra het overwigt voor Engeland te behouden. Hij had hiertoe geen maatregelen ontzien, maar moest eindelijk voor de bevelen van het hoofd des bestuurs zwichten. [2])

Den 22sten Mei had de overgaaf plaats. Padang was geheel Engelsch geworden, en nergens werden de Nederlanders meer als vreemdelingen ontvangen. Van hier welligt dat Raffles reeds vóór de overname had doen uitstrooijen „dat er onlusten heerschten en dat men de komst der gehate Nederlanders vreesde."

Bij publicatiën [3]) van 6 September 1819 werd den Amerikanen de handel op Padang op gelijken voet als aan alle andere natiën toegestaan, en de bepalingen ten aanzien van den handel in zout, op Java bestaande, ook ter Westkust van Sumatra ingevoerd.

Weldra vond Raffles eene nieuwe gelegenheid om het Nederlandsch Gouvernement in onaangenaamheden te wikkelen. Aijer-Bangies, eene onderhoorigheid van Padang, was niet met die hoofdplaats overgegeven. Raffles besloot plotseling dien post te verlaten zonder evenwel toe te staan dat de Resident van Padang,

---

1) Mr. HOEK, blz. 121.

2) *De Oosterling*, I. blz. 48.

3) *Staatsbl. van N. I.*, n°. 66 en 67.

op de door Engeland ontruimde plek, de Nederlandsche vlag plantte. In een' brief van Lord Hastings aan van der Capellen leest men hieromtrent, „with regard to Ayer Bandy we have been considerably perplexed by Sir Stamford Raffles. Had it not been for the unaccountable step in proposing to withdraw his Guard, I should have remained satisfied that the Netherlands Government could not have any pretension to the Post. It is only from his procedure, which I call unaccountable, from its being inconsistent with the evidences which he transmitted hither, that I suspect the possible existence of facts not laid before us; a public letter shall submit to you all our conclusions in the subject." [1])

In Januarij 1820 meldde the Calcutta Journal, dat Padang in opstand was gekomen en alle Nederlanders vermoord waren, „no particular cause has been assigned for this shocking transaction at least we have heard of nothing, beyond the general impopularity of the Dutch name and of their system in the Eastern Archipelago." Toen dit berigt later bleek onwaar te zijn, keerde men de zaak om en las men in dezelfde courant: „letters of Bencoolen state that the Dutch had crushed the Malays by a massacre of upwards of 400 of them. It is clear, that the work of blood is begun, from whatever veins it may blow. The result of this" — en dit is het wat de Engelschen begeerden en waartoe al hunne valsche berig-

1) Calcutta, March 10, 1821.

ten moesten medewerken — „will probably be only to make the Dutch rather hated than beloved, and lead ultimately perhaps to so general a sense of their cruelty, as to rouse all the population of their eastern possessions against them." Bij het lezen van dergelijke berigten, die gedurig en zonder eenigen grond herhaald werden, moet men ten volle instemmen met hetgeen van der Capellen eenmaal schreef: „behalve vele andere zaken hindert mij geweldig in onze discussiën met de Engelschen, dat van hunne zijde alles onder een verkeerd en geheel valsch daglicht wordt openbaar gemaakt, terwijl van onzen kant een diep stilzwijgen gehouden wordt; welke handelwijs wel een bewijs oplevert van de waardigheid, die wij gevoelen en die het onder ons doet achten alle de leugens, die dagelijks in het licht komen, tegen te spreken, maar niettemin door onkundigen (en zijn dit niet de meeste lezers), geloofd worden, en weinig tijds daarna zich door geheel Europa verspreiden tot ons groot nadeel in de publieke opinie." 1)

In 1822 had een oorlog met de Padries, eene godsdienstige secte, plaats, die ofschoon niet zonder roem gevoerd, echter voor het Nederlandsch bestuur geen voordeelen ten gevolge had. 2)

De uitbreiding die het Europeesch gezag ter West-

---

1) Aan den min. van kolon. 22 Febr. 1820.

2) Zie over dezen oorlog Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23. GERLACH, blz. 297 volgg. DE STUERS, *Vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra*, blz. 59.

kust van Sumatra verkregen had en de maatregelen tevens aldaar genomen, schijnen tot geen voldoende uitkomsten geleid te hebben. Men had beter gedaan zich met het weinige dat wij aldaar bezaten te vreden te stellen, dan zich in eenen oorlog te steken met een fanatiek volk, dat wel is waar overwonnen werd doch zonder dat die overwinning ons eenig voordeel aanbragt. Daarenboven beging het Nederlandsch bestuur eene fout, door op de bevolking van Sumatra, hetzelfde stelsel van regering te willen toepassen, dat op Java was ingevoerd. De, wegens zijnen moed en zijne dapperheid zoo te regt geprezen, Luitenant-Kolonel Raaff, die Dupuy als Resident van Padang was opgevolgd, schijnt zeer te hebben medegewerkt, om der Hooge Indische Regering het nut van de invoering van een stelsel van landrenten op lage schaal aan te prijzen, en van der Capellen heeft maar al te zeer naar dien ambtenaar, met wien hij hoogelijk was ingenomen, geluisterd.

Dat ook andere, in Indische zaken doorkneede staatslieden, de gevoelens van van der Capellen en Raaff waren toegedaan, blijkt o. a. uit de volgende woorden door van Alphen in de Staten-Generaal gesproken: „de belangrijkheid van het groote eiland Sumatra is mij ten volle bekend. In oude tijden droeg het den naam van Groot Java, terwijl het tegenwoordige onder den naam van Klein Java bekend was; en inderdaad verdient het dien naam, niet alleen door de uitgestrektheid van grondgebied, maar voornamelijk door *de gelijkheid, die er bestaat in den aard van den*

grond, en het karakter van de ingezetenen, die even goedaardig en gemakkelijk te leiden zijn als de Javanen." [1])

Geheel hiervan verschillend is hetgeen de heer Nahuys zegt: „die aandachtig den Sumatraan gadeslaat, zal, zoo ik niet twijfel, ondervinden dat er meer onderscheid is in het nationaal karakter van den Javaan en den Sumatraan, dan in dat van den vrijen Noord-Amerikaan en den Rus." [2])

Deze schrijver betoogt verder: „de algemeene geest van onafhankelijkheid der Maleijers doet mij vreezen, dat het Nederlandsch Gouvernement met vele moeijelijkheden zal te kampen hebben, indien hetzelve alhier deszelfs land-renten of land-tax, wil invoeren. Het is, wel is waar, niet te ontkennen, dat van alle mogelijke belastingen in Indiën, die der landrenten de beste en meest doelmatige, de minst drukkende en meest gelijkdragende is; — ik veroorloof mij deze korte uitweiding omdat het mij bekend is, dat door velen het inlandsch bestuur van Sumatra bij dat van Java vergeleken is, en bij sommigen het denkbeeld gekoesterd wordt, dat op Sumatra hetzelfde schoone dorpsbestuur bestaat als op Java."

Ook de heer de Stuers, in 1824 tot Resident van Padang benoemd, keurde de aldaar bestaande orde van zaken af; „had men" schrijft hij „ al zijne aandacht op Padang gevestigd, zich jaren lang beijverd om zekerheid en regt te verschaffen, en den inlander

---

1) DE WAAL, dl. I. blz. 94.

2) *Brieven over Bencoolen*, Padang enz., door den Lt. Kol. NAHUYS.

doen zien, wat het aanwezen van een geregeld bestuur vermag; had men een minder omslagtig douanen-reglement opgemaakt, en de hatelijkheden van het zoutmonopolie en de opiumpacht, — twee zoo gevaarlijke middelen, en waardoor men zoo naauw met de bevolking in aanraking komt — met toegevendheid, billijkheid en voorzigtigheid weten te vermijden, zoo had dit een grooten invloed kunnen hebben op de toekomst van ons bestuur." [1])

De nieuwe Resident nam tot regel aan, volstrekt geen uitbreiding van grondgebied te beoogen, maar de inwendige administratie op dien voet te brengen, waarop zij na eene zesjarige vestiging, reeds had moeten zijn. Een criminele regtbank werd opgerigt, het schoolonderwijs verbeterd, en tevens voor betere middelen van communicatie gezorgd.

Bij publicatie [2]) van 29 December 1825 werden de aanvoer en verkoop van zout op de westkust van Sumatra weder vrijgesteld, — een maatregel die reeds te voren door den Heer Nahuys zeer was aanbevolen.

In 1822 [3]) bedroegen de

inkomsten	*f*	375,180:24,11
uitgaven	-	366,982:11,00

In 1825 [4]) de

inkomsten	*f*	374,349
uitgaven	-	345,700

1) DE STUERS, *Vestiging* enz. blz. 44.
2) *Staatsbl van N. I.*, n° 45.
3) VAN HOGENDORP, *Besch.*, blz. 541.
4) DE STUERS, blz. 112.

Bij art. 9 van het Tractaat van 1824 werd *Benkoelen* aan het Nederlandsch Gouvernement afgestaan, terwijl Zijne Groot-Brittannische Majesteit tevens beloofde op Sumatra geen kantoor te zullen oprigten.

Benkoelen was onder de leiding geweest van Sir Stamford Raffles, en hoewel deze veel had gedaan om het etablissement te bevoordeelen, was het steeds een lastpost gebleven.

Door Raffles werd de gedwongen peperkultuur afgeschaft; een maatregel, die wegens de trage en onverschillige natuur van den inlander, veroorzaakte dat die geheele kultuur te niet liep. Raffles zegt dan ook: „in Java I advocated the liberty of the subject and the individual rights of man; here I am the advocate for despotism." [1])

Niettegenstaande nu Benkoelen een lastpost was werd het tegen den zin der Compagnie aan ons Gouvernement afgestaan, vooral wegens de specerij-kultuur, die allengs toegenomen was. [2])

Die specerij-kultuur was voor ons, zoolang het monopoliestelsel in de Molukken bestond, eene reden te meer om ons te verheugen over het bezit van Benkoelen. [3])

---

1) *Memoir of the life* enz. blz. 463.

2) SMULDERS, blz. 116 en 123.

3) In een' brief van 23 Febr. 1815 aan den minister van koloniën geeft van der Capellen zijne weinige ingenomenheid met de acquisitie van Benkoelen te kennen. Volgens eene opgaaf van den heer Lewis, pakhuismeester te Benkoelen, was er een jaarlijks te kort van 921,600 ropijen. Bij dezen brief voegde de Gouverneur-Generaal het volgende extract from a letter dated, Singapore 6 Jan. 1825 (from a merchant)

Den 6[den] April 1825 had de overname plaats. Als Commissarissen van het Nederlandsch Gouvernement verschenen de heeren de Stuers en Verploeg, welke laatste aldaar bleef, om voorloopig het bestuur van Benkoelen als Resident waar te nemen. De kolonel de Stuers vertrok spoedig om de overname van Nathal te besturen. [1])

In de eerste 18 maanden bedroegen te Benkoelen

de inkomsten *f* 186,000
de uitgaven - 322,409

later heeft men, vooral ook door eene vermindering van garnizoen, de uitgaven beperkt tot *f*.98,000. [2])

§ 3. *Borneo.*

De Sultan van Pontianak, die, nadat de Engelschen hun etablissement aldaar hadden opgebroken, zijn rijk aan allerlei onlusten ten prooi zag, riep reeds spoedig de Nederlandsche hulp in.

Eerst in 1818 kon eene expeditie uitgezonden worden, om ter Westkust van Borneo het Nederlandsch gezag te herstellen.

De heer Boekholtz, Commissaris bij dezen togt, sloot, zoowel met den Sultan van Pontianak als met

„the necessities of Bencolen are draining this settlement of all its specie. I grieve to contemplate the false policy of your home Government in incumbering itself with such establishment as Bencolen, which can not fail to exhaust your resources of treasure and men, and to weaken you at the core."

1) *Batav. Cour.* 8 Junij 1825.

2) DE STUERS, blz. 95.

dien van Sambas, een verbond van vriendschap. [1]) In de Bataviasche Courant van 19 September 1818 alwaar de gunstige afloop der expeditie vermeld wordt, leest men: „de aandrang met welken reeds voorlang de Vorst het hervatten der afgebroken wederkeerige betrekkingen verzocht had, deed reeds voorzien dat de Nederlanders bij hem hartelijk welkom zouden zijn, en de ondervinding heeft dit nu bevestigd."

In een rapport van den Kapitein Elout aan den Gouverneur-Generaal, Pontianak 26 Augustus 1818, geeft die officier zijn oordeel over den Sultan en het etablissement op de volgende wijze te kennen: „ik geloof dat Uwe Excellentie evenzeer zich op de goede trouw als op het verstand van den Sultan kan verlaten. Ik vermeen dat dit etablissement (goed opgerigt en wel bestierd) de verwachtingen van Uwe Excellentie, welke die ook zijn mogen, altijd verre, zeer verre moet overtreffen. Van het zout een monopolie gemaakt zijnde, moet de helft van de opbrengst van dit artikel alleen de kosten bestrijken van het geheele Nederlandsche etablissement; — maar ik heb niet noodig Uwe Excellentie aan te toonen hoeveel Uwe Excellentie uit dit land trekken zal. — Uwe Excellentie moet reeds onderrigt zijn van het jaarlijksch hoofdgeld van één Sp. daalder op 70,000 Chinezen; van het zoogenaamde intredegeld van ieder nieuw aankomende, van de zware belasting op de opium, en de in- en uitgaande regten van 6 procent op alle goederen hoegenaamd, daarvan

1) Mr. HOEK, blz. 124.

alleen goud en edelgesteenten uitgezonderd. Het ontbrak den Sultan aan magt, die belastingen te innen: sommigen betaalden, anderen moest hij oogluikend overslaan, wilde hij niet wagen zijne waardigheid te compromitteren en zijn gering gezag geheel en al te verliezen."

Had Elout zich in deze verwachtingen bedrogen? Geenszins; ofschoon in 1822 de inkomsten van het etablissement ter Westkust van Borneo slechts *f* 278, 417:12 opleverden, terwijl de uitgaven *f* 479,440:10 beliepen, zoo zijn nogtans de verwachtingen die Elout koesterde te billijken, en ware het niet, dat de Chinezen [1]) alle heilzame maatregelen van het Gouvernement hadden tegengewerkt, zoo zoude Pontianak reeds spoedig opgehouden hebben een lastpost te zijn. Als blijk dat, niettegenstaande alle onlusten, het etablissement toch vooruit ging, zien wij dat de verpachtingen die in 1822 slechts *f* 18,669 opbragten, in 1825 reeds *f* 68,970 bedroegen. [2])

De Commissaris Boekholtz keerde in November 1818 naar Java terug, en werd vervangen door den Majoor Nahuys, Resident van Djocjokarta. [3]) Nahuys sloot nadere contracten met de Sultans. Als een gevolg dier contracten, werd bij publicatie van 15 Mei 1819 de invoer van zout ter Westkust van Borneo, anders dan voor rekening en op last der Hooge Regering dier landen, verboden. [4])

1) TEMMINCK, *Coup d'oeil*, blz. 169—174.

2) VAN HOGENDORP, blz. 565.

3) Mr. MYER, *Kronyk* 1818.

4) *Batav. Cour.* 29 Mei 1819.

Nahuys was naauwlijks in Mei 1819 te Batavia teruggekomen, of het berigt werd aldaar ontvangen, dat de Chinezen niet alleen weigerden het van hen gevorderde hoofdgeld te betalen, maar te Mampauwa reeds oproerige bewegingen verwekt hadden.

De heer Roesler werd nu als Commissaris naar de Westkust van Borneo gezonden, doch keerde in November reeds terug, zonder veel te hebben kunnen uitrigten. [1])

Ook in 1820 werd de rust gedurig verstoord door de weêrspannige Chinezen, en daar Palembang alle krachtsbetoon eischte, moest men op Borneo veel aanzien zonder het te kunnen beletten. Van der Capellen schrijft hieromtrent aan den Minister: „het ergert mij dat ik op de kust van Borneo den Residenten moet aanschrijven om veel toe te geven, hetwelk, bij eene voldoende disponible magt, zoo niet gehoorde." [2])

Naauwlijks was Palembang dan ook onderworpen, of Tobias werd als Commissaris naar Borneo gezonden; — reeds in April 1822 keerde deze terug naar Batavia, vanwaar hij in Julij daaraanvolgende, vergezeld van eene militaire expeditie, tot tuchtiging der Chinezen bestemd, weder naar Pontianak vertrok. [3])

Te Pontianak was de bloote vertooning der militaire magt genoeg, om rust en orde te herstellen; de hoofden der Chineesche genootschappen kwamen vergiffenis

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1819.

2) Buitenzorg, 15 Oct. 1820.

3) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

smeeken, die hen, onder oplegging eener geldboete, geschonken werd. [1])

Te Sambas moest men geweld gebruiken, daar de Chinezen van Taikong anders tot geen onderwerping waren te brengen. De expeditie tegen hen onder den Luitenant-Kolonel de Stuers gezonden, had de gunstigste gevolgen, zoodat Tobias in een Rapport aan het Gouvernement [2]) kon zeggen: „zoo het al mogt noodig zijn, om *nog* eenige kwaadwilligen te straffen, kan ik Uwe Excellentie verzekeren, dat bij de massa een geest van geheele onderwerping heerscht; voor den vervolge zal deze gegevene les, en hetgeen uit dezelve noodwendig volgen moet, de rust voor de geheele kust volkomen verzekeren." [3])

De Chinezen van Montrado, tegen wie in de maand Mei een togt zou ondernomen worden, onderwierpen zich voor dat men tot het gebruik der wapenen moest besluiten. [4])

Na het gezag over de Westkust van Borneo aan den heer Hartman, Resident van Pontianak en Mampauwa, opgedragen te hebben, keerde Tobias in Julij 1823 naar Batavia terug.

Een belangrijk verslag omtrent zijne verrigtingen op Borneo is te vinden in de Bataviasche Courant van 28 Februarij 1824: men leest daar o. a. [5]) „de Com-

1) *Batav. Courant*, 28 Sept. 1822.

2) Sambas 6 Febr. 1823.

3) *Batav. Courant*, 1 Maart en 12 Julij 1823.

4) *Batav. Courant*, 7 Junij 1823.

5) Verg. G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huish. van Staat*, dl. X blz. 71—86.

missaris vond, zooveel voorwerpen van handel, zoovele voorwerpen van behoeften van andere landen, en zulk eene gelegenheid tot gemakkelijken afvoer derzelve, dat hij, ondanks de vermeerdering van handel, die men sedert onze vestiging op Pontianak en Sambas in 1818 had mogen ondervinden, zich zoude hebben te verwonderen, dat zoodanige afvoer, niet grooter was, ware het niet, dat hij op zijne reizen, ook de ongelukkige overtuiging had opgedaan, dat het gros der bevolking onder een, met alle welvaart strijdend despotismus, gebukt ging, dat alle ontwikkeling van physieke krachten van land en volk volstrekt verhinderde, en dat door knevelarijen van allerlei aard, de afvoer van producten volstrekt werd geentraveerd."

Door vermeerdering van Europeeschen invloed trachtte Tobias de bevolking te ontwikkelen en van de ijzeren hand der hoofden te bevrijden, — slechts in geringe mate mogt hem dit gelukken.

Van der Capellen zeide in zijne afscheidsrede: „de Westkust van Borneo, sedert 1818 door ons bezet, heeft mij vele zorgen veroorzaakt. Door de inlandsche Vorsten gebeden, om onzen ouden zetel aldaar te hernemen, hen voor zeerooverijen te beveiligen en onder onze bescherming te nemen, is daaraan door de Regering toegegeven. De Sultans van Pontianak, Sambas en Mampauwa hebben onafgebroken en zelfs in moeijelijke omstandigheden treffende blijken van getrouwheid en gehechtheid aan het Nederlandsch Gouvernement gegeven. Het bestuur is langzamerhand geregeld, de inkomsten van het Gouvernement en

ook die der Vorsten zijn toegenomen. Met naburige kleine Vorsten zijn verbonden aangegaan, tot bescherming van den handel, tot tegengang van zeerooverijen en betere regeling van het inlandsch bestuur, waarbij nimmer uit het oog is verloren, de zoo wenschelijke zedelijke beschaving der Djaijaksche bevolking. Onze ambtenaren op die kust zijn echter in hunne pogingen aanmerkelijk teruggezet door de aanhoudende weêrspannigheid der Chineesche bevolking der mijndistricten, die meest van de slechtste soort en gewoon aan een losbandig en eigendunkelijk leven, zich moeijelijk aan een geregeld bestuur onderwerpen. Het is noodzakelijk geweest die bevolking eene tuchtiging te doen ondergaan. Indien zij niet spoedig tot onderwerping komt, zal de Regering nogmaals krachtige middelen moeten bezigen. Volgens de jongste berigten schijnt dat muitziek volk echter tot onderwerping te neigen. Eenmaal de rust onder hen hersteld, levert de Westkust van Borneo, waaraan vele kosten besteed zijn, goede vooruitzigten op." [1])

Wij moeten hier met een enkel woord nog vermelden de diensten aan het Gouvernement bewezen, door den heer G. Müller, die zijne ijverige nasporingen verre uitstrekte tot plaatsen en volkeren, te voren geheel onbekend. [2])

De heer Blume zegt in een stuk over Müller, dat

---

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1825.

2) Zie de *Ind. Bij*, alwaar een levensberigt en aanteekeningen uit de papieren van Müller.

het hem onverklaarbaar is „hoe men in de toenmalige omstandigheden het gewigt van eene vastigheid in *eigenlijk Borneo*, aan den mond der groote Borneo-rivier, over het hoofd heeft kunnen zien. Immers in den aanvang van 1819 was door Sir Stamford Raffles, met het blijkbaar doel om onzen koophandel in den Indischen Archipel te benadeelen, en in strijd met de bestaande verdragen, een Engelsch etablissement op het, voor den Indischen en Chineeschen handel, zoo bijzonder gunstig gelegen eiland Singapore, in de straat van Malacca, gevestigd. Waarom toen niet reeds eene soortgelijke vastigheid aan den mond dier rivier aangelegd, welke tot voorbij de hoofdstad van denzelfden naam, die daarvan ongeveer 15 Engelsche mijlen verwijderd ligt, voor schepen van 300 tonnen bevaarbaar is. De Vorst van dat rijk, die de nadeelen van het verval des handels in zijne staten zoozeer gevoelde, dat hij bij herhaling afgezanten naar Singapore zond, om de Engelschen tot nieuwe verbindtenissen uit te noodigen, zou ons toen voorzeker met opene armen ontvangen hebben." [1])

De heer Blume wenschte de Nederlandsche vlag op Laboean te zien wapperen en twijfelde niet of dit zou, bij ontwikkeling van vrijen handel, een bron van welvaart voor moederland en koloniën worden.

De oude bezitting der Compagnie aan de Zuidkust van Borneo, *Banjermasin*, was in 1809 door Daendels

---

1) *Ind. Bij*, blz. 113.

verlaten. De Engelschen hadden er zich gevestigd, en zouden het ons na de Conventie van 1814 teruggeven.

Boekholtz, als Commissaris ter overname gezonden, had met vele moeijelijkheden te kampen en werd vooral gedwarsboomd door zekeren Hare, gewezen Britsch Resident. 1)

In 1817 werd een tractaat met den Sultan van Banjermasin gesloten, dat echter tot geen gewenscht gevolg leidde; de Sultan wilde van oude gewoonten geen afstand doen, en onveiligheid en onlusten waren hiervan het gevolg.

In 1823 kwam Tobias te Banjermasin; hij vond alles in groote verwarring, doch trachtte na naauwkeurig onderzoek orde en rust te herstellen; hiertoe sloot hij met den Sultan een nieuw tractaat, vermeerdering van Europeeschen invloed ten doel hebbende. 2)

De regtspleging werd geregeld, de vaccine, vroeger door den Vorst streng verboden, werd ingevoerd en vele verbindtenissen met de inlandsche Vorsten aangeknoopt.

Niettegenstaande de ongunstige omstandigheden, waarin het etablissement verkeerd had, beliepen in 1822 de inkomsten eene som van *f* 171,928:16.02, terwijl de uitgaven slechts *f* 134,828:11.10 bedroegen. 3)

---

1) Zie over de overname en over Hare Mr. HOEK, blz. 126—134, en *Bijdragen voor taal-, land- en volkenkunde*, nieuwe volgreeks, III. blz. 1.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

3) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 570.

Bij publicatie [1]) van 11 Maart 1823 werd de invoer van zout op Borneo toegelaten, hetgeen eene nieuwe bron van welvaart werd voor den handel op den overwal.

In 1825 hadden er in de bovenlanden van Banjermasin nog vrij ernstige woelingen plaats die echter, met de hulp door den Sultan verleend, spoedig weder gedempt waren. [2])

Van der Capellen zeide bij zijn vertrek, van Banjermasin gewagende: „het bevindt zich in den meest rustigen staat. De handel bloeit, de peperteelt begint zich te herstellen; de nieuw verkozen Sultan toont goeden wil en gehechtheid aan het Gouvernement. De jongste tractaten bepalen zijne verhouding tot ons en verzekeren hem en de zijnen hunne voordeelen. Onder een goed bestuur is deze bezitting belangrijk en zal het nog meer worden." [3])

§ 4. *Celebes.*

Onder het Britsch bestuur hadden er gedurig onlusten op Celebes plaats. Vandaar ook dat de uitgaven de inkomsten verre overtroffen.

Van het jaar 1814 op 1815 bedroegen
de uitgaven 246,025:47 Ropijen,
de inkomsten slechts 85,473:04 „ [4])

---

1) *Staatsblad v. N. I.*, n°. 9.

2) *Batav. Cour.* 27 April en 25 Mei 1825.

3) Mr. MYER, *Kronyk* 1825.

4) Mr. HOEK, blz. 136.

Commissarissen-Generaal zonden den heer Chassé, die reeds gedurende twaalf jaren Gouverneur van Celebes geweest was, om als Commissaris der Hooge Regering de overname te regelen.

De heer Tielenius-Kruithoff vergezelde den Commissaris, en was tot Gouverneur van Celebes benoemd.

Den 7den October 1816 had de overname plaats. Twintig dagen daarna keerde Chassé naar Java terug.

De Koning van Boni had terstond de tegen de Engelschen voortgezette vijandelijkheden gestaakt. Hij had zelfs niet gewaagd van de teruggaaf van landen, hem vroeger in leen afgestaan, en die onze Commissaris in handen van eenige ingezetenen van Makassar gevonden had. [1])

Rust en tevredenheid schenen te heerschen. Reeds in 1819 werden die nogtans verstoord door zekeren Aboe Bakar. Spoedig mogt men dezen echter bedwingen. Doch ook de houding van de Koningen van Boni en Tanette werd minder gunstig voor het Nederlandsch gezag. Vooral waren de aanmatigingen van den eerstgenoemde groot; hij eischte namelijk dat Boni erkend zoude worden als hoofd der bondgenooten.

In 1821 werd Celebes door eene buitengewoon zware aard- en zeebeving geteisterd. Deze ramp vergrootte de spanning die op het eiland heerschte. Van der Capellen was inmiddels bedacht de orde aldaar te

---

1) *Tijdschrift v. N. I.* 5de j. *Het Ned. Gouv. van Makassar op het eiland Celebes*, door Ds. S. A. BUDDING.

herstellen, hij achtte eenige meerdere vertooning van magt daartoe noodig. In eenen brief van den 24[sten] Julij 1820 schrijft hij: „het fregat van der Werff en een koloniaal corvet (Anna Paulowna) vertrekken heden naar Makassar tot overbrenging van 300 man Europeanen van het 18de regiment, tot temporaire versterking van het garnizoen aldaar. Deze zal waarschijnlijk toereikend zijn om den weifelenden Koning van Boni tot het sluiten van een ordentelijk verbond te brengen. Aan den Gouverneur zijn behoorlijke instructiën gezonden, en daar hij zich met den knappen Kolonel Lafontaine wel verstaat, en deze ongetwijfeld van de militaire magt het meest doelmatig gebruik zal maken, zonder eenige onvoorzigtigheid of onberaden stap te begaan, voede ik hoop dat de zaken op Makassar op een' goeden voet zullen gebragt kunnen worden en aan onze verhouding met de Vorsten van Celebes, speciaal met den Koning van Boni, de noodige vastheid gegeven worden." [1])

Zoo spoedig als van der Capellen scheen te verwachten waren de zaken niet te schikken; in eenen brief van 10 November 1821 leest men dan ook: „de Koning van Boni wil zich nog niet regt verklaren, en wij zullen daarvoor alsnog eene ferme houding moeten behouden. Ik heb u reeds vroeger doen gevoelen dat men de zaak, bij de reöccupatie van Makassar in 1816, niet goed behandeld heeft. Daarvan al de moeijelijkheden die wij nu ondervinden en die

1) Aan den minister van koloniën.

ik niet, dan in de alleruiterste noodzakelijkheid, met een' oorlog zoude willen eindigen. Ik vertrouw ook dat dit middel zal kunnen worden vermeden." [1])

Den 21sten Januarij 1823 stierf de Koning van Boni en werd door zijne zuster opgevolgd. Men verwachtte dat dit tot eene betere verstandhouding met ons Gouvernement zoude leiden; wij zullen later zien wat hiervan de uitkomst was.

In den aanvang van 1823 zond de Koning van Goa een gezantschap naar Batavia om den Gouverneur-Generaal hulde te bewijzen. [2]) De gezanten deden echter in naam van hunnen meester zulke overdreven verzoeken, dat van der Capellen slechts weinige bewilligen mogt. Reeds lang had de Gouverneur-Generaal gewenscht, zoo hij de voorgenomen reis naar de Molukken mogt volbrengen, ook Celebes te bezoeken: „welligt," schrijft hij, „zal het voor mij bewaard blijven alsdan de laatste hand te leggen aan de voorbereidende werkzaamheden van den Gouverneur, ten einde op eenen goeden en duurzamen voet onze betrekkingen met de Vorsten van Celebes te regelen. Makassar kan geheel iets anders worden dan een militaire post (een lastpost zooals thans) of de zoogenaamde *sleutel van de groote Oost.* Eene herziening der tractaten met de Vorsten, vriendschap met Boni, met vergunning voor den zeer aanzienlijken handel van dat rijk, met een oordeelkundig Bestuur te Makassar kan

1) Aan den minister van koloniën.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

het voor ons veel meer voordeelen opwerpen dan men oppervlakkig zoude meenen." [1])

Meerdere vrijheid van handel zoude Makassar tot dien bloei kunnen verheffen waarin het verkeerd had voordat de Oost-Indische Compagnie er zich had gevestigd met het doel om den handel met de specerij-eilanden te weren.

De heeren van Schelle en Tobias werden als Commissarissen naar Makassar gezonden, opdat zij den Gouverneur-Generaal bij zijne komst aldaar de noodige inlichtingen zouden kunnen verstrekken.

Den 4[den] Julij 1824 kwam van der Capellen zelf te Makassar. Reeds den 5[den] ontving hij de gezanten der verschillende Vorsten en gaf te kennen, dat hij gekomen was om de in onbruik geraakte verbonden te wijzigen en te vernieuwen. De volmagt aan de Bonische gezanten verleend, ontoereikend zijnde om tot het regelen van eenige hoofdpunten over te gaan, vertrokken deze om nadere bevelen te ontvangen. [2])

De Vorst van Tanette had geen gezantschap afgevaardigd, en daar hij ook vroeger blijken van onwil gegeven had, werd reeds in de eerste conferentie, die van der Capellen met de heeren Commissarissen en den Raad van Indië, van de Graaff, hield, besloten eene expeditie tegen dien Vorst uit te rusten. — Deze vertrok den 14[den] van Makassar onder bevel van den Luitenant-Kolonel de Stuers en den 19[den] volgde de over-

---

1) Aan den min. van kol., Buitenzorg, 27 Julij 1823.

2) *Batav. Courant*, 7 Aug. 1824.

gaaf van Tanette. Het volk had den Koning verjaagd en diens zuster, onder nadere goedkeuring van het Nederlandsch Gouvernement, tot den troon geroepen. [1])

Een gedeelte der troepen werd nu naar Soepa gezonden. Men verwachtte dat de spoedige onderwerping van Tanette, daar een goeden indruk zoude geven, doch zag zich hierin teleurgesteld. Niettegenstaande de Koning van Sidenring zich met zijne troepen bij de onzen voegde, mislukte elken aanval, zoodat men eindelijk besloot niet meer offensief te handelen, maar Soepa slechts ingesloten te houden. [2])

Intusschen had van der Capellen met de Commissarissen de noodige maatregelen beraamd, om Makassar op te heffen uit den ongelukkigen staat waarin het verkeerde. Reeds voor zijne komst aldaar, schreef van der Capellen: „in den tijd der Compagnie mogten de Makassaren en Boeginezen niet om de Oost varen, en nu hebben die ijverige handelslieden sedert de laatste tijden de geheele vaart in bezit, en bedekken deze zeeën met hunne vaartuigen, zonder immer daartoe uitdrukkelijk verlof te hebben bekomen, en in contraventie der oude niet ingetrokken bepalingen. Deze bepalingen zullen nu te hunnen voordeele gewijzigd moeten worden. Te Makassar zal ik daaromtrent nog vele gewigtige renseignementen bekomen, die noodig zijn tot eene regeling der zaak in verband met andere plaatsen en andere belangen." [3])

---

1) *Batav. Courant*, 7 Aug. 1824.

2) *Batav. Courant*, 25 Sept. 1824.

3) Brief aan den heer Falck, Menado, 9 Junij 1824.

Bij besluit[1]) van 17 Julij 1824 werd de staat van Makassar voorloopig geregeld; dit reglement „wees de grondtrekken aan, volgens welke, het Nederlandsch Gouvernement zijn bestaan op Celebes wilde regelen, meer overeenkomstig met zijne waardigheid en met zijn welbegrepen belang in de gevolgen." [2])

Den 13[den] September vertrok van der Capellen weder van Makassar.

Men heeft later aan zijn verblijf en zijne handelingen aldaar den oorlog toegeschreven die ons spoedig daarna door Boni is aangedaan.

De Kolonel Bischoff had reeds te voren het bezoek van van der Capellen te Makassar afgekeurd, daar hij voor eene botsing vreesde die een geduchten oorlog zoude na zich slepen. [3])

Wij ontkennen niet dat de komst van van der Capellen te Makassar de spanning, die tusschen Boni en het Nederlandsch Gouvernement bestond heeft doen toenemen, en zelfs de spoedig gevolgde vredebreuk heeft verhaast; maar wij mogen niet vergeten dat een oorlog onvermijdelijk was geworden, van het oogenblik waarop wij onze waardigheid niet langer vertrapt wilden zien, en besloten hadden de aan-

1) *Staatsblad v. N. I.* n°. 31*a*.

2) *Tijdschr. v. N. I.* 1862, II. *Beschouwingen over Celebes*, blz. 172. Zie ook TEMMINCK, *Coup d'oeil*, III. blz. 27, waar men leest: „l'importation et l'exportation par les indigènes furent soumises à des droits, et le résultat de ce nouveau système suffit pour quintupler en cinq années les revenus de ces possessions."

3) *Handelingen v. h. Ind. Genootschap*, 2e j. 3e afl. pg. 247. *Levensschets van den Gen. Bischoff*.

matigingen van een afhankelijk Vorst niet verder te gedoogen.

Toen door het Gouvernement met de Celebesche Vorsten een nieuw verbond werd gesloten, had de Koningin van Boni zich daarvan onthouden, daar men hare suprematie over de andere bondgenooten niet wilde erkennen. [1])

Den 19den September begon Boni vijandelijkheden te bedrijven. Zoodra de tijding te Batavia kwam werd eene expeditie geörganiseerd, die onder bevel van den Kolonel Bischoff den 24sten October vertrok. Berigten uit Makassar schreven den opstand vooral toe aan den voortdurenden tegenstand dien Soepa bleef bieden, en aan het volslagen misgewas van den laatsten oogst. [2])

In den aanvang van 1825 kwam de Generaal-Majoor van Geen aan het hoofd van nieuwe troepen te Makassar, vergezeld door den Panumbahan van Sumanap met 1500 zijner manschappen. Den 30sten Maart 1825 had de inname van de hoofdstad Boni plaats; terstond werd er nu eene expeditie naar Soepa gezonden, alwaar de Koning zich thans spoedig onderwierp.

Den 29sten Augustus kon de Kommandant, met het grootste gedeelte der troepen zich reeds naar Java inschepen.

De magt van Boni was alzoo gefnuikt en de indruk dien deze overwinning op de overige Celebesche Vor-

1) Zie een stuk over Celebes in de *Batav. Courant* van 5 Jan. 1825.
2) *Batav. Courant*, 30 Oct. 1824.

sten maakte, was heilzaam; voor het overige bleef de verhouding met Boni weinig vriendschappelijk.

§ 5. *Molukken.*

De Molukken hadden onder het Engelsche bestuur een afzonderlijk gouvernement gevormd, ondergeschikt aan het Hoofdbewind in Bengalen. Van hier dat Commissarissen-Generaal bij de overname niet die moeijelijkheden ontmoetten, die de Luitenant-Gouverneur Fendall overal zocht te verwekken.

Den 5den Februarij 1817 vertrokken de heeren N. Engelhard en J. A. van Middelkoop om als Commissarissen de Moluksche eilanden over te nemen; van Middelkoop was tevens tot Gouverneur benoemd.

Amboina werd den 25sten Maart, Banda den 2den April overgenomen.[1] Spoedig volgde de overgaaf der andere eilanden.[2] — De Molukken verkeerden in treurigen staat, een gevolg van het streng vastgehouden monopolie-stelsel;[3] daarenboven hadden de Engelschen daar, even als op Java, alle openbare werken schandelijk verwaarloosd. Zij hadden van den fanatieken geest der inwoners gebruik gemaakt, om allerlei geruchten uit te strooijen als zouden de Hollanders een nieuw systeem willen invoeren.

Ook deze geruchten werkten mede tot den opstand,

1) *Batav. Courant*, 7 Junij 1817.

2) Mr. HOEK, blz. 143.

3) VAN DEN BOSCH, *Ned. Overz. Bezittingen*, dl. II. blz. 95—127, alwaar men eene juiste beschrijving vindt van den toestand der Molukken.

die in Mei 1817 te Saparoea uitbarstte. Het gedrag der Heeren Commissarissen, die zamen in onmin leefden, droeg ook bij tot het vermeerderen der ontevredenheid.[1]) Toen de tijding van den opstand te Batavia kwam, vertrok de Commissaris-Generaal, Schout bij Nacht Buyskes terstond om het bestuur der Molukken over te nemen.

In Bengalen werd het berigt van den opstand met graagte vernomen, men meende daar dat het Nederlandsch bestuur gevaar liep het gezag in den Molukschen Archipel geheel te verliezen. Men zocht de reden en meende die te vinden in den invoer van eene papieren munt.[2])

Voor de bijzonderheden nopens den opstand in de Molukken, verwijzen wij naar de Kronyk van den Heer Mijer voor het jaar 1817 en 1818.[3])

In eene buitengewone Bataviasche courant van 9 Februarij 1818 werd de vreugdevolle tijding medegedeeld dat de rust hersteld was. De Sultan van Ternate had ons veel hulp betoond. Den 21sten April keerde Buyskes te Buitenzorg terug. Hij had bij zijn vertrek het bestuur overgegeven aan den Generaal-Majoor de Kock, door Commissarissen-Generaal tot Gouverneur benoemd.

De rust was nu hersteld doch de toestand bleef treurig.

---

1) Mr. HOEK, blz. 145.

2) Zie *Calcutta, Government Gazette*, 7 Aug. en 11 Sept. 1817.

3) Zie ook GERLACH, blz. 239 vlgg. en VERHUELL, *Herinneringen van eene reis naar O. I.*

Men was te Batavia weinig bekend met de gesteldheid dier eilanden en durfde tot geen afdoende maatregelen overgaan.

Wel sloegen Commissarissen-Generaal met belangstelling het oog op die afgelegen gewesten, en van der Capellen in het bijzonder hield zich gaarne bezig met het bestuderen van het stelsel in de Molukken gevolgd. Terwijl de opstand daar nog woedde schreef hij naar Nederland: „voor de Molukken zelve, gesteld dat de goede orde daar wederom hersteld wordt, heb ik nog geen systeem. Moeten wij die monopolie houden of niet? of liever moeten wij, nu wij die monopolie inderdaad niet meer hebben, nog hetzelfde systeem behouden, als toen wij in het volkomen bezit daarvan waren? Meer volledige berigten, als die wij nu nog hebben, kunnen deze questie beslissen, die speciaal aan het onderzoek onzer Commissie aldaar is opgedragen. Zooveel is zeker, dat op de meeste der omliggende eilanden specerijen gecultiveerd worden, die de ingezetenen verkoopen aan de menigte smokkelaars, die zich komen aanbieden, en die ik niet geloof dat met mogelijkheid uit dien Archipel te verbannen zijn. De uitroeijing der specerijen, die nog, en in den Engelschen tijd evenals voorheen bij ons geschiedde, komt mij inderdaad voor eene mauvaise plaisanterie te zijn. Op het eiland Java is de cultuur van specerijen in het klein beproefd. Eenige proeven zijn wel gelukt, en indien dit zich bevestigde en voor uitbreiding vatbaar was, konden wij met der tijd de Molukken op Java verplaatsen. Welk een aan-

zienlijk voordeel zoude dit ons geven! want men moet zich daarop geen illusie maken. De Molukken vorderen eene zeer aanzienlijke jaarlijksche uitgave. Geen dezer denkbeelden is nog rijp en kan het ook niet zijn, maar ik heb er nu evenwel met een woord melding van willen maken." [1])

Wij zien hier bij van der Capellen een duidelijken afkeer van het monopoliestelsel.

Reeds vroeger had van der Oudermeulen ingezien dat het monopolie in de Molukken niet dat nut aanbragt, dat men daarvan verwachtte. Ook Dirk van Hogendorp meende dat men het oude systeem moest vaarwel zeggen, vooral nu de Engelschen vele boompjes en plantjes der specerijboomen naar Bombay en Benkoelen hadden overgebragt. [2])

In 1820 werden de heeren Mr. H. J. van de Graaff en G. F. Meylan naar de Molukken gezonden, om een onderzoek in te stellen voornamelijk omtrent de beperkte kultuur van specerijen en den alleenhandel in deze. [3])

Nog in hetzelfde jaar keerden heeren Commissarissen terug. Vele belangrijke berigten door hen medegebragt, verlevendigden bij van der Capellen den reeds lang gekoesterden, wensch om de Molukken eenmaal zelf te bezoeken.

Reeds in den aanvang van zijn bestuur had van

1) Aan den min. v. kol., Buitenzorg, 8 Julij 1817.

2) *Ontwerp om de O. I. C. dezer landen, in haren vorigen bloei en welvaart beschouwd, als een handeldrijvend ligchaam te herstellen*, 1801.

3) Mr. MYER, *Kronyk* 1820.

der Capellen de afzending van producten in natura, naar Nederland afgekeurd; „waarom," schrijft hij, „mogen wij niet met de specerijen even als met de koffij en onze andere producten handelen? waarom mogen wij dezelve niet op Batavia aan den meestbiedende verkoopen, met vrijlating aan den kooper om naar goedvinden daarover te beschikken? en waarom wordt de invoer in Nederland niet opengesteld? ik geloof ter goeder trouw dat de voordeelen voor het Gouvernement aanzienlijker zijn zouden door eene geheele vrijstelling van den handel in specerijen dan door het tegenwoordig systeem." [1]) Hij voegt er verder bij: „ik meen dat de grond die aangevoerd wordt tot het verzenden der specerijen voor Gouvernementsrekening is, dat men meester wil blijven van de markt, dat de *sleet* van het object beperkt is, en dat door een te grooten aanvoer de prijzen te veel zouden dalen;" doch hiermede kan van der Capellen zich niet vereenigen; wel zal men met omzigtigheid te werk moeten gaan bij elke verandering, want „de verpligte cultuur in de Molukken is door de gewoonte gemakkelijk gemaakt." De verkoop van specerijen te Batavia zoude ook aan de Benkoelensche markt veel afbreuk doen.

Geheel stemden met dit gevoelen overeen de heeren gevolmagtigden bij het tractaat van 1824, H. Fagel en A. R. Falck; doch ook hunne meening vond te 's Hage geen' bijval. [2])

1) Aan den min. van kol., Batavia, 22 Mei 1819.

2) SMULDERS, blz. 113.

Den 3[den] Februarij 1822 stierf de heer Tielenius Kruijthoff, Gouverneur der Molukken. 1) Hij werd opgevold door Mr. P. Merkus.

In 1822 bedroegen de inkomsten en uitgaven in de Molukken de volgende som:

	Inkomsten.	Uitgaven.
Amboina en onderhoorigheden *f*	853,286:25.12 — *f*	970,148:27.15
Banda . . . . . . -	795,940:06.04 — -	571,082:27.12
Ternate. . . . . . -	94,447:15.12 — -	329,268:04.09
Menado en Gorontalo . . . . . -	315,740:16.08 — -	185,517:04.03
	f 2,059,415:04.04 —	*f* 2,056,017:04.03
Batig saldo -	3,397:29.13	

Te Amboina hadden de kruidnagelen *f* 503,183:17.04 opgebragt, terwijl de kosten van aanplanting slechts *f* 68,812:28.04 waren geweest.

Te Banda bragten de specerijen *f* 563,145:25.00 op, de onkosten bedroegen *f* 89,918.

Het hooge cijfer waaronder de uitgaven van Ternate voorkomen, is voornamelijk toe te schrijven aan de jaarwedde van *f* 31,490, die aan den Sultan aldaar uitbetaald werd. 2)

In 1824 meende van der Capellen vrijheid te vinden om zijn voorgenomen reis naar de Molukken te

---

1) Reeds in 1819 was de Gen. Maj. de Kock naar Java teruggeroepen om het kommandement over de troepen na het vertrek van den Gen. Anthing op zich te nemen.

2) VAN HOGENDORP, *Besch.*, blz. 508.

volbrengen. [1]) Hij vertrok hiertoe den 17^{den} Februarij van Batavia, vergezeld van Mevrouw de Barones van der Capellen en de Heeren van de Graaff, Schneither, Jauffret, de Stuers en Heil.

Het doel der reis was, gelijk hij zelf betuigde, om te onderzoeken of „het stelsel van gedwongen teelt en leverantie van specerijen, met al den aankleve van dien, langer moest worden gehandhaafd, dan wel of dit stelsel zoude moeten en, zonder groote moeijelijkheden, kunnen wijken voor een meer liberaal systema, gegrond op vrije cultuur en vrijen handel."

Men heeft deze reis niet zelden als eene nuttelooze geldverspilling aangezien; geheel van deze beschouwing verschillend is hetgeen de heer Olivier schreef, als hij die reis noemt „eene der merkwaardigste, nuttigste en, vooral wegens het doel, zeer loffelijke reistogten van onzen tijd, — het doel toch was geen ander dan de verbetering van het lot van eenige millioenen natuurgenooten, die nog altijd door een bijna middeleeuwsch dwangbestuur diep gedrukt, en als met geweld teruggehouden werden van den algemeenen voortgang der verlichting en beschaving, welke zich in andere werelddeelen zoo krachtig aan den dag legt."

Van der Capellen zegt zelf, dat hij in de Molukken een toestand had gevonden waarin vele verbeteringen

---

1) Zie over dezen togt het journaal van den baron van der Capellen op zijne reis door de Molukken, in het *Tijdschrift v. N. I.* 1855, II. blz. 281, en *Reizen in den Mol. Arch. naar Makasser enz. in het gevolg van den G. G. v. N. I.*, *in* 1824 *gedaan*, door J. OLIVIER, JZ.

moesten ingevoerd worden, inrigtingen moesten hersteld worden, „die door langdurigheid van tijd wettig geworden waren, en alzoo niet door de plaatselijke besturen, met den besten wil, bezield en de meeste kundigheden begaafd, konden worden veranderd, maar die niettemin dringend voorziening vorderden." [1])

Naar Nederland meldde de Gouverneur-Generaal: „ik heb aan den Koning een brief geschreven, waarin ik beleden heb dat het monopoliestelsel der kruidnagelen door mij zoodanig ondermijnd is, dat aan deszelfs behoud niet meer zal kunnen gedacht worden, en ik zal er geen geringen roem op dragen het eerst de bijl tegen dien verderfelijken boom gebruikt te hebben. De regterlijke instellingen beschouw ik voor allen als eene groote weldaad. Te Banda vooral had zich, onder voorwendsel van voorzigtigheidsmaatregelen tot instandhouding van het monopoliestelsel, een verregaand despotismus ingeslopen. De wil van den Resident was de opperste wet en de grootste willekeurigheden werden er bedreven. Nu is dit niet meer mogelijk. Ik hoop dat mijne verrigtingen zullen worden goedgekeurd en tevens dat ik zooveel, propria auctoritate en zonder ruggespraak met de leden der Regering, heb beslist en afgedaan. Dit was noodzakelijk en met geen mogelijkheid anders te behandelen, zonder de vrucht van mijne reis te verliezen. Ik verheug mij dagelijks die te hebben ondernomen, ofschoon volgende tijden eerst zullen doen blijken of die reis

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1826.

al of niet nut heeft aangebragt. Nimmer zoude ik mij te Batavia een denkbeeld hebben kunnen vormen van al hetgeen ik nu heb leeren kennen." [1])

De voornaamste verbeteringen door den Gouverneur-Generaal terstond ingevoerd, waren: de afschaffing der hongitogten en der meeste heerendiensten, gepaard met eene verbetering van het regtswezen. „Een verbeterd onderwijs zou vergezeld gaan van zekerheid van eigendom, van aanmoediging tot vlijt en arbeid, van bescherming en van eene billijke, menschelijke behandeling der geheele bevolking." [2])

Te regt zeide de Heer Temminck: „S. E. le B[ron] van der Capellen annula complètement ou paralysa l'effet de toutes ces anciennes coutumes vexantes pour ces peuples, et ces lois barbares qui nuisaient à leur bien-être n'existent plus maintenant." [3])

Van der Capellen heeft voor de bevolking der Molukken gedaan wat hij vermogt, hij heeft haar lot verzacht, en getracht een staat te vestigen waarin men langzamerhand het monopoliestelsel geheel zoude kunnen laten varen. Vooral rekende hij dit te Amboina wenschelijk, meer dan te Banda, waar hij meende dat en het monopolie beter te behouden en de opheffing met grootere onkosten gepaard zoude gaan.

---

1) Aan den heer Falck, Menado, 9 Junij 1824.

2) Zie de publ. van 15 April 1824, *Staatsbl.* n°. 19*a*, voor Amboina, publ. van 29 April 1824, *Staatsbl.* n°. 21*a*, voor Banda, publ. van 27 Mei 1824, *Staatsbl.* n°. 26*b*, voor Ternate, en van 14 Junij 1824, *Staatsbl.* n°. 28*a* voor Menado.

3) *Coup d'oeil*, blz. 208, t. III.

Werpen wij nog een blik op de Noord-Oostkust van Celebes, aan het Gouvernement der Molukken onderworpen.

Menado en Gorontalo vormden een deel der residentie Ternate, doch werden, tijdens het verblijf van van der Capellen in eerstgenoemde plaats, tot eene afzonderlijke residentie verheven, ondergeschikt aan den Gouverneur der Molukken. [1].

Bij hetzelfde besluit werd de verpligte leverantie van rijst aan reizende ambtenaren of andere personen opgeheven, en de meeste heerendiensten beperkt. Van der Capellen wenschte ook hier het op Java heerschend stelsel van landelijke inkomsten in te voeren, maar achtte den tijd daartoe nog niet gekomen.

De residentie Menado is buitengemeen vruchtbaar en levert veel rijst. Hierom en om de manschappen die zij aan het leger leverde hechtte de Generaal Daendels groot gewicht aan haar behoud, en plaatste haar, toen hij Ternate wilde verlaten, onder het onmiddellijk toezigt der hoofd-prefectuür te Amboina.

De Engelschen vonden deze bezittingen in 1810 onbezet en heschen er hunne vlag. Zij werden in 1818 tegelijk met de overige Molukken teruggegeven.

§ 6. *Malakka en onderhoorigheden.*

Ofschoon Malakka, sedert het in 1795 in handen der Engelschen gekomen was, in een diep verval was

---

1) *Staatsbl. v. N. I.*, 1824, n°. 28a.

geraakt, bestond er hoop dat de handel zoude herleven, vooral dan wanneer men het voor den vrijhandel open stelde, waartoe de ligging der stad zoo bij uitstek geschikt was. [1])

Eerst in 1818 werden de Schout bij Nacht Wolterbeek en de heer Timmerman Thijssen naar Malakka gezonden, om het etablissement over te nemen. De heer Timmerman Thijssen zoude als Gouverneur daar blijven.

Den 19[den] Augustus kwamen heeren Commissarissen te Malakka, en werden door den waarnemenden Resident Kenneth Murchison feestelijk ontvangen. [2])

De afwezendheid van den Resident Farquhar en eenige opkomende geschillen, waren oorzaak dat de overgaaf eerst in het laatst van October plaats vond. Daarbij werden eenige punten aan de Gouvernementen in Europa ter beslissing overgelaten. [3]) Men had vooruit echter meerdere moeijelijkheden gevreesd, gelijk blijkt uit hetgeen van der Capellen schrijft: „de overgave van Malakka is ons daarom vooral aangenaam geweest te vernemen, omdat velen dachten dat de heer Raffles op den Gouverneur van Pulo Pinang zoude hebben trachten te influenceren en de vertraging der overgave te bewerken.” [4]) Ware Malakka toen tot een vrijhaven verklaard, zoo zoude die plaats waarschijnlijk het middelpunt van den Indischen handel gewor-

1) v. d. bosch, *Ned. bezitt.* II. blz. 65.
2) *Batav. Cour.*, 24 Oct. 1818.
3) Mr. hoek, blz. 147 vlgg.
4) Aan den min. van kol., Batavia, 7 Nov. 1818.

den zijn, en Singapore zoude het nimmer hebben kunnen schaden. Hiertoe kon het Gouvernement echter nog niet besluiten; wel wilde men geen hooge regten stellen opdat men den handel van Pulo Pinang afbreuk mogt doen, maar hiermede meende men genoeg te hebben gedaan, vooral toen de handel plotseling levendiger werd, zoodat de inkomende en uitgaande regten in de maand October 1818 eene som van 9600 Sp. Ds. opbragten, niettegenstaande men van vreemde schepen geen dubbele regten hief, zooals onder het Engelsch bestuur plaats had.

Spoedig zoude deze gunstige toestand veranderen.

Intusschen was Wolterbeek na de overname van Malakka naar Riow gezeild, alwaar op den 26 November een nieuw tractaat werd gesloten met den Sultan, waarbij o. a. aan alle natiën de vrije vaart op Riow en Linga werd toegestaan. [1])

In December 1819 ontstonden er onlusten [2]) op Riow, die echter in Jannarij daaraanvolgende gedempt waren.

In 1819 bragt de Riowsche Archipel voor eene waarde van *f* 10,200 aan producten op. In 1824 waren deze tot eene waarde van *f* 157,560 vermeerderd, terwijl de uitgaven *f* 120,000 beliepen. — Sedert 1823 had de verkoop van gambier en peper voor rekening van het Gouvernement opgehouden. [3])

Alle schoone vooruitzigten betreffende Malakka wer-

---

1) Mr. HOEK, blz. 149.

2) Mr. MYER, *Kronyk*, van 1819 en 1820.

3) TEMMINCK, *Coup d'oeil*, t. II. pg. 110.

den vernietigd door de vestiging der Engelschen op Singapore. [1])

Den 26sten Februarij 1819 werd de Engelsche vlag op dat eiland geheschen, en hoewel dit eene hoogst onwettige daad was, bleef zij, trots alle vertoog van het Nederlandsch Gouvernement, daar wapperen. Deze vestiging was het werk van den vijand van het Nederlandsch bewind, den gewezen Luitenant-Gouverneur van Java, Sir Stamford Raffles. Hij had hiertoe de toestemming van de Hooge Regering in Bengalen weten te verkrijgen, door te verspreiden dat het Nederlandsch Gouvernement slechts alleenhandel beöogde en de Engelsche handel dus gevaar liep groote verliezen te ondergaan.

Dat Commissarissen-Generaal nimmer aan die uitsluiting der Engelschen dachten blijkt uit alle genomen besluiten, uit alle tractaten met Indische Vorsten gesloten; en dat ook de Engelschen, die meer van nabij de bedoelingen van het Nederlandsch Gouvernement hadden leeren kennen geheel anders oordeelden, zien wij uit de woorden van den Commissaris-Generaal Elout, die bij zijn vertrek van Java schreef: „een der aanzienlijkste Engelsche kooplieden heeft mij gezegd, dat hij waarheid sprak, wanneer hij mij in naam van alle Britsche kooplieden op Java verzekerde, dat zij niet beter konden behandeld worden, terwijl een ander er bijvoegde, dat zij zich nooit hadden kunnen voorstellen zulk eene vrijheid te zullen genieten.” [2])

1) *Bijdragen voor taal-, land- en volkenkunde*, 1854, II. blz. 432.

2) Aan den min. van kol., ter reede van Anjer, 12 Maart 1819.

Toen de tijding van de bezetting van Singapore te Batavia kwam, wist van der Capellen zijn regtmatigen toorn hierover te bedwingen, en vergenoegde zich met een protest aan de Hooge Britsche Regering in Bengalen te zenden, niet twijfelende of de Marquis Hastings zoude, wel onderrigt, dat eiland terstond doen ontruimen.

In deze verwachting bedroog hij zich. Lord Hastings trachtte slechts tijd te winnen, en meende nog geen besluit te kunnen nemen.

Van der Capellen schreef, ten geleide van eenen aan hem gerigten brief van den Britschen Landvoogd: „aan onze zijde is ten minste noch geweld, noch intrigue, van welken aard ook, gebezigd. Daarvoor sta ik u borg. Wat Lord Hastings zegt van de zucht door de Commissarissen-Generaal aan den dag gelegd tot eene grenzenlooze uitbreiding tot monopolie en tot uitsluiting van den Engelschen handel, is zeer onwaar: ten bewijze strekken de instructiën aan onze agenten gegeven, waarin telkens herhaald wordt dat de beschikkingen met de inlandsche Vorsten aan te gaan, moeten berusten op de meest liberale beginselen en speciaal op den vrijen handel, dien wij overal (behalve in de Molukken) hebben gehandhaafd. — Eene spoedige decisie is noodig. Wij zijn geweldig geconpromitteerd in de oogen der inlandsche Vorsten. De onderkoning van Riow vraagt bij elke gelegenheid den Gouverneur van Malakka of de zaak van Singapore nog niet beslist is, en of de Engelschen daar zullen blijven; zij begrijpen niet hoe het mogelijk is dat wij hen niet

verdrijven. Indien men de Engelschen in het bezit van Singapore laat, moet men zich niet verbeelden dat Malakka van het minste belang voor ons kan zijn. Het is nu reeds een lastpost voor ons, van welken wij op den tegenwoordigen voet niets dan verdriet te wachten hebben. Wij houden onze onderhoorige Vorsten nu nog met moeite getrouw aan ons, maar wanneer zij zien dat wij Singapore werkelijk opgeven, zullen zij ons verlaten en onze magt als gefnuikt en ondergeschikt aan die van onze ijverzuchtige buren aanzien." [1])

Hoe onbillijk men te Calcutta de beginselen van het Nederlandsch-Indisch bestuur beoordeelde, blijkt ook uit een' brief van Lord Hastings aan van der Capellen van 14 Januarij 1820 [2]) waarin die Landvoogd o. a. aan den Commissaris-Generaal Elout een afkeer jegens de Engelsche natie verwijt, zonder echter hiervoor eenig bewijs te kunnen bijbrengen.

De beslissing omtrent Singapore werd aan de Europeesche gouvernementen opgedragen en volgde, gelijk bekend is, eerst bij het Tractaat van 1824.

Van der Capellen hield intusschen niet op het gewigt van het bezit van Singapore te betoogen, terwijl hij gedurig herhaalde, dat zoo men dit prijs gaf, men wel zoude doen Malakka tevens af te staan; „het eenige voordeel" zoo schrijft hij „hetwelk mij

1) Aan den min. van kol., Simpang bij Sourabaija, 22 Sept. 1819.

2) Zie dezen brief en het antwoord van van der Capellen in de *Gedenkschriften van van der Capellen.* Bijlagen.

voorkomt gelegen te zijn in het behoud van Malakka en *onderhoorigheden* is het tegengaan der zeerooverij en het smokkelen van Banka's tin; voor het overige zie ik daarin geen groot heil, indien wij door het behoud van deze bezitting eeuwig geëxponeerd blijven aan de zoo onaangename en allernadeeligste twisten met onze naburen." [1])

Van elke gelegenheid maakte hij gebruik om toch op eene spoedige beslissing aan te dringen, daar de staat van zaken voor onze belangen van allerlei aard nadeelig werkte.

De handel van Malakka begon weldra te kwijnen. Men had op eene spoedige teruggaaf van Singapore gehoopt, en den tijd laten voorbijgaan waarin men den handel nog had kunnen redden, door Malakka tot een vrijhaven te verklaren of wel de inkomende regten zeer te matigen. Eerst in 1822 werd tot dit laatste besloten. Bij publicatie [2]) van 9 Julij 1822, werd bepaald dat aan inkomend regt te Malakka van Nederlandsche schepen 1°/₀ en van vreemde 2°/₀ zou geheven worden, terwijl tevens alle goederen, waarvan de belasting bij den invoer betaald was, van uitgaande regten vrij zouden zijn.

Ook deze maatregel hielp niet, en toen, in het midden van 1823, eene Commissie [3]), bestaande uit den

---

1) Aan den min. van kol., Simpang, 1 Oct. 1819.

2) *Staatsblad v. N. I.*, n°. 30a.

3) Deze Commissie was voornamelijk gezonden om een onderzoek in te stellen naar de aanleiding tot het hijschen der Engelsche vlag te Djohor.

Schout bij Nacht Jhr. Melvill van Carnbee en den Raad van finantiën Wappers Melis, naar Malakka gezonden werd, zoude deze in het algemeen den staat van zaken aldaar moeten onderzoeken, om daarna bepaalde voorstellen bij de Hooge Regering in te dienen.

Heeren Commissarissen oefenden tijdens hun verblijf te Malakka tevens het bestuur aldaar uit, daar de Gouverneur Timmerman Thijssen op den 14den Januarij 1823 overleden was. De afkeurende woorden omtrent dezen ambtenaar door Lord Hastings in zijne missive aan van der Capellen van 16 April 1820 gebezigd, vinden wij in eenen brief 1) van den Luitenant-Gouverneur de Kock bevestigd, als hij schrijft: „had hij, Timmerman Thijssen, verstandiger maatregelen genomen, wij zouden Singapore nimmer hebben verloren, en Malakka zoude waarschijnlijk ook uit een ander oogpunt beschouwd zijn."

De Commissarissen kwamen den 20sten December 1823 reeds te Batavia terug en dienden een uitvoerig rapport in, waarbij vooral aangedrongen werd om het Gouvernement van Malakka en Riow in te trekken, er twee afzonderlijke residentiën van te maken, en tevens Malakka tot vrijhaven te verklaren. 2)

Vooral de afscheiding van Riow en Malakka was van groot belang, daar de directe handel met Java hierdoor zeer bespoedigd werd. Riow begon zich dan ook meer en meer te ontwikkelen, handel en welvaart

---

1) Aan den heer Falck, Batavia, 19 Junij 1824.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

namen er gedurig toe; „men houde," schrijft van der Capellen, „Linga en Riow vast als voor ons zeer belangrijk, al mogt men ook ten aanzien van Singapore tot zwakheid *gedwongen* zijn, quod Deus avertat." [1])

Bij publicatie [2]) van 9 Maart 1824 werd Malakka tot vrijhaven verklaard. Niettegenstaande men dus bedacht was op de opbeuring van den vervallen handel, mogt men het een voordeel rekenen toen dit Gouvernement bij het Tractaat van 1824 weder in handen der Engelschen overging.

In 1822 kostte Malakka ons nog 260,000 Ropijen, terwijl men de inkomsten op 135,000 Ropijen geraamd had. [3]) — Den 9den April 1825 had de overgaaf plaats.

Men heeft aan van der Capellen verweten dat hij te veel over het bezetten van Singapore *geklaagd* heeft terwijl hij verzuimde die maatregelen te nemen, die den ontzettenden bloei van dat etablissement hadden kunnen beletten.

Zoo zeide o. a. van Alphen: „de naijver welken men tegen het etablissement van Singapore koesterde was te groot; dit etablissement eeniglijk voor den ruilhandel opgerigt, is daarvoor in sommige opzigten veel beter gelegen dan Java, maar zal ons zooveel kwaad niet doen als men zich verbeeldt, wanneer men op Java overvloedig en goedkoop zal produceren."

Zeker was het Gouvernement ongelukkig in de maatregelen die het beraamde om de nadeelen tegen te

1) Aan den min. van kol., Buitenzorg, 9 Aug. 1823.

2) *Staatsblad v. N. I.*, n°. 15.

3) SMULDERS, blz. 125.

gaan, die het bezetten van Singapore met zich bragt; vooral moeten wij onder deze, ongelukkig gekozen, maatregelen de publicatie [1]) van 1 Julij 1823 noemen, waarbij de inkomende regten op de wollen en katoenen stoffen zeer verhoogd werden, met het doel om: „aan Singapore de débouchés af te snijden, of te bemoeijelijken van goederen, welke daar zonder betaling van regten waren ingevoerd, om ze wederom met genederlandiseerde schepen in onze bezittingen te brengen." [2]) Het was gebleken dat aldus gansche ladingen van Londen over Singapore bij ons waren ingevoerd, en hiertegen meende men dat het besluit van 1 Julij 1823 zoude waken.

De vermindering van inkomende en uitgaande regten in 1822, en de verklaring tot een vrijhaven in 1824, hadden, ofschoon niet voldoende, echter beter gewerkt. [3]) In eenen brief van een' inwoner van Singapore van 9 Sept. 1822 lezen wij dan ook: „I am still of the opinion I first formed on coming here that

---

1) *Staatsblad v. N. I.*, n°. 25.

2) Brief aan den min. van kol., Buitenzorg, 9 Aug. 1823.

3) De Resident van Malakka schreef aan van der Capellen in een particulieren brief van 13 Januarij 1825: „de handel begint langzamerhand weer te bloeijen, de vaart is vrij levendig. In de laatste drie maanden bedraagt het montant der waarde van in- en uitvoer ruim ƒ 800,000, terwijl ik verder ten bewijze van de toenemende welvaart slechts behoef aan te halen, dat de gehouden verpachting van 's lands middelen weder ruim ƒ 13,000 meer heeft gerendeerd dan in het afgeloopen jaar en de verpachting in twee jaren ruim ƒ 26,000 vermeerderd is." Brief van van der Capellen aan den min. van kol., Buitenzorg, 23 Febr. 1825.

the commercial advantages of the island, as affording a *new* and *immediate* outlet for our trade and manufactures have been much overrated. While the Dutch exacted such enormous and impolitic duties in their ports, the native trade naturally flowed here from all quarters and caused an immense traffic. — But now that the Dutch have taken off there duties and pursue a different policy, even now already some difference is begun to be felt, and will I think prevent this place from ever possessing the monopoly that is now enjoyed."

Het moge zijn dat van der Capellen te angstig was voor het verval dat de handel zoude ondergaan, zeker is het dat hij niet te veel kon klagen over de wederregtelijke bezetting van Singapore. Hij wees te veel op het handelsbelang, terwijl hij meer had moeten aandringen op het onregt ons aangedaan door de bezetting zelve. „Onze groote objectie tegen het door Engeland in bezit houden van Singapore moet wezen, ons regt op die plaats zelf, als opperleenheer, en het ontzag, dat wij door soortgelijk willekeurig gedrag van Raffles, als wij dit gedoogden, onder de verdere inlandsche Vorsten verliezen zouden, waardoor de algemeene administratie van alle onze bezittingen in den Oosterschen Archipel ons des te moeijelijker en te gevaarlijker zoude worden; maar niet, zooals ik wel gezien heb, in een artikel van de Engelsche courant de Times, van 30 Julij l. l., uit reden dat het onzen handel op Malakka zoude benadeelen. Dit argument is zwak in zich zelf; hebben de Engelschen het regt wettelijk kunnen verkrijgen van den Radjah van Riow,

om zich daar te vestigen, dan kunnen onze belangen in Malakka in geene aanmerking komen. Wij moeten hun dat regt betwisten, dat is de eenvoudigste grond waarop wij ons kunnen steunen, en die, het tractaat in de hand, het makkelijkst te verdedigen is." [1]) Ziedaar eene beschouwing die wij meenen dat volkomen juist is, en die echter door van der Capellen niet geheel gevolgd werd.

De afstand van onze regten op Singapore bij het Tractaat van 1824, werd door van der Capellen zeer betreurd; hij schrijft „wij zijn hier minder verheugd over dat tractaat dan men het in Nederland schijnt te zijn, en ook minder over onze Sumatraansche acquisitiën die zwaar op onze finantiën zullen drukken, terwijl Singapore in mijn oog niet van gedaante veranderd is sedert al hetgeen ik sedert 1819 daarover geschreven heb, doch waaromtrent men niet nieuwsgierig schijnt geweest te zijn; hebbende onze Staten-Generaal niet eens inzage der correspondentie over dat belangrijk punt gevraagd en zich dadelijk vergenoegd met de assertie in de ophelderende memorie [2]) omtrent onze regten op dat eiland voorkomende." [3]) Ook vreesde hij den indruk dien dezen afstand op de Vorsten van Linga en Riow zoude maken. [4])

1) Rapport van Wappers Melis, aan den min. van kol. in 1820 gezonden.

2) Zie DE WAAL, I. blz. 89.

3) Aan den heer Falck, Batavia, 9 April 1825.

4) Van der Capellen schreef aan den min. van kol., Buitenzorg, 23 Febr. 1825, over de moeijelijkheden tegenover den Sultan van Linga, „niet zoozeer wegens de persoonlijke opoffering, welke hier moest ge-

§ 7. *Vaste kust van Indië.*

Commissarissen-Generaal benoemden in hunne vergadering van 28 Junij 1817, den heer J. A. van Braam tot Commissaris voor de overname der bezittingen op de Vaste kust van Indië.

Den 15den September werd Chinsurah [1]) door den heer Forbes aan onzen Commissaris overgedragen. De heer Overbeek werd tot Resident aangesteld. [2])

De overname van Sadras en de andere bezittingen [3]) aan de kust van Coromandel volgde den 31sten Maart 1818; [4]) spoedig hierop vertrok van Braam weder naar Java. [5])

---

schieden, van de zoo middagklaar ontwikkelde gevoelens der Indische Regering met betrekking tot de bezetting door de Engelschen van Singapore, als eene onderhoorigheid van dien Sultan, als wel, omdat het te voorzien is dat hoedanig de afstand van ons regt thans omzwachteld worde (en hoezeer in de memorie gevoegd geweest bij het tractaat van den 17den Maart bij de verzending aan de Staten-Generaal tot mijn leedwezen gezegd is, dat *de twist over regt en onregt ten deze niet gemakkelijk te beslissen was*) die Vorst, onze tegenwoordige argumenten vergelijkende met de hem vroeger gezondene brieven en toezeggingen, dezelve bezwaarlijk zal begrijpen, en waarschijnlijk zal uitleggen in een' geest, die voor ons politiek gewigt in dezen Archipel evenmin vereerend als gunstig zal zijn."

1) De bezittingen in Bengalen waren: Chinsurah, Calcapoer, Padna, Behaar en Fultha.

2) *Batav. Courant*, 6 Dec. 1817.

3) De bezittingen aan de kust van Coromandel waren: Bimilipatnam, Jaggernaikpoeram, het kantoor van Palikol, Paliakatta, Sadras, de factorij te Portonovo, en Tuttucoryn.

4) *Batav. Courant*, 25 Julij 1818.

5) Op de vaste kust van Indië waren in 1824 de volgende Residenten;

De bezittingen waren nu terug gegeven, doch gewigtige geschillen bleven onafgedaan; [1]) wij noemen hier slechts die, betreffende de parelvisscherijen te Tuttucoryn, en de levering van 500 kisten opium door de Engelsche Compagnie.

Weldra bleek het dat de bezittingen op de Vaste kust slechts lastposten waren, die een jaarlijksch tekort van ongeveer 30,000 Rop. [2]) opleverden; wij mogten het dus een voordeel rekenen toen zij bij het Tractaat van 1824 weder aan de Engelschen overgingen.

---

te Chinsurah D. A. Overbeek.
te Soerata C. J. d'Albedyhl.
te Palikol van Söhsten.
te Paliakatta M. Opdam.
te Jaggernaikpoeram C. B. Dirksz.
te Tuttucorijn van Spall.

Te Sadras was als opperhoofd P. C. Regel. Zie *Almanak en naamregister van N. I.* 1824.

1) Zie hierover Mr. HOEK, blz. 207 vlgg.

2) Op de Indische begrooting van 1822 komen de kantoren op de kust van Indië voor als volgt:

	Inkomsten.	Uitgaven.
Chinsurah	Rop. 25,288	46,176
Tuttucoryn	- 34,186	18,635
Paliacatta	- 3,827	12,435
Jaggernaikpoeram	- 3,451	7,639
Palicol	- 5,758	6,856
Sadras	- 11,285	15,825
Suratte	- 59	5,154
	Rop. 83,854	112,720
		83,854
	meer aan uitgaven Rop.	28,854

Mr. SMULDERS, blz. 119.

Onze Gevolmagtigden trachtten toen nog de regten door de Engelschen in Indië aan ons verschuldigd, tegen de door Engeland van ons geëischte 100,000 £ te doen opwegen; doch het mogt ook toen niet gelukken de erkenning dier regten te verkrijgen.

De afstand onzer bezittingen op de Vaste kust werd zoowel in Nederland als in Indië met bijval vernomen, [1]) en algemeen werd erkend, dat, sedert de handel in Oost-Indische lijnwaden vervallen was, om plaats te maken voor de Europeesche linnens en katoenen, de waarde dier etablissementen voor ons geheel was te niet gegaan.

§ 8. *Handel op Japan.*

Nergens werden, na onzen terugkeer in Indië, de Nederlandsche schepen welligt met zooveel vreugde begroet, als in Japan, alwaar het Opperhoofd Doeff de Nederlandsche vlag had weten te doen eerbiedigen,

1) Reeds in een' brief van 28 Junij 1819 van den Resident te Chinsurah aan den minister van kolonien, leest men: „over den handel kan ik niet voordeelig rapporteren, ook niet over het toekomende uitzigt dezer kolonie. Men heeft Bernagoor afgestaan bij den vrede, de plaats ligt vlak bij Calcutta; — had men eene intentie gehad om den particulieren handel dus aan te moedigen in Bengalen, als ik nu bespeure, dan had men die plaats niet behooren te cederen." Schrijver zegt verder dat de revenuen van Calcapoer gering waren, het was een stapelplaats voor de zijdeteelt. — Patna, sints de kultuur van opium en de inzameling van salpeter ons is ontnomen, is van geen belang. Te Baal-Issor een post die niets opbrengt. „Bengalen is alleen van belang, als men die kolonie kan weder bezorgen de amfioen en salpeter, daaraan te voren verkocht."

toen Nederland zelf uit de rij der onafhankelijke volken gewischt was.

In 1809 was het laatste Hollandsche schip te Decima gekomen. Raffles had tweemalen beproefd de overgaaf van ons etablissement op Japan te erlangen; ons Opperhoofd had dit echter weten te verijdelen. [1])

Doeff, die gedurende zijn lang bestuur met vele moeijelijkheden en zelfs met gebrek had te kampen, werd steeds op edelmoedige wijze door de Japanners geholpen. [2])

Eerst in 1817 konden Commissarissen-Generaal twee schepen naar Japan zenden; aan boord van een dezer bevond zich het nieuw benoemd Opperhoofd, de heer Cock Blomhoff. Den 6den December nam hij het gezag uit handen van Doeff over; deze keerde spoedig naar Java weder.

De togt in dit jaar had eene zuivere winst opgebragt van *f* 132,263:9. [3])

---

1) Zie LEVYSSOHN NORMAN, blz. 108 vlgg.

2) DOEFF, *Herinneringen* enz.

3) Mr. HOEK, blz. 158. Deze winst overtrof de gemiddelde, die ongeveer 125,000 bedroeg; zie bij VAN HOGENDORP, *Besch.*, blz. 594, de volgende opgave getrokken uit de boeken van 1822.

Uitgaven.

Aankoop van de artikelen voor Japan	*f*	718,652:13.04
Onderhoud van de factorij, kosten van verzending, enz.	-	115,452:10.04
Pensioenen	-	472:06.12
totaal . .	*f*	834,577.00.04

Ontvangsten.

Verkoop van gezegeld papier	*f*	43:06.00
Transporteere. . .	-	43.06.00

Cock Blomhoff bleef tot 1823 Opperhoofd, hij bewerkte in 1818 eene vermeerdering van de kopertaks ten bedrage van 4000 pikols en eene buitengewone toegift van *f* 8000. [1]) Gedurende zijn bewind kwamen er jaarlijks twee schepen te Decima.

In 1823 werd de heer de Sturler door de Indische Regering naar Japan gezonden. Ofschoon Cock Blomhoff zich even als zijn voorganger zeer bemind had weten te maken onder de Japanners, en den handel zooveel mogelijk bevoordeeld had, waren er zoovele misbruiken in het beheer der factory te Decima ingeslopen, dat deze eene krachtige herziening eischten. Men meende in den heer de Sturler den man gevonden te hebben die met krachtige hand alles zoude ordenen; en dit ware zeker geschied, zoo oneenigheden met Cock Blomhoff, met diens onderhoorigen en de Japanners niet alle genomen maatregelen verijdeld hadden. [2])

In 1816 bestond er een oogenblik twijfel hoe men den handel op Japan zoude drijven; uit zijnen aard kon men dien niet openstellen, de Commissie van 1803 had echter in haar belangrijk advies reeds te kennen

Per transport. . .	*f*	43:06.00
Bedrag van den verkoop van het koper, van de kamfer en andere diverse artikelen	-	958,764:22.00
totaal . .	*f*	958,807:28.00
af, het bedrag der uitgaven . .	-	834,577:00.04
blijft een batig saldo van . .	*f*	124,230:27.12

1) LEVYSSOHN, *Bladen over Japan*, blz. 26.

2) *Moniteur des Indes*, t. II. pg. 247. *Essai hist. et polit. sur le commerce du Japon*, par SIEBOLD.

gegeven dat de Indische Regering den handel op Japan aan ingezetenen van Batavia zoude kunnen verpachten, onder speciaal toezigt der Hooge Regering. [1]) Commissarissen-Generaal was het nogtans best voorgekomen den handel zooveel mogelijk op den ouden voet voort te zetten. [2])

§ 9. *Handel op China.*

Op China, waar wij te Canton en Macao factorijen bezaten, dreven wij een geringen handel.

---

1) Mr. MYER, *Verzameling van instructien en ordonnantien*, blz. 151.

2) Bij besluit van C. C. G. G. van 15 Mei 1818 werd een door Doeff ontworpen Reglement, op het beleid van den Japanschen handel vastgesteld. Daarbij werd bepaald dat er op Decima zouden zijn een opperhoofd, een pakhuismeester, een boekhouder, vijf klerken en een officier van gezondheid. Art. 13 van dat reglement luidde: „de handel op Japan wordt alleen en bij uitsluiting gedreven voor rekening van het Gouvernement. Hetzelve staat echter aan hare te Japan te huis behoorende ambtenaren af, de artikelen, welke niet door de keizerlijke schatkamer aan het Gouvernement geleverd of van hetzelve gevraagd worden, tot een beloop van veertig duizend guldens te verdeelen als volgt:

een opperhoofd	*f* 17600
„ pakhuismeester	- 6600
scriba, te gelijk boekhouder . . .	- 4000
doctor	- 4000
vijf klerken ieder *f* 1400	- 7000
een bottelier	- 400
„ pakhuisknecht.	- 400
	f 40,000

en zal mede aan de schepelingen vergund zijn, daarin ook te mogen deelen onder de na te melden bepaling. Aan ieder ander is het mitsdien verboden, iets, onder welk pretext ook, naar Japan ten handel te

Eerst in 1818 konden Commissarissen-Generaal twee schepen daarheen bevrachten. [1]) Later toen de Indische regering vreemde schepen moest inhuren tot overbrenging van speciën en andere behoeften naar de meeste onzer buitenbezittingen, bleef het gemakkelijk Nederlandsche schepen voor de vaart op China te vinden.

Den 23sten Maart 1815 [2]) werd er in Nederland eene bevoorregte Maatschappij voor den Chineeschen theehandel opgerigt. De handel op China mogt niet in vreemde handen overgaan, maar moest „beide voor eigen consumptie en uitlandsch vertier als een actieven en eigendomlijken tak van handel, uitsluitend voor dezen lande geconserveerd blijven." [3])

De uitzondering wat den handel op China betreft op het aangenomen systeem van vrijen handel, was geen nieuw denkbeeld. Reeds in 1801 schreef Dirk van Hogendorp: „de handel op het rijk van China is alleen uit zijnen aard voor het monopolie geschikt en zulks omdat er eene uitsluitende Compagnie in dat rijk is, die van den Keizer het voorregt verkregen heeft, in Canton met de Europeanen te mogen handelen. Daar, waar één verkooper is, kan één kooper beter voordeel doen, dan waar verscheiden elkander in den weg zijn. Voor het rijk van China is dit

---

zenden, of van daar te ontbieden sub poene van confiscatie en de betaling der driedubbele waarde, naar den inkoop berekend."

1) Mr. HOEK, blz. 159.

2) *Staatsblad* n°. 30.

3) DE WAAL, dl. I. blz. 16.

zeker wel nadeelig, doch dit is onze zaak niet, en men kan het toch onmogelijk veranderen." [1])

Ook de Commissie van 1803 wilde eene Aziatische en over den theehandel geöctroijeerde Compagnie, doch drong er tevens zeer op aan om aan die maatschappij vooral geen politiek gezag toe te kennen. [2])

De bij de wet van 23 Maart 1815 beschreven Maatschappij heeft men niet kunnen vestigen. Intusschen werden aan enkele handelshuizen concessiën tot aanvoer van thee vergund. In 1817 stelde de regering voor de wet van 1815 in te trekken, den theehandel vrij te laten doch met bevoorregting van den invoer met Nederlandsche schepen. [3])

Dit voorstel werd aangenomen. [4]) Ook Hogendorp was voor deze wet, hij betreurt echter de bescherming van eigen handel en zeide: „de stroom des handels zal zich tot onze buren wenden." [5])

Men bleef over de te hooge regten voor vreemden invoer klagen; men wilde zelf den handel geheel opgeven en in ons land eene theemarkt oprigten.

---

1) D. V. HOGENDORP, *Stukken rakende den tegenwoordigen toestand der Bat. bezittingen in O. I. en den handel op dezelve*, aanm. XVI. Zie ook D. V. HOGENDORP, *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen*, 1799, blz. 140.

2) Mr. MYER, *Verzameling van rapporten*, enz. blz. 145 volgg.

3) DE WAAL, dl. I. bl. 55.

4) *Staatsbl.* 1817. n°. 36. Het regt op de in Ned. schepen aangebragte thee zoude tot dat op de anderen staan als 3 : 10.

5) *Bijdragen*, dl. II. blz. 306.

Niettegenstaande de hooge regten was onze markt toch spoedig overvoerd. [1])

Bij koninklijk besluit van 22 Augustus 1822 werd de Nederlandsche factory te Canton ingetrokken en door een consulaat vervangen; aan de Indische Regering werd tevens de regeling der afbetaling van de schulden der voormalige Oost-Indische Compagnie opgedragen. [2])

---

1) *Gedachten over den Chinahandel en theehandel.* 1824.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1822 en 23.

HOOFDSTUK II.

REGELING VAN HET INWENDIG BESTUUR.

§ 1. *De Hooge Regering.* [1])

Door den Gouverneur-Generaal werd, in naam des Konings, het hoogste gezag over Nederlandsch Indië uitgeoefend.

De Hooge Regering van Nederlandsch Indie bestond uit den Gouverneur-Generaal en vier Raden. [2])

De Koning had zich voorbehouden eenen Luitenant-Gouverneur [3]) te benoemen, die dan zitting in den Raad

1) Publicatie van 22 Dec. 1818, houdende een reglement op het beleid van de Regering in Nederlandsch Indië. art. 1—43. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 87.

2) De *Batav. Courant* van 16 Januarij 1819 behelsde de benoeming tot Raden van Nederlandsch Indië, van P. E. Chassé, J. A. van Braam, Mr. H. W. Muntinghe en R. D'ozy. — De heer van Braam stierf in 1820 en werd vervangen door Mr. H. J. van de Graaff.

3) Bij kon. besl. van 8 Mei 1822 werd de Luit. Gen. de Kock tot Luitenant-Gouverneur aangesteld. In eenen brief van van der Capellen aan den min. van kol. (Batavia 30 Jan. 1823) lezen wij hieromtrent:

had en den Gouverneur-Generaal bij ziekte of afwezigheid verving. Was er geen Luitenant-Gouverneur benoemd, dan trad een der leden van den Raad als plaatsvervanger van den Gouverneur-Generaal op. Elke openvallende Raadsplaats moest door de Hooge Regering, uiterlijk binnen ééne maand daarna, voorloopig vervuld en hierop 's Konings bekrachtiging gevraagd worden.

De Raden van Indië moesten in Nederland of in eene Nederlandsche bezitting geboren zijn, of wel het Nederlandsche burgerregt verkregen, en daarenboven den ouderdom van dertig jaren bereikt hebben.

Gouverneur-Generaal en Raden van Indië mogten geen handel drijven of deelnemen in eenige handelsspeculatie.

Aan de Hooge Regering [1]) werd een algemeene

„niettegenstaande de termijn van 5 jaren, die ik in Indië moest doorbrengen, reeds was verloopen, ontvang ik met een enkel woord het berigt dat Z. M. eenen L. G. stond te benoemen. Een brief van den minister kondigt mij de benoeming van eenen L. G. aan, om mij bij vertrek of overlijden provisioneel op te volgen en zonder eenige verdere bijvoeging dan de last, om van den *juisten dag* der installatie van dien nieuwen ambtenaar verslag te doen. De motieven, welke tot deze benoeming aanleiding hadden gegeven, bleven mij alzoo even onbekend als de invloed welken dezelve op mijn korter of langer verblijf in Indië moest hebben. Intusschen bleef de onzekerheid omtrent mij zelven voortduren tot de ontvangst van uwen laatsten particulieren brief van 30 Junij 1822, waarin mij berigt werd, als eene zaak die ik zelf had kunnen raden, dat de Koning mij niet zoude doen terugkeeren voordat ik stellig om mijn ontslag gevraagd zoude hebben, en dat in allen gevalle met schrijven en antwoorden een paar jaren zoude verloopen."

1) Gedurende het bestuur van van der Capellen volgden elkander als algem. secr. op: J. C. Baud 1819—1821; Mr. P. Merkus — 1822; Mr. G. T. Blom — 1822; Mr. J. Bousquet — 1827.

Secretaris toegevoegd, die als zoodanig tevens den Gouverneur-Generaal ten dienste stond.

De Gouverneur-Generaal had het beleid der vergadering van den Raad; hij bragt in die vergadering alle zaken die ter beslissing van de Hooge Regering stonden. Hij had regt tegen de gevoelens der meerderheid een besluit te nemen.

Van het verhandelde in elke zitting van den Raad moest aan het Departement van Koloniën kennis worden gegeven.

Alle wetten en besluiten werden uitgevaardigd op naam van den Gouverneur-Generaal. De Gouverneur-Generaal in Rade mogt zoodanige wetten en verordeningen maken die in overeenstemming waren met de beginselen bij het Regeringsreglement aangenomen. De Gouverneur-Generaal in Rade regelde de jaarlijksche begrooting van inkomsten en uitgaven; de belastingen en de wijze van heffing, de aanmaking en uitgifte van klinkende en papieren munt en den verkoop of de verzending van producten. De Gouverneur-Generaal in Rade benoemde ambtenaren, regelde inkomsten der ambten, oefende regt van gratie wegens misdaden, verleende dispensatie van wetten, sloot of vernieuwde verbonden met de Indische Vorsten en Volken. De Gouverneur-Generaal in Rade mogt personen, gevaarlijk voor de openbare rust of veiligheid, uit Neêrlandsch Indië verwijderen, hij was bevoegd met de regeringen van Europeesche bezittingen in Indië, onder nadere goedkeuring des Konings, overeenkomsten te maken, strekkende tot bevordering van wederkeerige belangen.

Zooverre strekten de werkzaamheden van den Gouverneur-Generaal in Rade.

Buiten Rade had de Gouverneur-Generaal het oppertoezigt over en de regeling van alle dagelijksche voorvallen en aangelegenheden, betreffende de algemeene Regering. Hij had het oppertoezigt over 's lands dienaren, hij verleende of weigerde de verzoeken tot inwoning in Nederlandsch Indië, of tijdelijk verblijf op Java; hij mogt personen, gevaarlijk voor veiligheid of openbare rust doen gevangen nemen; hij verleende verloven aan de ambtenaren, en regelde intusschen de waarneming hunner ambten.

De Gouverneur-Generaal vestigde zijne bijzondere aandacht op de staatkundige betrekkingen met de Indische Vorsten en vreemde Regeringen.

De Gouverneur-Generaal oefende het opperbevel over zee- en landmagt in Neêrlandsch Indië; hij was bevoegd in geval van uitgebarsten oorlog tusschen Z. M. en eenige andere Mogendheid, lettres de marque te verleenen. Hij regelde alles wat dienen kon tot verdediging tegen den vijand, en onderdrukking der zeerooverij.

De Gouverneur-Generaal mogt noch in, noch buiten Rade oorlog verklaren tegen een der Indische Vorsten.

De Gouverneur-Generaal was gehouden, in Rade, zoowel als afzonderlijk handelende, de bevelen, hem uit naam des Konings gezonden, na te komen.

De Gouverneur-Generaal was bevoegd, om alle zaken, welke hem afzonderlijk waren opgedragen, te brengen ter overweging in Rade; hij kon aan de

Raden zoodanige tijdelijke commissiën opdragen, als hij ten nutte van den lande, oordeelde door hen te moeten worden uitgevoerd.

§ 2. *Binnenlandsch bestuur.*

„De dagelijksche beheering der zaken op Java, wordt waargenomen door Residenten en zoodanige andere ambtenaren, als bij afzonderlijke verordeningen, naar gelang der omstandigheden en behoeften, op elke plaats zal worden bepaald." [1])

Naar aanleiding van deze bepaling werd bij besluit van Commissarissen-Generaal van 9 Jan. 1819, [2]) een reglement op het binnenlandsch bestuur en dat der finantiën op Java, vastgesteld.

Volgens dat reglement werd Java verdeeld in twintig residentiën.

Aan het hoofd van elke residentie stond een Resident, wien een Secretaris werd toegevoegd, en zooveel Assistent-Residenten als noodig bevonden werd. De Resident kon verder gebruik maken van de hulp der Inlandsche ambtenaren.

De Resident oefende als de eerste ambtenaar in zijne Residentie, het hoogste plaatselijk gezag aldaar; hij was gehouden de door den Gouverneur-Generaal uitgevaardigde bevelen stiptelijk na te komen.

De Resident moest den landbouw op alle gepaste

---

1) Art. 61 van het Reg. regl. van 22 Dec. 1818.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 16.

wijze aanmoedigen, had het toezigt over 's lands civile gebouwen en werken, over bruggen en wegen in zijne residentie; tot het doen van belangrijke verbeteringen of het aanleggen van nieuwe werken moest hij de toestemming van den Gouverneur-Generaal verzoeken.

De Resident moest zorg dragen dat alle reizigers van de noodige hulp voorzien werden; van tijd tot tijd moest hij zelf zijne residentie doorreizen, terwijl hij zich zonder toestemming van den Gouverneur-Generaal niet buiten hare grenzen mogt begeven.

Alle Europeesche ambtenaren, Inlandsche Regenten en andere hoofden werden door den Gouverneur-Generaal aangesteld. De Resident kon alle mindere ambtenaren, als boden, Inlandsche schrijvers, enz. aanstellen, en moest de door de ingezetenen gekozen Dessa-Hoofden bevestigen. De Resident had van al zijne besluiten, bevelen en verrigtingen dagelijks aanteekening te houden en moest telken drie maanden het register daarvan aan den Gouverneur-Generaal zenden.

De Resident was verder belast met de handhaving van de goede orde en politie, en mogt daartoe keuren uitvaardigen, zoo de boeten of straffen op de overtreding geen drie guldens, of gevangenis van acht dagen te boven gingen. Zijne magt strekte zich ook uit over de eigenaars van particuliere landen; in de oefening der politie kon hij gebruik maken van de mandadoors over die landen gesteld. Hij moest in het bijzonder zorgen, dat door niemand eenige knevelarijën, geldafpersingen, dwangarbeid, mishandelingen of willekeurigheden jegens Inlanders gepleegd wierden.

Met betrekking tot de behandeling van de criminele en civile regtspleging zou de magt van den Resident later worden geregeld; hij had het toezigt op de gevangenissen, en moest instaan voor de menschelijke behandeling der gevangenen.

Het bestuur van alle weeshuizen en andere liefdadige gestichten was aan den Resident opgedragen.

Zijne verhouding tot de militaire magt was bij besluit van 5 Januarij 1817 geregeld.

Wat het finantiëel beheer van den Resident betreft, hij was verpligt voor de goede beheering van 's lands domeinen en goederen in zijne residentie te zorgen; toe te zien dat 's lands inkomsten uit landrenten, koffijtuinen en pachten, in geld of natura, op de behoorlijke tijden geleverd werden. Waar geen afzonderlijke ontvangers van 's lands middelen waren zouden de Residenten als zoodanig werkzaam zijn. Alle verpachtingen moesten ten overstaan van den Resident geschieden. Hij mogt geen belastingen opleggen, of veranderingen in de bestaande maken.

De Resident zou de jaarlijksche begrooting van inkomsten en uitgaven opmaken en aan den Hoofd-Directeur van finantiën zenden.

De Resident zorgde voor de betaling van tractementen en pensioenen, hij mogt geene ordonnantie tot verstrekking van goederen of betaling van gelden verleenen, dan ten gevolge van algemeene of bijzondere bevelen van den Gouverneur-Generaal of van besluiten van de Hoofd-Directie van finantiën.

De staten door de ontvangers, pakhuismeesters en

verdere aan hem ondergeschikte comptabele ambtenaren, werden door den Resident nagezien, en aan de Hoofd-directie van finantiën opgezonden.

De Residentien waren weder in Regentschappen verdeeld, en aan het hoofd van elk Regentschap stond een Regent, onder de onmiddellijke bevelen van den Resident.

Sedert het bestuur van den Generaal Daendels was het aanzien, waarin vroeger de Regenten stonden, zeer verminderd. De contracten, voorheen met de Inlandsche Regenten aangegaan, waren door acten van aanstelling vervangen, en in alle opzigten waren de Regenten gewone Gouvernements-ambtenaren geworden. [1]) Het kon niet anders of de Regenten moesten weinig ingenomen zijn met deze verandering in hunnen staat en ofschoon Commissarissen-Generaal die verandering bleven nuttig oordeelen, trachtten zij echter, door eene ruime bezoldiging de goedkeuring der Regenten te winnen, tevens belovende, dat de oudste of bekwaamste der zonen, indien zij zich wel gedroegen, zouden opvolgen.

Van der Capellen begreep te regt hoeveel er aan gelegen was de vriendschap en ondersteuning der Inlandsche Regenten te bezitten, en met leedwezen bemerkte hij op eene inspectiereis in 1819 ondernomen, hoe de bejegening, die de Regenten zoo van de Residenten als van andere ambtenaren ondervonden, weinig

---

1) LEVYSSOHN NORMAN, blz. 128.

dienstig was om den geest van vriendschap en welwillendheid aan te kweeken.

Om verbetering in deze verhouding te brengen werd bij Resolutie van 9 Mei 1820, een reglement op de verpligtingen, rangen en titels der Regenten, gearresteerd. 1)

Bij dit reglement werd o. a. bepaald dat de Regenten, in zaken van inlandsch bestuur, als de vertrouwde raadslieden der Residenten, door deze als hunne *jongere broeders* moesten beschouwd worden.

De Regent had bijzonderlijk te letten op de bebouwing der velden en aankweeking der producten, op de middelen van vervoer der producten en op de veeteelt, vooral die der buffels.

De Regent moest in zijn Regentschap voor de goede politie en veiligheid der personen zorgen, hij moest waken tegen het zamenrotten van slecht volk, tegen alle onderdrukking of knevelarijën.

Hij zorgde voor al wat de gezondheid kon bevorderen, en moest in het bijzonder de inenting der koepokstof onder den Javaan aanprijzen.

De Regent was belast met het toezigt over de Inlandsche scholen en zaken van de Mahomedaansche Godsdienst. Hij moest zorgen dat, de hulp der Inlandsche bevolking tot uitvoering van eenig hem gegeven bevel noodig zijnde, die uitvoering op de minst bezwarende wijze geschiedde.

De Regent moest lijsten houden van de bevolking

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 22.

van zijn Regentschap en telken jare een' algemeenen staat hiervan opmaken.

Eenmaal 's weeks moest de Regent aan den Resident rapport doen; van alle belangrijke gebeurtenissen moest hij hem buitendien berigt geven.

De Regent was verpligt, wanneer de Inspecteurs van finantiën eenig onderzoek bij hem deden, alles te openbaren wat hij omtrent de zaak wist.

De Regenten mogten zich niet bemoeijen met de invordering van 's lands inkomsten, de bewaring en administratie van 's lands pakhuizen; zij mogten geen belastingen opleggen noch eenigen handel drijven; het was hun echter geoorloofd, wegens producten tot eigen gebruik noodig, en tot het verkrijgen van de noodige personen voor hunne staatsie, bediening en huishouding, contracten met de Inlandsche bevolking aan te gaan.

De titels zouden door den Gouverneur-Generaal worden verleend, naarmate van de kunde, getrouwheid en ijver van de Regenten, zonder te letten op den rang der Regentschappen.

De Regent nu had weder onder zich de Divisie- en Dorpshoofden.

Bij publicatie van 8 Januarij 1819 [1]) werd de jaarlijksche verkiezing der Dorps- of Dessa-Hoofden opgedragen aan de inwoners der dessa's. De verkiezing moest, voor dat de aanslag der landrenten geregeld

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 13.

was, plaats hebben, en was onderworpen aan de goedkeuring van den Resident, die echter bij vernietiging der keuze, de redenen aan den Gouverneur-Generaal moest opgeven.

De Dessa-Hoofden moesten vooral hunne diensten betoonen bij den aanslag der landrenten en het land naar billijkheid onder de inwoners verdeelen. [1]) Zij genoten voor de inning en verantwoordelijkheid der gelden, en het houden eener goede politie binnen hunne dessa, een inkomen van acht en een derde ten honderd, of een dubbeltje van iederen gulden, van de som, welke door hen, aan den lande, voor landrente werd opgebragt; zij waren daarentegen verantwoordelijk voor de som voor welke hunne dessa aangeslagen was, en moesten zorgen dat de bijzondere huurders het door hen verschuldigde voldeden.

Bij besluit van 5 Januarij 1819 werd bepaald, dat alle Inlandsche Regenten en Hoofden voor het vervolg in geld zouden betaald worden en niet meer in land. — Men ging hiertoe te gemakkelijker over, daar: „de ondervinding reeds had doen zien, dat deze betaling aan velen aangenaam, en geenszins met de begeerte van anderen strijdig was.” [2])

Na ons dus eenig begrip te hebben gevormd omtrent de regeling van het binnenlandsch bestuur, en bij eene naauwkeurige inzage van het Staatsblad van Nederlandsch Indië, kunnen wij geenszins instemmen

1) Publicatie van 4 Jan. 1819. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 5.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 11.

met de volgende woorden, door van Alphen in de Staten-Generaal gesproken: „Het nieuwe bestuur voerde eene lading fransche denkbeelden van administratie in, waaraan niets ontbrak dan de toepassing en invoering bij eene bevolking met eene andere godsdienst, andere gewoonten, andere zeden." [1]) Het blijkt immers veeleer hoe de Regering overtuigd was van de geheel eigenaardige regeling van bestuur die de kolonie behoefde.

De zorg waarmede men de eigenliefde der Regenten en Hoofden trachtte te streelen, toont, hoe men met juistheid inzag wat nuttig zoude zijn voor onze magt op Java. Wij willen hier dan ook wijzen op het oordeel door van Hogendorp over het reglement op de verpligtingen, rangen en titels der Regenten; hij schreef aan van der Capellen: „ik heb het reglement op de verpligtingen, rangen en titels der Regenten nu onder het oog gekregen, door de goedheid van den heer Baud, die mij alle de deelen van het Oost-Indische Staatsblad voor eenigen tijd heeft geleend. Dit reglement behaagt mij ongemeen, alzoo de Hoofden daarmede gebragt zijn in het bestuur, hunne plaats behouden in de maatschappij, nuttige werktuigen worden voor het groote werk der nationale beschaving, en de burgerlijke vrijheid en het onbelemmerd eigendom er niets door komen te lijden." [2])

De welberaamde bepalingen omtrent Regenten en

1) DE WAAL, dl. I. blz. 227.

2) 's Gravenhage 10 Aug. 1823, in het *Tijdschr. v. N. I.* j. 24. II. blz. 99.

Dorpshoofden hebben medegewerkt om de rust op Java gedurende vele jaren onverstoord te bewaren. Van welk belang dan ook de erkenning en handhaving van het oude Inlandsche bestuur is, blijkt o. a. uit de woorden van Muntinghe: „het oude dorpsbestuur is de eerste schakel, waardoor zich het Europeesch gezag kan en behoort te brengen in aanraking met de gansche massa der Indische bevolking. Die aan de Aziatische bevolking haar dorpsbestuur verzekert, is hun vriend en gunsteling, hij zij Christen, Brit of Nederlander. Die met het dorpsbestuur bekend is en dat in zijne bescherming neemt, voert uit in driemaal vierentwintig uren onder het gejuich der menigte, 't geen hij, die zich verbeeldt dat *volstrekt gezag* en *volstrekte onderwerping*, het geheim is der Aziatische instellingen, niet kan gelooven dat zonder het vergieten van stroomen bloeds zoude worden verkregen." [1])

Dit dorpsbestuur is dan ook zoo zeer eigen aan de Javasche bevolking, dat wel te regt in art. 9 der Regulation I, A. D. 1814 (4 Febr.) gezegd wordt: „This mode of election and consequent power, it must be observed, are no new introductions, but subsist in immemorial usage, and their nature and limits are well understood by the Javanese throughout the island."

De band tusschen de Inlandsche en Europeesche ambtenaren werd door van der Capellen nog bevestigd, door de kennis der Inlandsche talen te bevorderen. Ook hier had Muntinghe in zijn Rapport reeds op aan-

1) Rapport van Muntinghe aan Commissarissen-Generaal.

gedrongen, vooral bij de ambtenaren die met de perceptie der landelijke inkomsten zouden belast worden.

Den 25 Maart 1819 [1]) nam de Gouverneur-Generaal eene resolutie, waarin wij lezen: „eene grondige kennis van de landtaal een onontbeerlijk vereischte zijnde tot eene behoorlijke vervulling van vele ambten, zoo zal bij alle gelegenheden een gunstig regard geslagen worden op ambtenaren, die zich boven anderen daarmede hebben gemeenzaam gemaakt." Tevens werd aan alle ambtenaren het aanleeren der Inlandsche talen bevolen, en bepaald dat zij, die na twee jaren die talen niet magtig waren, eene vermindering van tractement zouden lijden.

Te Batavia, Soerabaija, Djocjokarta, Amboina, Makassar en Malakka werden, bij de Residenten of Gouverneurs, elèves geplaatst, om de Inlandsche talen aan te leeren, ten einde aan de Regering eenige ambtenaren te verzekeren, die eene meer gemeenzame kennis van de taal en van de gewoonten der omliggende Inlandsche volken bezaten.

Ten slotte een woord over het bestuur op de buitenbezittingen. De beheering der zaken werd aldaar toevertrouwd aan Gouverneurs of Residenten die den Gouverneur-Generaal vertegenwoordigden, en aan welke alle burgerlijke en militaire authoriteiten ondergeschikt waren. Zij mogten alle zoodanige verordeningen vaststellen en besluiten nemen als tot de dagelijksche be-

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 34.

heering van zaken noodig was, zij moesten van hunne besluiten en verrigtingen aanteekening houden, en het register daarvan telken drie maanden aan den Gouverneur-Generaal zenden. Zij moesten trachten in de beste verstandhouding te leven met de omliggende Europeesche Regeringen en Indische Vorsten en Volken. In tijd van oorlog werd het bestuur van alles wat tot verdediging tegen den vijand noodig was overgelaten aan den bevelvoerenden officier, meende deze echter tot eene capitulatie te moeten overgaan, zoo was hij verpligt dit ter kennis van den Gouverneur of Resident te brengen en diens beslissing af te wachten.

§ 3. *Administratie der houtbosschen.*

Het boschwezen was bij de overname van Java in een allerellendigsten staat; zoo ergens dan treffen wij hier die blijken van verwaarloozing aan bij het Engelsch bestuur, die alleen kon voortspruiten uit de overtuiging dat het bezit van Java tijdelijk zoude zijn, waarom men slechts bedacht scheen om de meest mogelijke winst te trekken zonder acht te slaan op de toekomst. [1])

In de vergadering van 8 October 1817 bepaalden Commissarissen-Generaal dat alle bosschen zouden staan onder oppertoezigt van eenen Superintendent, die met den Inspecteur en bijgestaan door de Residenten eene

---

1) Mr. HOEK, blz. 294.

opname van bosschen en stapelplaatsen moest doen. Bij publicatie [1]) van dienzelfden dag werd de aankoop en het vervoer van boomen uit de bosschen op Java, en alle verkoop, afstand of ruiling van houtwerken op de stapelplaatsen, zonder kennis en toestemming van den Superintendent der bosschen, verboden.

Een besluit van 9 Januarij [2]) 1819 droeg het beheer der houtbosschen aan eenen Directeur op, wien twee Inspecteurs en een Secretaris werden toegevoegd, terwijl aan de Residenten, ieder in zijne residentie, en onder de leiding van de Directie der houtbosschen, het toezigt over deze werd toevertrouwd. Het beheer der stapelplaatsen bleef geheel afgescheiden van dat der bosschen en werd uitsluitend aan de Residenten opgedragen. Verder bevatte dit besluit de opgave der ambtenaren, in de verschillende Residentiën voor het Bosch-departement, aan te stellen, en eindelijk werd bepaald dat aan de houtvlotters geen betaling in rijstvelden zoude gedaan worden, maar dat zij naar een billijk loon, volgens plaatselijke gebruiken, bij den dag zouden worden betaald.

Bij een tweede besluit [3]) werd de oude wijze van betaling der boschvolkeren in velden weder ingevoerd. Zij moesten gedurende acht maanden, bij afwisseling, de werkzaamheden aan de houtbosschen verbonden, waarnemen. Eene uitzondering werd er gemaakt voor

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 48.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 17.
3) *Staatsbl. v. N. I.* 1819. n°. 18.

Sourabaija en Pasoeroehan, alwaar men in geld bleef betalen, als eene proef voor nadere regeling.

Commissarissen-Generaal bepaalden bij een derde besluit [1]) dat de houtwerken op de stapelplaatsen van tijd tot tijd, bij openbare veiling, verkocht zouden worden, terwijl aan de Inlanders, die alsdan hout kochten om schepen te bouwen, een uitstel van betaling, gedurende zes maanden, zoude worden verleend. Het onderhoud der bruggen van wild- of jattiehout bleef aan de ingezetenen opgedragen, zonder dat zij daarvoor eenige betaling erlangden.

Zoo strekten de bepalingen van Commissarissen-Generaal om het boschwezen weder eenigzins in goeden staat te stellen, en heilzaam waren dan ook de gevolgen. „De groote punten," schrijft Elout, „waarop het ten deze aankomt, zijn de regelmatige kapping, de ordelijke inboeting en aanplanting, de wijze van betaling der kappers en slepers, de bewaring, en eindelijk de verkoop van de houtwerken, voor zooverre zij niet tot eigen lands gebruik noodig zijn." [2])

Vooral de geregelde aanplanting was onder het Engelsch bestuur geheel verwaarloosd, en werd door Commissarissen-Generaal terstond bevolen.

In 1822 leverde het timmerhout eene inkomst van *f* 740,415:23 Rop. aan het Gouvernement. [3])

Niettegenstaande alle deze maatregelen, moest van der Capellen in 1821 nog aan den Minister van ko-

1) *Staatsbl. v. N. I.* 1819. n°. 19.

2) ELOUT, *Bijdragen* dl. I. blz. 59.

3) Mr. HOEK, blz. 296.

loniën schrijven: „het Britsch bestuur heeft onze bosch-huishouding op Java in eene zoo schandelijke verwarring gebragt, dat wij er nog daaglijks onder lijden, en dat ik de grootste moeite heb de houtwerken voor de dagelijksche werken, die door hen geheel verwaarloosd zijn bijeen te krijgen." [1])

Vandaar dan ook dat er in de eerste jaren aan geen verkoop van hout te denken viel; alle gebouwen, alle werken toch werden in den slechtsten en meest verwaarloosden staat gevonden, zoodat men al het hout tot herstel noodig had, en ook de houtbosschen waren zóó geplunderd, dat men niet zelden met moeite geschikte boomen wist te vinden.

Om de boschvolkeren, buiten hunne gewone betaling, nog eenig meerder voordeel te verstrekken, werd bij besluit van 6 Julij 1820 bepaald, [2]) dat alle afval der jattie-boomen, in de perceelen alwaar gekapt werd liggende, zoude beschouwd worden als aan het Boschvolk toe te komen, en door dit aan de Regering tegen vastgestelden prijs zoude moeten geleverd worden.

Eene laatste verordening betreffende het boschwezen vinden wij in de resolutie van 8 October 1822, [3]) waarbij bepaald werd dat in eenige jattie-bosschen het kappen en wegvoeren van hout aan een ieder vrij zoude staan. De daartoe gekozene bosschen moesten de zoodanige zijn, alwaar het hout schraal en kortstammig groeide, en zooveel mogelijk in de nabijheid

---

1) Buitenzorg, 16 Maart 1821.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 29.

3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 43.

der hoofdplaatsen van de residentiën gelegen. Daarenboven zou het aan de dessa-bewoners, in de nabijheid der bosschen gevestigd, vrijstaan voor eigen huisgebruik of ten dienste van den landbouw, hout te kappen ook uit die bosschen die niet tot vrijen aankap waren aangewezen.

Eindelijk werden de Residenten gemagtigd om tot het bouwen van schepen, geschikt voor den smallen handel of de visscherij, hout van de stapelplaatsen te verstrekken voor vijfentwintig percent beneden de waarde, daarvoor bij tarief vastgesteld, en voor zooverre noodig, op een crediet van zes maanden.

Het behoeft geen betoog dat deze maatregel voor den smallenhandel en de visscherij van het hoogste belang was.

§ 4. *Administratie van wegen en posterijen.*

„De wegen zijn overal in den besten staat en de communicatiën zoo gemakkelijk als in een land van Europa; men moet zich verwonderen over den korten tijd door Daendels tot de vervaardiging der wegen gebezigd." [1])

Weinig stemt met deze woorden overeen hetgeen Mr. Mijer dienaangaande zegt: „door de intrekking der posterijen [2]) waren de wegen in een zeer verwaarloosden staat geraakt, niet zonder nadeel voor den binnenlandschen handel." [3])

1) Brief van van der Capellen aan Falck, Sourabaija 14 Oct. 1817.

2) Dit ziet op de intrekking der geregelde postwagendienst bij besluit van 9 Aug. 1812. Zie LEVYSSOHN NORMAN, blz. 160.

3) Mr. P. MYER, *Kronyk* 1816.

Wij meenen hier in de woorden van den Gouverneur-Generaal te mogen berusten, vooral daar in zoo korten tijd de verwaarloozing nog van geen belang had kunnen zijn; — de publicatie van 21 Februarij 1812 beval immers nog het herstel van den grooten weg, tegelijk met het maken van bijwegen. [1])

Commissarissen-Generaal bragten geen verandering in het beheer der wegen en posterijen.

Bij een besluit van 5 Mei 1817 [2]) vindt men eene tafel der onderlinge afstanden van de plaatsen, gelegen aan den grooten weg op het eiland Java, die zooveel mogelijk moest dienen tot het berekenen van alle declaratiën van reiskosten voor civiele en militaire ambtenaren.

Een jaar later werd bepaald [3]), dat het onmiddellijk toezigt en de dagelijksche beheering over alle rivieren, kanalen, havens, zeehoofden, sluizen, waterkeeringen, alsmede over alle bruggen en wegen toebetrouwd bleef aan de Residenten; slechts te Batavia werd het beheer aan eenen Hoofd-Inspecteur van den waterstaat opgedragen, die tevens het toezigt hield over al het genoemde op geheel Java. Te Samarang en Soerabaija werden, tot hulp van den Hoofd-Inspecteur en de Residenten, drie Inspecteurs aangesteld.

De eerste verandering sedert de overname van Java in het postwezen gemaakt, was die bij het Reglement van 15 Mei 1821, die echter reeds bij resolutie van

1) Mr. HOEK, blz. 298.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 27.

3) Besluit van 8 Dec. 1818. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 80.

7 September van hetzelfde jaar buiten werking werd gesteld.

Een nieuw reglement verscheen niet voor 15 Januarij 1823. [1]) Hierbij werd bepaald dat de administratie van de brieven- en wagenpost, onder het bestuur van de Hoofd-directie van finantiën en het plaatselijk toezigt van de Residenten, te Batavia, Samarang en Soerabaija zoude opgedragen worden aan Postmeesters, en in de overige residentiën aan ambtenaren met den titel van Postcommiesen. Het reglement bepaalde verder dat alle brieven gefrankeerd moesten zijn, dat het verzenden van gelden of wissels slechts na registratie daarvan kon plaats hebben, en dat het postwezen nimmer voor de verliezen aansprakelijk zoude zijn.

Tot vervoer van passagiers zoude er een postwagendienst tusschen Batavia en Buitenzorg bestaan, die zoo noodig verder tot Soerabaija zoude uitgestrekt worden.

Wat den grooten postweg betreft ook die werd, onder het bestuur van van der Capellen, niet slechts goed onderhouden, maar er hadden wezentlijk verbeteringen plaats; er werden bekortingen van aanbelang daargesteld, zooals b. v. in de Preanger-Regentschappen tusschen Tjanjor en Bandong. Men verkreeg niet alleen eene aanmerkelijke verkorting, maar het onderhoud werd tevens geringer daar de oude weg op dat punt buitengewoon veel kostte.

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 3.

HOOFDSTUK III.

MILITAIR BEHEER.

Het opperbevel over land- en zeemagt in Nederlandsch-Indië was opgedragen aan den Gouverneur-Generaal. Onder hem werd het bevel over de krijgsmagt te lande, uitgeoefend door een' hoofdofficier, onder den titel van Kommandant der troepen.

Bij besluit van Commissarissen-Generaal van 5 Julij 1816, [1]) was Java verdeeld in drie groote militaire afdeelingen; de hoofd- en verblijfplaatsen van de militaire Kommandanten zouden zijn: Batavia, Samarang en Soerabaija. Het algemeen depot van het leger was te Weltevreden, en het depot van recrutering te Soerabaija.

Het leger was gedeeltelijk uit Europeanen zaâmgesteld, en werd door Inlanders, vooral uit de Molukken, Celebes en Madura, voltallig gehouden.

Vele besluiten werden door Commissarissen-Generaal tot organisatie van het leger genomen; een belangrijk

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 1.

besluit was o. a. dat,[1]) regelende de verhouding tusschen de civiele en militaire magten in de residentiën en de garnizoensdienst in deze. — Het is moeijelijk de hoegrootheid van het leger op te geven. Men vond in Indië[2]) de 18de afdeeling uit twee bataillons Europeërs bestaande, de 19de afdeeling uit vijf en de 20ste uit vier bataillons bestaande; bij deze waren de keur-compagniën en de kaders van het centrum Europeanen; overigens werden zij met Inlandsche recruten voltallig gehouden. Verder vond men een corps pionniers, vijf compagniën uitmakende, een regiment artillerie van twee bataillons, het regiment huzaren n°. 7, en de overblijfsels van een escadron Bengaalsche lanciers, in 1816 gevormd. — Met een enkel woord moeten wij hier gewag maken van de in sommige residentiën opgerigte corpsen van Inlandsche cavallerie, onder den naam van Djajang Sekars, die in den Javaschen oorlog zoo goede diensten bewezen.

De schutterijën werden noch door Commissarissen-Generaal, noch door den Gouverneur-Generaal geregeld; — in 1825, bij het uitbreken van den oorlog, werden alle Christen-inwoners van Batavia te wapen geroepen,[3]) en met geestdrift werd aan deze roeping beantwoord. Spoedig waren dan ook twee bataillons infanterie, elk van vier compagniën, een escadron ruiterij en eene compagnie artillerie georganiseerd. Ook te Samarang, Soerabaija, Cheribon, Soerakarta,

---

1) Besluit van 17 Mei 1824. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 32.

2) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 119.

3) *Batav. Courant*, 24 Aug. 1825.

Amboina, Banda, Ternate en Makassar werden schutter-corpsen opgerigt.

Bij de zamenstelling der armeé had van der Capellen steeds gebrek aan Europeesche soldaten en wist hij daarentegen geen raad met de hem toegezonden officieren, waaronder niet zelden hoofdofficieren. Al zijne brieven naar Nederland getuigden hiervan; zoo schreef hij o. a.: „de uitzending van zoovele officieren, waaronder vele hoofdofficieren, en bijna alle van de cavallerie, brengt mij in geene geringe verlegenheid; ik zie volstrekt geen kans die heeren te plaatsen." 1)

De uitzending van hoofdofficieren kon niet anders dan een nadeeligen invloed oefenen op het gansche leger; vele officieren, die avancement verdiend hadden, moesten hieronder lijden; „ik heb," schreef van der Capellen, „de aangekomen officieren zoo goed mogelijk ingeschoven en à la suite geplaatst, hoezeer ook ten nadeele van anderen, die natuurlijker wijze dit met grievend leedwezen aanzien; ik heb eene nieuwe compagnie lanciers opgerigt, — maar nu begint mij waarlijk de moed te ontzinken, nu ik zie, dat nog in Mei l. l., officieren voor de cavallerie naar Oost-Indië werden gezonden, en wel o. a. een' 1ste luitenant met anciënniteit van 3 jaren." 2)

Wat den geest van het leger en der uitgezonden troepen betreft, leest men in denzelfden brief: „over de *quantiteit* waren wij dan vooreerst in reinen, betref-

---

1) Brief aan den min. v. kol. Batavia 9 Aug. 1818.

2) Brief aan den min. v. kol. Batavia 12 Dec. 1818.

fende de *qualiteit* heb ik zeer veel aanmerkingen.' Van der Capellen drong er op aan dat men in Harderwijk zoude toezien wie men opnam. — In 1820 zouden de dienstjaren der eerste expeditie om zijn, en de meesten dan wel repatriëren of zoeken in civiele dienst te komen. Hoe weinig de klagten van den Gouverneur-Generaal in Nederland ingang vonden, blijkt uit de volgende woorden: „ik verneem dat ik zal bekomen ter plaatsing in Z. M. armée, een man die zich verminkt heeft om van de landmilitie vrij te zijn. Ook dit beschouw ik als zeer nadeelig, en wanneer eenmaal de uitzendingen naar Neêrlandsch-Indië wederom als straffen zullen beschouwd worden voor degenen, die men in het vaderland niet wil behouden, moet ik den moed laten zinken, die mij tot dusverre bezielt om den staat der maatschappij in deze gewesten dagelijks te verbeteren en van voorgaande misbruiken te zuiveren en zuiver te houden." [1]) „Het schuim van vreemde legers zal weldra dat onzer koloniën uitmaken en deze belangrijke bezittingen aan dat uitschot gewaagd worden. — Het uitzigt voor brave soldaten wordt hun ontnomen door de nu nog verdubbelde uitzending van onderofficieren en de compositie wordt alle dagen *slechter en vreemder*." [2])

Toen van der Capellen bemerkte dat men geen acht gaf op zijne regtmatige klagten, wendde hij zich tot den Koning; „ik heb" schreef hij in eenen brief van

1) Brief aan den min. v. kol. Batavia 10 Febr. 1819.
2) Brief aan den min. v. kol. Buitenzorg 29 Dec. 1819.

den 1sten Julij 1821, „regtstreeks aan den Koning met aandrang verzocht eene *buitengewone* uitzending van 800 à 1000 goede manschappen te willen bevelen, afgescheiden van alle mijne vroegere aanvragen aan het Ministerie, en wel tot vermeerdering, maar vooral tot *verbetering* van de Indische armée, daar de zamenstelling van de laatst gezonden recruten van dien aard is, dat ik een' zoodanigen maatregel zeer noodig houde."

En wat was nu het gevolg van den brief aan den Koning geschreven? dat van der Capellen een jaar later nog moest zeggen: „zal men dan nimmer ophouden Oost-Indië met zulke sujetten, die, ik kan het niet genoeg herhalen, hier veel nadeeliger zijn dan in het moederland, te bevolken?" 1)

Van der Capellen begrootte het aantal jaarlijks benoodigde recruten, tot compleet houden van het leger, op duizend man. De ongeregelde uitzending was echter oorzaak dat het leger meestal te gering in aantal was, hetgeen het ongelukkige gevolg had dat men steeds eenige posten moest ontblooten om genoegzame troepen tot eene expeditie bijeen te brengen, die dan ook maar al te haastig weder naar hunne standplaatsen moesten terugkeeren. 2)

Onder het Engelsch bestuur was er geen marine geweest. Na de overname van Java, werd zij aan de zorgen van den Schout bij Nacht Buyskes toevertrouwd.

---

1) Brief aan den min. v. kol. Buitenzorg 16 Maart 1821.

2) *Bijdragen tot de kennis der Ned. en vreemde kolon.* enz. 1847 n°. 4. *Opmerkingen over de verdedigingsmiddelen*, blz. 317.

Bij besluit [1]) van 21 Maart 1817 werd eene instructie vastgesteld voor Commissaris en Onder-Commissarissen van de marine, en een reglement op de directie en administratie van het materiëel en personeel der marine op het eiland Java.

De Commissaris der marine was het hoofd van dit administratief departement en hield te Soerabaija verblijf. De havenmeesters van Batavia, Samarang, Soerabaija, Ambon, Makassar en Banka waren tevens Onder-Commissarissen. De Commissaris moest twee stamboeken houden, het eene voor de Europeanen, het andere voor alle Inlandsche zeevarenden.

De Commissaris en Onder-Commissarissen stonden wat hunne administratie betrof, onder de directie van President en Raden van finantiën en waren comptabel aan de Algemeene Rekenkamer. De Commissaris moest jaarlijks voor den 1sten Augustus aan President en Raden van finantiën toezenden een staat van begrooting, van alle uitgaven voor het departement der marine vereischt, over het eerstvolgende jaar.

De instructie [2]) van 10 Maart 1819 voor de Divisie-Kommandanten der nationale marine, bepaalde dat deze zich zooveel mogelijk bekend moesten maken met den staat der vaartuigen onder hunne bevelen geplaatst; zij moesten zorgen voor de uitrusting dier vaartuigen, en de Kommanderende officieren van behoorlijke instructiën voorzien. Zij ontvingen bevelen van den Chef

1) *Staatsbl. van N. I.* n°. 20.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 33.

der koloniale marine, en, indien zij in buitengewone omstandigheden, onmiddellijk van Hoogerhand bevelen ontvingen, moesten zij hiervan kennis geven aan den Chef van het corps.

De Divisie-Kommandanten te Batavia, Samarang en Soerabaija waren tevens Kommandanten ter reede en werden gerekend op het wachtschip hun verblijf te houden. De dienst ter reede bleef geheel aan de koloniale vaartuigen overgelaten, ook dan wanneer er schepen van de koninklijke marine aanwezig waren.

Wij moeten thans het oog slaan op eenen onder het bestuur van van der Capellen genomen maatregel, die de gelukkigste gevolgen heeft gehad: wij bedoelen de oprigting eener flotille van kruispraauwen op de kust van Java, tot beveiliging tegen de zeeroovers. Deze vaartuigen werden met Inlanders, door de Residenten met overleg der Regenten gekozen, bemand. De Hoofden werden op voordragt der Residenten, jaarlijks door den Gouverneur-Generaal benoemd. De praauwen moesten met den eersten Maart gereed zijn en werden, met den aanvang der West-mousson, of zooveel eerder, als de roovers de kusten van Java verlaten hadden, op strand gehaald.

Het doel dat men met deze vaartuigen had, blijkt uit den considerans van het besluit, [1]) waarbij tot de uitrusting besloten werd. Het volgende achten wij belangrijk om hier over te nemen: „in overweging

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* 1821 n°. 27.

nemende dat enz. — dat het daarentegen verkieslijk schijnt om, afgescheiden van de regelmatige oorlogsvaartuigen, welke zullen worden noodig geacht, een aantal snelle Inlandsche vaartuigen voor de dienst der kusten van Java te bestemmen, om geheel te worden bemand met vertrouwde Inlanders in de onderscheidene residentiën, onder het naauwkeurig toezigt der Inlandsche Hoofden aan te nemen, en voorts geplaatst onder het onmiddellijk gezag der Residenten, voor welke inrigting de volgende gronden pleiten:

a. dat die vaartuigen, op alle punten der kust verdeeld zijnde, zullen kunnen gebruik maken van de berigten, welke bij de Residenten inkomen omtrent het aanwezen van zeeroovers;

b. dat dezelve, bemand zijnde met Inlanders en Hoofden, door de Residenten en Regenten zelve gekozen, een meerdere waarborg voor de trouwe en goede diensten dier manschappen zal bestaan, dan wanneer in de bemanning dier vaartuigen door eene gewone werving wordt voorzien;

c. dat het onderhouden van Inlandsche vaartuigen op de Inlandsche wijze getuigd, reeds op zich zelf minder kostbaar, dan dat van reguliere kanoneerbooten, ook nog minder bezwarend voor de schatkist zal zijn, omdat de Residenten daarop een naauwer toezigt zullen kunnen houden, dan de Directie der marine kan uitoefenen, over de wijd en zijd verspreide vaartuigen onder haar beheer geplaatst;

d. dat Inlandsche vaartuigen van een goed model en op eene doelmatige wijze door grootere en reguliere oorlogsvaartuigen ondersteund, eene meerdere geschiktheid tot het vervolgen en bereiken der zeeroovers zullen hebben, dan aan eenig Europeesch maaksel onder de bestaande plaatselijke omstandigheden kan worden gegeven:

is goedgevonden en verstaan enz."

Deze inrigting, die tot bedwang van den zeeroof van zoo groot nut is geweest, werd in 1826 door den Commissaris-Generaal Burggraaf du Bus de Gisignies afgeschaft.

Van geheel anderen aard, doch van niet minder nut, was de instelling eener commissie voor de verbetering der Indische Zeekaarten. [1]) Deze commissie werd zamengesteld uit den tijdelijken Kommandant van 's Konings Zeemagt in Indië en de tijdelijke Chefs van de koloniale marine en van het departement van de genie. Ook in de oprigting dezer commissie herkennen wij de belangstelling van van der Capellen in alles wat tot uitbreiding van nuttige kennis kon dienen; aan de plaatselijke civiele en militaire autoriteiten werd het bewijzen van alle mogelijke hulpvaardigheid aanbevolen.

Bij besluit van 3 December 1822 [2]) werd bepaald, dat de administratie der marine in een algemeen hoofdbureau te Batavia zoude worden vereenigd. Dit zou plaats hebben met den 1sten Januarij 1823, wanneer

---

1) Besluit v. 13 Oct. 1821. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 38.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 51.

tevens de Onder-Commissariaten der marine te Batavia en Soerabaija zouden vervallen.

De administratie werd nu toevertrouwd aan eenen Kommandant en Directeur der koloniale zeemagt, wien te zijner assistentie nog een Adjunct-Directeur werd toegevoegd. Alle landswerven en magazijnen tot het departement der marine behoorende stonden onder zijne bevelen; hij zelf was, wat zijne administratie betrof, onder de directie van den Hoofd-Directeur van finantiën geplaatst, en moest aan de Algemeene Rekenkamer verantwoording doen van alle betalingen uit 's lands kas en verstrekkingen uit 's lands pakhuizen.

Bij hetzelfde besluit werden instructiën vastgesteld voor: 1° de havenmeesters, equipagemeesters en monster-commissarissen der marine; 2° de pakhuismeesters der marine-magazijnen te Batavia en Soerabaija; 3° een officier, aan welken het bevel van een koloniaal oorlogschip of vaartuig werd opgedragen; en 4° den Directeur en Constructeur van 's lands timmerwerven op het eiland Java.

Zoo verrees er eene koloniale marine, welker bestuur van dat der koninklijke marine gescheiden was en waarvan de officieren een afzonderlijk corps vormden.

Ten slotte moeten wij hier nog gewagen van de marine-school te Samarang die in 1817 hersteld werd na door het Britsche bestuur te zijn opgeheven. [1]) Zij verkreeg nu den naam van militaire school en had ten doel om jongelingen tot officieren, bij alle corp-

1) Mr. HOEK, blz. 234.

sen der armée te lande, voor de koloniale marine en voor de dienst bij den waterstaat op te leiden, terwijl tevens aan de zoodanigen, die landmeters wenschten te worden, het noodige onderwijs zoude gegeven worden.

Er werd besloten [1]) vooreerst 73 élèves toe te laten, namelijk 30 kadetten, behoorende tot de verschillende corpsen der armée te lande, 8 kadetten van de koloniale marine; 25 jongelieden geheel op eigen kosten en 10 geheel gratis, waartoe bij voorkeur zouden genomen worden zonen van overleden onbemiddelde ambtenaren. De school stond onder toezigt van een collegie van curatoren, door den Gouverneur-Generaal te benoemen en waarvan de Kommandant der troepen altijd lid moest zijn. Aan het hoofd der school stond een Directeur met den rang van Luitenant-Kolonel.

In het jaar 1823 werd het getal der leerlingen met vier verhoogd. Bij besluit van 3 Februarij 1825 [2]) werd daarentegen bepaald dat de 8 kadets voor de dienst bij de koloniale marine voorloopig niet meer zouden worden opgeleid.

Hoe nuttig deze inrigting op Java ook werkte, toch werd zij bij besluit van den Commissaris-Generaal van 22 Augustus 1826 [3]) opgeheven, als een gevolg van Z. M. besluit van 5 April 1825 n°. 96.

---

1) Besluit van 16 Maart 1818. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 13.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 3.

3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 41.

De bezuinigings-maatregelen, door den Commissaris-Generaal du Bus genomen, strekten zich ook uit tot de constructie-winkel te Soerabaija, die onder van der Capellen goed gewerkt had, doch in welker inrigting bij besluit van 16 Februarij 1827 [1]) groote veranderingen werden gebragt. [2])

De marine heeft onder het bestuur van van der Capellen goede diensten bewezen, en dat niettegenstaande er dikwerf gebrek heerschte aan matrozen, waardoor men vele Inlanders tot de dienst moest gebruiken, iets dat somwijlen tot treurige gevolgen geleid heeft.

De schepen bij de eerste expeditie in 1816 uitgezonden bleken in Indië spoedig voor de dienst ongeschikt te zijn; wij eindigen dit hoofdstuk met de volgende opgaaf door van der Capellen den 3 Junij 1819 aan den Minister gezonden:

1° de Amstersdam: vergaan
2° de Evertsen „
3° de Nassau: alleen als wachtschip nog bruikbaar
4° de Ruiter: om het zinken te beletten op Madura aan den wal gezet
5° de Tromp: onbekwaam om naar Europa terug te gaan
6° de Ajax = de Tromp
7° de Iris: met veel moeite het zinken belet, voor afbraak te verkoopen

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 18.
2) Zie art. 6 van het kon. besl. van 5 April 1825, n°. 96.

8° de Braband nog goed
9° de Wilhelmina „ „
10° de Eendragt „ „
11° de Irene „ „
12° de Prins Frederik op reis naar Europa
13° de Maria Reigersbergen op reis naar Europa.

HOOFDSTUK IV.

REGTSWEZEN.

„Omtrent het justitiewezen," schreef Elout in zijn Rapport van 27 September 1819, „zijn nog geene eindelijke bepalingen gemaakt, ten minste niet omtrent alle de onderdeelen van hetzelve. Commissarissen-Generaal hebben gemeend dat het raadzamer was af te wachten, welke wetten betreffende het regt en de regterlijke bedeeling in het Vaderland zouden worden daargesteld, en de herziening alzoo van de Bataviasche Statuten is om die reden achterwege gebleven, en de verordeningen op den regtsdwang hebben alleenlijk enkele noodige en in alle geval nuttige veranderingen ondergaan." [1])

Dat Commissarissen geen gebruik hebben gemaakt van het regt, bij art. 16 hunner Instructie gegeven, om de Bataviasche Statuten te herzien, is hun door velen verweten; zij hebben dit echter gelaten om de

1) ELOUT, *Bijdragen*, dl. I. blz. 20.

hierboven door Elout vermelde reden, die wij in den aanhef van het besluit van Commissarissen-Generaal van 10 Januarij 1819 weêrvinden. De veranderingen in de regterlijke organisatie ingevoerd, vindt men voornamelijk in evengenoemd besluit. [1])

De opperste regtbank op Java droeg den naam van Hoog-Geregtshof van Neêrlandsch-Indië. Op Java werd de burgerlijke en lijfstraffelijke regtsoefening in eersten aanleg toevertrouwd aan drie regtbanken, welke den naam voerden van Raden van Justitie, en gevestigd waren te Batavia, Samarang en Soerabaija. De regtspleging tusschen en over den Inlander werd uitgeoefend door Landraden en Hoven van Ommegang, zamengesteld uit Inlandsche regters, en voorgezeten door den Resident of Regter van Ommegang. Eindelijk werd door Commissarissen-Generaal te Batavia een Hoog-Militair-Geregtshof gevestigd, en bepaald, dat de Krijgsraden te Batavia, Samarang en Soerabaija zouden gehouden worden. Wij zullen ons hier niet met de ontleding dezer inrigting bezig houden, maar laten het getuigenis volgen door Mr. Hoek, na eene naauwkeurige beschouwing der gansche regtsbedeeling gegeven: „men had getracht het belang van partijën. en vooral dat van den beklaagde in het oog te houden, en hiermede hand aan hand te doen gaan, zekerheid van behoud en erkenning van verkregen regten, en het straffen van bedreven misdrijven.” [2])

---

1) Voor bijzonderheden omtrent de nieuwe regterlijke inrigtingen, zie men Mr. HOEK, blz. 235—246.

2) Blz. 243.

Door den Gouverneur-Generaal werden geene aanmerkelijke veranderingen gebragt in de door Commissarissen-Generaal voor Java vastgestelde wijze van regtspleging.

Een besluit van 13 April 1824 [1]) regelde de politie in de residentie Batavia, en bepaalde dat er Onderschouten zouden zijn als beambten der regtspolitie.

Bij resolutie van 16 December 1819 [2]) werd een provisioneel reglement vastgesteld op de judicature en manier van procederen in zaken betreffende de pachten van den lande.

Eene belangrijke resolutie was die van 10 November 1821, [3]) waarbij de Raden van Justitie, Regtbanken van Ommegang en Landraden herinnerd werden dat bij eene veroordeeling tot bannissement, de plaats der verbanning door den Gouverneur-Generaal moest bepaald worden, een voorschrift dat gedurig overtreden werd. In den aanhef der resolutie werd gezegd dat de verbanning een te veel gebruikte straf was geworden, waardoor men Java van een tal personen, voor den arbeid onmisbaar, beroofde.

Daar het gebleken was dat er vele bezwaren verbonden waren aan de onderwerping der Inlandsche bevolking te Batavia, Samarang en Soerabaija aan de judicature van de Raden van Justitie aldaar, bezwaren die niet werden gevonden in de residentiën, alwaar de Inlander onder de regtsmagt der Landraden

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 37.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 83.
3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 45.

en Regtbanken van Ommegang stond, zoo werd bij publicatie van 27 Januarij 1824 [1]) bepaald, dat de Inlander in de drie genoemde steden aan de regtspleging der Raden van Justitie onttrokken, en onder het regtsgebied der Landraden en Regtbanken van Ommegang zoude gebragt worden; terwijl tevens bepaald werd dat de Landraad van Batavia zoude zamengesteld zijn uit twee Europeanen en twee Inlandsche Assessoren, jaarlijks door den Gouverneur-Generaal te benoemen.

Voor het regtswezen op de buitenbezittingen, vooral in de Molukken en te Makassar, is veel door van der Capellen verrigt.

Door Commissarissen-Generaal waren er Raden van Justitie te Amboina, Makassar en Malakka gevestigd. De etablissementen op Borneo en Sumatra stonden onder de jurisdictie van den Raad van Justitie te Batavia.

Van der Capellen vond op zijne reis naar de Molukken aldaar een' allertreurigsten toestand; wij herinneren hier de woorden in zijne publicatie, gegeven te Amboina 15 April 1824: [2]) „Gij slijt uwe dagen in onrust, in gedurige twisten en oneenigheden, omdat gij de weldaden van rust, regt en regtvaardigheid niet kunt waarderen; gij haat en miskent het wettig gezag der Hoofden, uit uwe oude geslachten gesproten, omdat hunne belangen niet de uwe zijn;

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 4.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 19.

gij onttrekt u aan de regering der wetten, omdat gij derzelver beschermend vermogen niet weet op prijs te stellen." Van de nieuwe regeling sprekende zeide de publicatie: „ook in de nieuwe wetten en voorschriften, die wij u geven zullen, zult gij de blijken onzer bezorgdheid voor uwe welvaart ontdekken. Gij zult daarin uwe regten en verpligtingen, en de regten en verpligtingen uwer Hoofden naauwkeurig leeren kennen. Deze uwe wettig gekozen Hoofden zullen uwe achting en liefde verdienen door uwe billijke belangen voor te staan. Gij zelve zult overal goed en gemakkelijk regt vinden, en niemand zal u ongestraft in uwe regten kunnen krenken."

Bij besluit van dienzelfden dag werd een reglement vastgesteld op het binnenlansch bestuur en dat der finantiën op Amboina, waarin bepaald werd dat in elke negory een Regentsraad zoude zijn, die over kleine civiele zaken en zaken van politie regt sprak, terwijl er beroep op den Landraad bleef toegestaan. De Regentsraden moesten ten minste tweemaal 's weeks in het openbaar gehouden worden.

Eenige dagen later werd er bij eene publicatie [1]) te Banda-Neira gegeven, bepaald dat er, ten einde dadelijk beter te voorzien in eene goede en spoedige bedeeling des regts, te Banda een Raad van Justitie gevestigd zoude worden. Aan dezen Raad en aan een of meer ambtenaren onder den titel van Magistraat, zou de administratie van de regterlijke politie en de

---

1) 29 April 1824. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 21ª.

uitoefening van de burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging worden opgedragen. De Raad zou bestaan uit eenen President. en zes Leden, namelijk vier der voornaamste ambtenaren, den militairen Kommandant en twee perkeniers. De Resident moest het voorzitterschap van den Raad bekleeden, en het regt van de Hooge Overheid zou door eenen Fiscaal worden waargenomen.

Van alle uitspraken *f* 500 te boven gaande kon geappelleerd worden aan het Hoog-Geregtshof in Neêrlandsch Indië; op weinig uitzonderingen na werden alle condemnatoire vonnissen van den Raad tot onderzoek en herziening aan den Raad van Justitie te Ambon gezonden. Op vonnissen tot doodstraf of andere schavotstraffen, moest het fiat executio van den Gouverneur der Molukken verkregen worden.

De handhaving van rust en goede orde, de veiligheid van personen en eigendommen werd opgedragen aan den Magistraat, en de ambtenaren deszelfs functiën waarnemende. De Magistraat zou kennis nemen van alle klagten en geringe zaken, als vechterijen, overtredingen van reglementen van politie, klagten van eigenaren tegen hunne lijfeigenen; — hij mogt veroordeelen tot eene geldboete niet hooger dan vijftig gulden, gevangenzetting van niet langer dan ééne maand, veertig rottingslagen, en ten opzigte van slaven en bannelingen, kettingslag van ééne maand. Indien de uitspraak over eene som van meer dan tien gulden liep, was appel op den Raad van Justitie toegestaan.

Den 27sten Mei 1824 werd te Ternate eene publica-

tie [1]) afgekondigd, waarbij „gelet op de bijzondere en dringende behoefte, welke er ook voor de ingezetenen dier gewesten bestond, in de daarstelling eener regterlijke magt, tot erlanging van goed en spoedig regt, en als een waarborg voor de veiligheid van personen en eigendommen," te Ternate een Raad van Justitie werd gevestigd, bestaande uit een President en vier Leden.

Bij een provisioneel reglement werden, op weinig plaatselijke uitzonderingen na, dezelfde instructiën gegeven, als wij hierboven voor den Raad en Magistraat van Banda zagen.

Nadat aldus het regtswezen in de Molukken geregeld was, moest het ook te Makassar eene verandering ondergaan.

Met betrekking tot justitie en politie, werd het Gouvernement van Makassar verdeeld [2]) in: 1° Makassar en 2° de Zuiderdistricten.

In de afdeeling Makassar was de zorg voor de algemeene veiligheid toevertrouwd aan eenen ambtenaar met den titel van Magistraat, aan de Dorps- of Kampongshoofden en aan de Hoofden der bijzondere natiën, door het Gouvernement aangesteld of erkend; — in de overige afdeelingen aan de Residenten, Regenten en Dorps- of Kampongshoofden. Met de uitoefening der regterlijke politie werd de Fiscaal bij den Raad van Justitie te Makassar belast.

Het beheer der gevangenissen was onder het opper-

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 26b.

2) *Staatsbl. v. N. I.* 1824 n°. 31a.

bestuur van den Gouverneur opgedragen aan den Raad van Justitie, den Fiscaal bij dien Raad, den Magistraat in de afdeeling Makassar, en in de overige afdeelingen aan de Residenten en Inlandsche Regenten.

De Inlandsche Onderfiscaals, de Fiscaals en Hoofdfiscaal waren verpligt, een register te houden van alle gevangenen en geärresteerden, ieder in zijn ressort.

De justitie werd uitgeoefend door den Raad van Justitie te Makassar, eenen Grooten of Algemeenen Landraad te Makassar gevestigd, Landraden in de hoofdplaats van elke afdeeling, den Magistraat in de afdeeling Makassar en de Regentsraden in de overige afdeelingen, en eindelijk door Dorps- of Kampongshoofden.

Behalve in zaken, waarin Inlanders als gedaagden of beschuldigden voorkwamen, zoude de Raad van Justitie te Makassar, volgens Nederlandsche wetten, statuten en reglementen regt spreken.

In het civiele waren de Dorps- of Kampongshoofden, als vredemakers, verpligt hunnen invloed te bezigen om geschillen te voorkomen of bij te leggen; zij deden uitspraak in alle zaken van Inlanders onderling (tot dezelfde dorpen of kampongs behoorende), wanneer de waarde geen 25 gulden te boven ging; verder over geschillen uit den landbouw voortspruitende. In politiezaken mogten zij eene straf opleggen van geldboeten niet te boven gaande 4 gulden en gevangenzetting in het blok gedurende drie dagen.

De Magistraat in de afdeeling Makassar oefende geen regtsgebied in civiele zaken, die terstond voor den Landraad gebragt werden. De Regentsraad, be-

staande uit den Regent als Voorzitter en Dorps- of andere Hoofden, daartoe door den Resident benoemd, nam kennis van alle zaken tusschen Inlanders, welker waarde tusschen de 25 en 60 gulden bedroeg; van alle zaken, bij eersten aanleg, voor de Dorpshoofden gebragt, waarvan men in hooger beroep gekomen was; van alle geschillen tusschen ingezetenen van verschillende dorpen.

In het criminele was de Magistraat te Makassar en waren de Regentsraden in de overige afdeelingen bevoegd kennis te nemen van alle min gewigtige klagten tegen Dorps- of Kampongshoofden en daarmede gelijkstaande personen; van alle zaken, waar geen zwaardere straf op stond dan eene geldboete van 4—24 gulden, gevangenzetting van 2—8 dagen, of eene lijfstraf van 6—20 rottingslagen.

De Landraad te Makassar had tot Voorzitter eenen uit 's Gouvernements ambtenaren, en tot Leden, Dorps- of andere Hoofden uit die afdeeling, door den Gouverneur te benoemen. In de andere afdeelingen was de Resident Voorzitter en waren de Regenten Leden. Bij elken Landraad werd een voornaam Priester en een Fiscaal aangesteld. In het criminele deed hij uitspraak in alle misdaden door Inlanders gepleegd, en niet aan de competentie van den Grooten Landraad voorbehouden.

De Groote Landraad te Makassar werd bestuurd door den Secretaris van het Gouvernement en bestond verder uit 19 leden, genomen uit de voorname Hoofden en Regenten en jaarlijks door den Gouverneur

benoemd; bij dien Raad werd een Hooge Priester en een Fiscaal benoemd. De Groote Landraad hield ten minste viermaal 's jaars zitting. Hij nam in het civiele kennis van alle zaken bij de Landraden afgedaan, en waarvan aan denzelven geäppelleerd was; verder van geschillen tusschen twee Regenten of Regentschappen onderling; van die welke 500 gulden niet te boven gingen, wanneer de Inlander gedaagde en de partij Europeaan of vreemdeling was. In het criminele nam de Groote Landraad kennis van alle beschuldigingen van oproer en verraad, van valsche munt, knevelarij en misbruik van gezag door Inlandsche ambtenaren, van aanmatiging van openbaar gezag, van moord enz.

De Raad van Justitie bleef zamengesteld, gelijk bij besluit van Commissarissen-Generaal van 10 Januarij 1819 bepaald was; in het civiele nam hij kennis van alle zaken door den Grooten Landraad gewezen, en waarvan was geäppelleerd; verder van alle zaken tusschen Inlanders en Europeanen of vreemdelingen, waarin de laatsten gedaagden waren.

Van geen criminele vonnissen, bij den Raad van Justitie te Makassar gewezen en na herziening bekrachtigd, verminderd of vernietigd, zou verder beroep worden toegestaan.

Van welk nut de invoering van eene goede regeling des regts te Makassar geweest is, getuigt deze verklaring: „sedert de invoering van een geregeld reglement van administratie, justitie en politie, hebben onze uitgestrekte provinciën op Celebes eene te voren

ongekende rust genoten; en zelfs ondanks den oorlog, zijn handel en welvaart toegenomen." [1])

Bij resolutie [2]) van 22 Februarij 1825 werd een reglement op de regterlijke inrigtingen en de regtspleging onder den Inlander te Amboina en onderhoorigheden, vastgesteld. Er zouden Landraden zijn in elke afdeeling van Amboina en onderhoorigheden, over welke een Assistent-Resident of civiel Gezaghebber was gesteld. Te Amboina werd een Groote Landraad gevestigd, voorgezeten door den Gouverneur, en zamengesteld uit 19 Regenten en een Fiscaal.

Het laatste dat onder het bestuur van van der Capellen voor het regtswezen is gedaan, vinden wij in de resolutie van 29 November 1825, [3]) waarbij met intrekking van de provisionele reglementen op het beheer der politie en de criminele en civiele regtsvordering in de residentiën Banda en Ternate, (gearresteerd bij besluiten van 29 April en 27 Mei 1824), een nieuw reglement op de zamenstelling en de regtsmagt van de Raden van Justitie, de regtspleging voor deze en het bestuur der politie in de Moluksche eilanden werd uitgevaardigd.

De uitoefening der civiele en criminele regtspleging bleef opgedragen aan de Raden van Justitie, de administratie der politie werd aan Magistraten toevertrouwd.

Aan de regtsmagt van den Raad van Justitie te

1) *Ned. Hermes* 1828. n°. 3 blz. 40 en n°. 7 blz. 3. Macassar.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 10.

3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 39.

Ambon waren alle Europeanen onderworpen; de Inlanders alleen aan die van de Gewone en Groote Landraden. De Raad van Justitie te Ambon oordeelde over misdaden door ambtenaren, in hunne betrekking gepleegd, over aanmatiging van en verzet tegen het openbaar gezag. De vonnissen hierin gewezen moesten ter herziening gezonden worden aan het Hoog-Geregtshof.

De Raad van Justitie te Banda was uitsluitend bevoegd kennis te nemen van alle misdrijven en overtredingen door perkeniers begaan; alle vonnissen, op weinig uitzonderingen na, moesten tot onderzoek en herziening gezonden worden aan den Raad van Justitie te Ambon; ditzelfde was ook bepaald omtrent de vonnissen van den Raad van Justitie te Ternate. De regtsmagt van dezen Raad strekte zich, behalve over de ingezetenen van Ternate, tevens over alle Europeanen en andere vreemdelingen in de residentíe Menado wonende, uit. Alle Inlanders bleven aldaar onderworpen aan den Land- of Menahassaraad, en de Raad van Justitie te Ternate moest kennis nemen van alle condemnatoire vonnissen van dien Land- of Menahassaraad te Menado.

Na alzoo het regtswezen behandeld te hebben, blijft hier nog te melden, dat aan de Raden van Justitie in Indië het oppertoezigt over minderjarigen, krankzinnigen en zwakken van vermogens, was opgedragen. In eene Residentie alwaar een Raad van Justitie was, moest ook de overdragt van vaste goederen en het stellen van hypotheek voor dien Raad

plaats hebben, terwijl de protokollen van de notarissen iedere maand door twee Leden uit den Raad moesten worden nagezien.

Wij zullen hier eindelijk nog spreken over twee zaken, in verband staande met het regtswezen, namelijk over den toestand waarin de slaven verkeerden, en over de verordeningen op het regt van verblijf.

„Nergens wordt de slavenhandel van wege de Regering met meerderen goeden wil en ijver tegengegaan, dan op Java." [1]) Ziedaar een even schoon als waar getuigenis door Elout gegeven. — Was er onder het Engelsch tusschenbestuur veel voorbereid voor een beteren toestand der slaven, door Commissarissen-Generaal werd die toestand geregeld en bestendigd.

Raffles had door eene belasting op het houden van slaven te leggen en door den slavenhandel in den Indischen Archipel te verbieden, veel gedaan om het aantal dier ongelukkigen te doen afnemen. Hoe hij over hun lot in Oost Indië dacht, blijkt uit zijne woorden: „the Dutch, who, like us, valued themselves on their political liberty, are here the great promotors of civil servitude, and carried with them unto their eastern empire, the Roman law regarding slavery in all its extent and rigour. But although they adopted principles that admitted of the most cruel and wanton treatment of slaves, I would not be understood to say, that they carried these principles into common

1) ELOUT, *Bijdragen*, dl. I. blz. 84.

practice. The contrary was almost universally the case, and the condition of slaves on Java, where they were employed principally in domestic offices, formed a complete contrast to the state of those employed in the West-India plantations." [1])

Dit getuigenis van hem, wien waarlijk geene groote ingenomenheid met onze natie kan toegekend worden, spreekt voor de menschlievende maatregelen ook vroeger genomen, en waaronder in eene eerste plaats moet genoemd worden, het reeds in 1688 gegeven bevel tot het houden van een slavenregister.

In 1817 vinden wij een besluit [2]) van Commissarissen-Generaal waarbij maatregelen werden vastgesteld om den aanvoer van slaven te beletten; in den considerans leest men o. a. de woorden: „... tevens in aanmerking genomen zijnde, dat het de stellige begeerte van Z. M. den Koning is, om den handel in slaven met alle vermogen tegen te gaan; is goedgevonden enz." Een streng onderzoek bij aankomst en vertrek der schepen naar al de zich aan boord bevindende personen, werd aan de bevoegde autoriteiten aanbevolen.

In het Regerings-reglement werd in art. 113 gezegd: „de slavenhandel en de invoer van dezelven in Neêrlandsch Indië is verboden." Omtrent de behandeling der slaven zouden spoedige en billijke voorzieningen gemaakt worden.

Onder het Engelsch bestuur was er eene vereeniging

1) *History of Java*, vol. I. pg. 76.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 42.

tot stand gekomen, the Java benevolent Institution, met het doel om mede te werken tot de afschaffing der slavernij, en om te zorgen voor het lot der vrijgelatenen. [1]) Deze vereeniging was, onder den naam van Javaansch menschlievend Genootschap, blijven bestaan, en Commissarissen-Generaal droegen haar op, eene voordragt te doen tot eindregeling van het lot der slaven. De verwachting dat hierdoor de zaak zoude bespoedigd worden, bleek ijdel; eerst nadat in 1825 de heer Merkus, Gouverneur der Molukken aan de Commissie was toegevoegd, werd den 10[den] Februarij 1825 een Rapport uitgebragt, de grondslag van de publicatie van 24 December 1825. [2])

Intusschen was bij publicatie van 3 Julij 1819 [3]) bepaald „dat in geheel Neêrlandsch Indië zal worden aangelegd, een naauwkeurig register van alle thans aanwezige lijfeigenen zonder onderscheid van jaren of geslacht." Alle lijfeigenen op Java en Madura moesten in den loop van het jaar op de registers ingeschreven worden; de niet ingeschrevene zouden als geëmancipeerd beschouwd worden. Deze termijn werd voor de residentie Batavia later tot den 1sten Januarij 1821 verlengd [4]) en tevens bepaald dat, indien bij de aangifte twijfeling ontstond omtrent de bewijzen van eigendom, de Raad van Justitie hierin uitspraak zoude doen on-

---

1) LEVYSSOHN NORMAN, blz. 159.

2) *De emancipatie der slaven in N. I.* eene verhandeling door Dr. W. R. VAN HOËVELL, 1848. blz. 8 vlgg.

3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 58.

4) Besluit van 24 Mei 1820. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 22.

der hooger beroep op het Hoog Geregtshof. Dezelfde verlenging van termijn werd bij besluit van 11 Augustus 1820 [1]) voor geheel Java en Madura toegestaan.

Bij publicatie van 15 Mei 1812 was vastgesteld „dat lijfeigenen, waarvoor de betaling (van het slaven hoofdgeld) niet binnen den bepaalden tijd zal zijn voldaan, zullen beschouwd worden als geëmancipeerd." Dit was eene straf te zwaar om niet menigmaal ontdoken te worden, waarom zij dan ook veranderd werd voor den Europeeschen eigenaar in eene boete van twintig, voor den Inlander of Chinees van vijf gulden. [2])

De hierboven genoemde publicatie van 24 December 1825 blijft ons nog ter beschouwing over. [3])

Het Rapport, waarop deze publicatie gegrond is, stelde voor om aan een' slaaf, den ouderdom van 45 jaren bereikt hebbende, de bevoegdheid te verleenen zich zelf vrij te koopen of wel te vergunnen dat hij dan door anderen vrijgekocht werd, en verder dat alle kinderen uit slavinnen geboren na een bepaald tijdstip vrij zouden zijn.

Op dit Rapport kwam een afkeurend oordeel van het Hoog Geregtshof, en toen er in den Raad van Indië ook tegenwerking werd gevonden tegen het bepalen eener geheele emancipatie, meende van der

---

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 34.

2) Besluit van 11 Sept. 1820. *Staatsbl. v. N. I.* n°. 39a.

3) De Heer VAN HOËVELL in zijne verhandeling zegt van deze publicatie: „dat zij zich op eene waardige wijze aansluit aan de wetten der Regering van N. I. gedurende twee eeuwen genomen, en de kroon zet op het bestuur van den menschlievenden Baron van der Capellen." blz. 10.

Capellen, hoewel noode, te moeten toegeven, en afstand te doen van den edelen wensch om onder zijn bestuur een einde te maken aan de slavernij in de Oost-Indische bezittingen.

In de publicatie lezen wij: „de Regering heeft bij deze gelegenheid, in overweging genomen, of niet, ter bevordering van de allezins wenschelijke algeheele vernietiging van den slavenstand, zou kunnen worden bepaald, dat alle kinderen welke na een zeker te bepalen tijdstip uit *lijfeigenen* geboren worden, zullen worden beschouwd als *vrijgeborenen.* Bij dieper nadenken evenwel is dit punt haar voorgekomen, in een te naauw verband te staan tot het persoonlijk belang van vele bijzondere ingezetenen en mitsdien van een te teederen aard, dan dat zij met gerustheid zoude kunnen besluiten tot eenen maatregel, die anders, zoowel uit een godsdienstig, als uit een zedelijk oogpunt beschouwd, voorzeker geene aanbeveling zou behoeven. Intusschen is dit belangrijk punt aan de beslissing van den Koning onderworpen."

De publicatie bevatte bepalingen omtrent de bejegening van eigenaar en slaaf wederkeerig, en omtrent de straffen op eene verkeerde behandeling gesteld. Zoo stond het den slaaf vrij ten politie-kantore klagten tegen zijnen meester in te brengen, en kon op regterlijk gezag het houden van slaven verboden worden, aan hen die zich aan erge mishandelingen hadden schuldig gemaakt.

Al was ook de behandeling die de slaven te voren ondergingen in den regel niet hard veelmin wreed, aan

van der Capellen komt de eer toe, elke onbillijke behandeling bij de wet verhinderd, en alzoo het lot van duizenden zijner natuurgenooten verzekerd te hebben.

Ook de pandelingen, die men eenigzins vrijwillige slaven zoude kunnen noemen, werden niet vergeten. Reeds was bij het regerings-reglement het geven en nemen van pandelingen voor eene aangegane verbindtenis of geldelijke schuld afgeschaft. Eene publicatie van 7 Maart 1822 [1]) bevestigde deze bepaling voor Java en beperkte en regelde het pandelingschap op de Buitenbezittingen.

Tot regt van vestiging op Java moesten Europeanen en hunne afstammelingen, onder het Britsch bestuur, jaarlijks aan den Secretaris van het Gouvernement eene akte van tijdelijk verblijf vragen. [2])

Commissarissen-Generaal bepaalden, [3]) dat het verlof om zich op Java te vestigen door den Gouverneur-Generaal moest verleend worden. Het stond den ingezetenen vrij het land te doorreizen, mits eene pas van den Resident of Magistraat verzoekende; deze mogt die pas niet weigeren.

Bij vertrek van Java moest men hiervan, ten minste zes weken te voren, kennis geven in de Bataviasche Courant, en bovendien zou tot het verlaten der kolonie eene pas worden uitgereikt. Een Chinees moest zich bij het reizen op Java ook van eene pas voor-

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 10.

2) Besluit van 21 April 1815. Zie LEVYSSOHN NORMAN, blz. 156.

3) *Staatsbl. v. N. I.* 1818, n°. 60.

zien, die hem gratis werd verstrekt, en die hij in elk district door de civiele autoriteiten moest laten viseren. [1])

Men was eerlang genoodzaakt de vrije beweging der Chinezen te beperken; bij besluit van 6 Junij 1820 [2]) werd, „tot betere wering van den ongeoorloofden handel en uitvoer van koffij in de Preanger-Regentschappen, en in navolging van de vroegere bepalingen deswege gemaakt," het verblijf aldaar aan alle Chinezen, die geene behoorlijke permissie verkregen hadden, ontzegd; slechts een gering aantal nuttige ambachtslieden mogt in de Hoofdnegorijen blijven.

Wij vinden thans geene veranderingen in de bepalingen op het verblijf gemaakt, voor de bekende publicatie van 20 Mei 1823, [3]) welker inhoud wij kortelijk zullen nagaan, ons voorbehoudende bij de behandeling van landbezit en kolonisatie, hierop nader terug te komen.

Bij deze publicatie werd bepaald, dat een ieder, die zich op Java wenschte te vestigen, daartoe een verzoek moest indienen aan den Gouverneur-Generaal, en tevens bewijzen dat hij de middelen bezat of zekere vooruitzigten had, om het bepaalde voornemen te bewerkstelligen, voor hetwelk hij verlangde regt van inwoning te verkrijgen. Op de Buitenbezittingen kon het verlof tijdelijk door de Gouverneurs of Residenten verleend worden, om echter nader aan de beslissing

1) *Staatsbl. v. N. I.* 1816, n°. 25.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 27.
3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 20.

van den Gouverneur-Generaal onderworpen te zijn. Verlof verkregen hebbende om zich op Java te vestigen, moest men te Batavia, of binnen den afstand van tien palen van daar, zijne woonplaats kiezen. Verlangde men zich elders te vestigen, zoo moest men weder verlof van den Gouverneur-Generaal bekomen, en dan nog was men gehouden in de hoofdplaats der residentiën te blijven, zoo niet uitdrukkelijk het tegendeel bepaald was. — Ook ontslagen ambtenaren mogten zonder verlof niet in een der Nederlandsch Indische bezittingen verblijven. — Het verlof eenmaal verleend werd gerekend tot opzeggens toe gegeven te zijn. Het reizen over Java werd tevens bemoeijelijkt. Een verlof van den Resident was noodig om langs den grooten postweg te reizen. Tot eene reis in de binnenlanden of residentiën Soerakarta of Djocjokarta, was het verlof van den Gouverneur-Generaal noodig.

Wij onthouden ons thans van elke beoordeeling dezer zoo weinig liberale publicatie.

HOOFDSTUK V.

ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Onder het Engelsch tusschenbestuur was het onderwijs geheel verwaarloosd. De marine-school te Samarang werd zelfs in 1812 opgeheven. Commissarissen-Generaal trachtten terstond het schoolwezen te verbeteren. Reeds in 1816 zag men eene school te Weltevreden oprigten. Door de zorg voor bekwame onderwijzers stond deze school op eene lijn met de beste departementale scholen van Nederland. [1])

Ook in de overige hoofdplaatsen werd voor het onderwijs gezorgd. Het Gouvernement voorzag in de behoefte aan gebouwen, boeken en verdere benoodigdheden; in de volkrijkste plaatsen werden schoolopzieners aangesteld, terwijl het toezigt over het gansche schoolwezen aan den Hoogleeraar Reinwardt werd opgedragen. [2])

Met regt mogt Elout in zijn Rapport van 27 Sep-

1) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 360.

2) *Staatsbl. v. N. I.* 1817 n°. 9 en 1818 n°. 4.

tember 1819 schrijven: „het schoolwezen op Java heeft door de zorg van den Directeur tot de zaken van landbouw, kunsten en wetenschappen, en onder het toezigt van schoolopzieners een aanzien verkregen dat uit vroegere berigten reeds kennelijk is. Te Batavia, Samarang en Soerabaija zijn scholen opgerigt, welker nut blijkbaar is; in dezelve worden onderwezen de kinderen van Inlanders, zoo de ouders zulks verkiezen. De Javaansche en Chinesche scholen staan op zich zelve. De Nederlandsche scholen staan onder het bestier van bekwame onderwijzers, zoo verre die op Java zijn. Het is te hopen dat van tijd tot tijd geschikte personen uit Nederland zullen overkomen; de bezoldiging van landswege gevoegd bij een gedeeltelijk genot van de schoolgelden zal, zoo ik vertrouw, sommigen daartoe aanmoedigen." [1])

Bij resolutie van 3 Junij 1819 [2]) werd eene algemeene orde voor de scholen van middelbaar onderwijs in Nederlandsch Indië vastgesteld. Deze waren bestemd voor het onderwijs in de fransche, hoogduitsche en engelsche talen, het teekenen, de muzijk enz.

In 1824 werd door het Gouvernement te Batavia eene kostschool voor jongejufvrouwen opgerigt; reeds lang had men de behoefte hieraan bemerkt en hoewel de school in het begin algemeen gewaardeerd werd zoo genoot zij slechts een kort bestaan, daar zij in 1826 reeds werd opgeheven. [3])

1) *Bijdragen*, dl. I. blz. 81.

2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 49.

3) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 361.

Van de oprigting eener militaire school te Samarang hebben wij reeds vroeger gesproken.

In een verslag [1]) van den hoogleeraar Reinwardt over den staat van het schoolwezen op Java den 20sten Februarij 1820 uitgebragt, lezen wij o. a.: „In Batavia is door de aldaar in de stad en te Weltevreden gevestigde lagere scholen op eene nagenoeg voldoende wijze voor het eerste onderwijs der jeugd gezorgd. Wanneer ik nog den jammerlijken staat herdenk van het schoolwezen in de hoofdstad, kort na mijne komst uit Nederland aldaar, en de hoogst gebrekkige leerwijze in de alstoen bestaande scholen, alwaar het geheele onderwijs zich bepaalde tot een bloot werktuigelijk lezen van woorden en klanken, voor de leerlingen geheel onverstaanbaar, dan kan het niet missen of een bezoek der beide sedert dien tijd gevestigde scholen, en een slechts oppervlakkig onderzoek naar de vorderingen aldaar, moet de genoeglijkste gewaarwording opwekken, en op de meest overtuigende wijze de groote voordeelen aanwijzen, welke nu reeds door deze instellingen aan de Bataviasche Maatschappij gegeven zijn." — Ook de berigten omtrent de meeste andere scholen op Java in dit verslag luidden gunstig.

Minder goed was het met het middelbaar onderwijs te Batavia gesteld.

De verslaggever eindigt met aan te toonen hoezeer men te vreden moest zijn over de vorderingen in het schoolwezen, vooral wanneer men lette op de bezwaren

---

1) *Batav. Courant*, 11 Maart 1820.

waarmede men te kampen had, waaronder wel in de eerste plaats mag gesteld worden de moeite om bekwame onderwijzers te verkrijgen; — ook het gebrek aan eene goede huiselijke opvoeding, die noodzakelijk aan het schoolonderwijs behoort gepaard te gaan, werd nog maar al te veel gemist.

De heer Reinwardt zoude in het jaar 1822 Java verlaten; op zijne voordragt werd de heer J. van der Vinne tot Inspecteur van het onderwijs benoemd. De ijver en naauwgezetheid waarmede ook deze zijn nieuwe betrekking waarnam, billijkten volkomen de keuze van Reinwardt.

Dat er veel en dat er met liefde voor het onderwijs gewerkt werd, wie zal hier nog aan twijfelen? en toch bleek het nog steeds onvoldoende te zijn; bovenal is dit daaraan toe te schrijven dat ook de meest bekwame onderwijzers, na eenigen tijd op Java werkzaam te zijn geweest, den verlammenden invloed van het klimaat ondervonden, of wel spoedig de gelegenheid zochten om van staat te veranderen.

Wij moeten hier nog vermelden dat ook op de buitenbezittingen scholen werden opgerigt, die vooral in de Molukken en op Timor aanvankelijk veel beloofden. [1])

Had de Generaal Janssens gedurende zijn kort bestuur weinig voor kunst of wetenschap kunnen verrigten, ééne bepaling van het grootste belang vinden

---

1) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 107.

wij door hem gemaakt, namelijk die omtrent de bevordering van Gouvernementswege van de studie der Inlandsche talen; — hij had aan de Ministers bij de Hoven van Djocjo en Solo eenige jongelieden toegevoegd, opdat die zich door omgang met jeugdige Javanen in de landtaal zouden oefenen. [1]) — Commissarissen-Generaal bevorderden deze taalstudie in de te Samarang opgerigte militaire school.

Reeds vroeger maakten wij gewag van de resolutie van 25 Maart 1819, die door aanmoediging en belooning de beoefening der Inlandsche talen ten doel had. Op voordragt van Reinwardt werd bij besluit van 31 October 1826 eene commissie benoemd tot vervaardiging van een Maleisch-Nederduitsch en Nederduitsch-Maleisch woordenboek. [2]) Leden dezer commissie waren de heeren C. T. J. Elout, kapitein, aide de camp en secretaris van het Gouvernement voor het departement der Inlandsche zaken, D. Lenting, predikant en schoolopziener te Samarang, A. Koek, secunde en C. van Angelbeek, elève voor de Inlandsche talen, beiden te Malakka. [3])

In 1821 was door van der Capellen een zoogenaamd Inlandsch departement opgerigt, om daarbij

---

1) Mr. MYER, *Gesch. der N. O. I. Bezitt. onder de fransche heerschappij*, blz. 58.

2) REINWARDT'S *Reize naar het oostelijk gedeelte van den Ind. Arch.* blz. 277, uitgegeven door het kon. Inst. voor taal-, land- en volkenkunde v. N. I.

3) In 1823 verscheen te Batavia eene nieuwe uitgaaf der Maleische spraakkunst van WERNDLY, bewerkt door den heer C. VAN ANGELBEEK.

jongelieden tot de studie der Inlandsche talen, zeden en gewoonten op te leiden. [1])

Het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen [2]) had in hooge mate de belangstelling van Raffles gewekt, onder wiens bestuur twee deelen van de werken dier Vereeniging waren uitgekomen. Na de herstelling van het Nederlandsch gezag werd aan van der Capellen het Beschermheerschap opgedragen. [3]) In het verslag van den staat des Genootschaps gegeven in de vergadering van den 7[den] October 1823, zeide de Voorzitter Mr. P. S. Maurisse: „wij hebben voorzeker geene reden, om ons eenigzins te beklagen over den staat, waarin het Genootschap, sedert 1821, onder het voorzitterschap van den Hoogleeraar Reinwardt, de werkzaamheden hervat zijn, zich thans bevindt. Neen! de vooruitzigten zijn zelfs zeer aanmoedigend; alles, wel voornamelijk door de uitstekende begunstiging van onzen aanzienlijken Beschermheer." [4]) Verder herinnert de Voorzitter hoe de Hooge Regering behulpzaam was door het toestaan eener kostelooze verzending en ontvangst van brieven en stukken en bovendien door eene tegemoetkoming in de kosten tot herstel van het Gebouw van het Genootschap.

Het negende, tiende en elfde deel van de Verhan-

---

1) *Gids* 1857. P. J. VETH, *het Batav. genootsch. v. kunsten en wetenschappen.*

2) 24 April 1778 opgerigt.

3) *Moniteur des Indes* 1846—47, blz. 124.

4) *Handel. v. h. Genootschap*, dl. IX. blz. XXVII.

delingen van het Genootschap verschenen onder het bewind van van der Capellen.

Wat de Beschermheer voor deze Vereeniging geweest is hiervan getuigde de Voorzitter in de vergadering van 13 Januarij 1826, de laatste die door den Oud-Gouverneur-Generaal werd bijgewoond. „En welk een schok," zeide de heer Maurisse, „hebben wij niet te wederstaan, wanneer wij het vaarwel! van onzen Beschermheer zullen ontvangen. Ja, wij herinneren ons immers het menige en nooit volprezen goed, hetwelk wij van dien edelen Begunstiger des Genootschaps ontvangen hebben, zoo levendig, dat het denkbeeld van het aanstaande vertrek van Zijn Excellencie ons op het gevoeligst moet treffen." [1]) In naam van de Vergadering noodigde de Voorzitter den Baron van der Capellen uit om het honorair Protectoraat op zich te nemen, eene uitnoodiging, die met welwillendheid werd aangenomen en onder belofte van verder het Genootschap zooveel mogelijk behulpzaam te zullen zijn.

Onder de stukken in de handelingen van die jaren vervat, vinden wij o. a. bijdragen van Reinwardt, Blume, van Sevenhoven, Roorda van Eijsinga, von Siebold, Nahuijs en van den zoo vroeg gestorven van Angelbeek.

Wij herinneren hier nog de woorden door den heer Buddingh, toenmalig Voorzitter van het Genootschap, in de vergadering van 8 Maart 1849 gesproken. Na

---

1) *Handel. v. h. Genootschap*, dl. XI. blz. XXV.

herinnerd te hebben aan het afsterven van den Baron van der Capellen op den 10[den] April des vorigen jaars, gaat hij voort: „Gij kent al de verdiensten van dezen in zooveel opzigten hoogst voortreffelijken man, en hooggeachten Maecenas onzer instelling. Zijn dood is een verlies voor het Vaderland, voor de beschaafde wereld, voor ongelukkigen en hulpbehoevenden, — in één woord, voor al wat schoon, waar en goed is. In de harten van velen uwer, die het voorregt hadden hem gezien en gekend te hebben, leeft zijn beeldtenis voort, en hernieuwt zich het gevoel van dankbaarheid voor het goede, dat ge onder zijn bestuur genoten hebt of tot stand zaagt komen. Hier, mijne heeren! in deze vergadering, willen wij een lauwerkrans om zijne slapen vlechten, en zijn graf met bloemen strooijen! Dáár boven siere hem een schooner, een duurzamer lauwerkrans, — dáár boven siere hem de kroon der onverderfelijkheid." [1])

Een vlugtige blik in de Bataviasche Couranten van 1817—1826 wettigt het getuigenis dat die Courant „gedurende het bestuur van den Baron van der Capellen vooral een rijke bron van kennis is voor hem, die Neêrlandsch Indië in dat merkwaardig tijdvak wil leeren kennen." [2]) „Het levert," leest men verder, „een schoon bewijs op van den wetenschappelijken geest, die in vele opzigten het toenmalig bewind

1) *Handel. v. h. Bat. Gen.* dl. XXII. blz. 20.

2) *Tijdschrift v. N. I.* 1849, dl. I. blz. 5, het tijdschrift v. N. I. in zijnen oorsprong enz.

bezielde; want terwijl eigentlijk de kwestie van vrijheid van drukpers nog nimmer was voorgekomen, en de Regering zich daarover nog niet bepaald had verklaard, wist zij het gevoel van behoefte daaraan bij het publiek in slaap te wiegen door de openbaarmaking van alle belangrijke gebeurtenissen, en door haar blad zelfs nu en dan voor mededeelingen en beoordeelingen van de zijde van particulieren open te zetten."

Uit eene circulaire van den algemeenen Secretaris van 20 Mei 1820, blijkt dat het de begeerte van den Gouverneur-Generaal was, dat de Courant een middel zoude zijn tot uitbreiding van kennis onder de ingezetenen zelve, en eene bron, waaruit eenmaal door den geschiedschrijver, den natuuronderzoeker en den aardrijkskundige belangrijke bijdragen zouden kunnen worden getrokken.

Ook dan wanneer slechte tijdingen moesten worden medegedeeld, vinden wij geen angst hiervoor bij de Regering, geen verhelen van de waarheid, geen bezigen van zachtere kleuren. Zoo schreef van der Capellen na de mislukking der eerste expeditie tegen Palembang: „ik heb gemeend in de Courant de waarheid te moeten zeggen, zooals Gij die daarin vermeld zult vinden. De Calcuttasche commentariën zullen wel spoedig daarop volgen. Hier iets te hebben willen verbloemen kon tot niets voeren en verzwakt het vertrouwen op het Gouvernement." [1])

---

1) Brief aan den min. v. kol. Buitenzorg 21 Nov. 1819.

Hoe gunstig steekt die verlichte beschouwing niet af bij hetgeen men nog menigmaal in onze dagen en in Europa zelve aanschouwt.

Dezelfde geest van openheid, die van der Capellen bezielde, treffen wij ook bij Elout aan. Bij de verschijning van the History of Java van Raffles meende Falck, dat het misschien beter ware de verspreiding van dat werk op Java tegen te gaan; Elout gaf hierop te kennen, dat hij niet bang was voor de gevolgen dier verspreiding en vreesde dat juist een verbod een verkeerden indruk zoude maken.

Belangrijk is ook hetgeen tusschen 1816 en 1826 voor de statistiek gedaan werd; als bijdragen hiertoe moeten vooral genoemd worden de jaarlijksche verslagen der Residenten, waarin eene volledige beschrijving der verschillende deelen van Neêrlandsch Indië werd aangetroffen. In 1823 werd het eerste verslag omtrent handel en scheepvaart uitgegeven. — Bij besluit van 13 October 1821 [1]) werd het doen van hydrographische opnemingen in de Indische zeeën tot de verbetering der zeekaarten gelast. — In het volgende jaar werd eene Commissie voor de oudheidkunde ingesteld.

De geneeskundige dienst, die onder het Britsch bestuur in geheel ongeregelden staat had verkeerd, [2]) werd aan den Hoogleeraar Reinwardt toevertrouwd. Reeds voor het einde van 1816 waren voorstellen tot

1) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 38.

2) LEVYSSON NORMAN, blz. 322.

regeling in gereedheid. [1]) Te Batavia werd eene geneeskundige commissie opgerigt. Bij resolutie van 11 April 1820 [2]) werd een reglement vastgegesteld voor de burgerlijke geneeskundige dienst in Neêrlandsch Indië, en Reinwardt tevens tot Commissaris aangesteld. Hij moest onderzoek doen naar de bekwaamheid van hen die de geneeskundige dienst uitoefenden, eenmaal 's jaars eene inspectiereis over Java ondernemen, het toezigt houden over de hospitalen enz. Ook voor de uitoefening der koepokinenting verscheen een reglement en het toezigt werd aan eenen Inspecteur opgedragen. Tot deze betrekking werd de heer Blume benoemd. Men zorgde voor een genoegzaam aantal Inlandsche vaccinateurs, bij voorkeur uit de Mahomedaansche priesters te kiezen. [3]) In de Preanger-Regentschappen werd eene belasting ter waarde van twaalf stuivers geheven tot goedmaking van de kosten der koepokinenting. Bij besluit van 6 Februarij 1818 [4]) schafte de Regering dit af „niet willende dat eene zoo heilzame inrigting ten bezwaar van het algemeen zoude strekken."

De ijver waarmede de Regering de inenting trachtte te bevorderen werd op Java allezins betoond; Reinwardt verklaarde dan ook bij zijn vertrek zich te verheugen „dat de heilzaamheid der vaccinatie ook onder de Inlanders erkend wordt, en dat dien ten ge-

1) REINWARDT'S *Reize*, blz. 65.
2) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 26.
3) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 105.
4) *Staatsbl. v N. I.* n°. 10.

volge deze kunstbewerking alhier zoo spoedig heeft kunnen verspreid worden, dat zelfs de meest beschaafde volken in Europa tijdens de invoering der vaccine aldaar, naauwelijks een voorbeeld daarvan hebben opgeleverd." [1])

Op de Buitenbezittingen [2]) vond de vaccinatie veel tegenstand en hoewel herhaalde malen beproefd en niettegenstaande de kinderziekte voortging vreeselijke verwoestingen aan te rigten, kon zij er geen wortel schieten.

Wij mogen hier niet onvermeld laten hetgeen door van der Capellen voor Batavia gedaan is; de oorzaken die aanleiding gaven tot de ongezondheid dier plaats werden naauwkeurig onderzocht en weggenomen. Zoo werden kerkhoven verlegd, grachten gedempt, maar bovenal werd er een dubbel paalhoofd aan de uitmonding van de rivier tot een grooten afstand in zee opgeworpen, waardoor de stroom sterker en de aanslibbing der modderbank verder belet werd. [3])

De wetenschappelijke onderzoekingen van Horsfield, Reinwardt, Blume en anderen waren van het hoogste belang. Vooral Reinwardt werkte met ijver zonder de teleurstellingen te tellen, die hij bij het herhaaldelijk verongelukken van kostbare bezendingen naar het moederland, moest ondervinden.

In 1819 werd door den verdienstelijken Hoogleeraar een plantentuin te Buitenzorg opgerigt, die zoowel

1) REINWARDT'S *Reize*, blz. 252.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1820.

3) VAN HOGENDORP, *Besch.* blz. 317.

tot onderzoek der Javasche gewassen diende als tot proefneming der kultuur van vreemde planten. [1])

In het jaar 1821 ondernam Reinwardt eene reis naar de Molukken om met de natuurlijke gesteldheid van die landen ook nader bekend te worden. — In het volgende jaar keerde hij naar Europa terug; veel had hij voor Indië gedaan en met droefheid zag men hem van daar vertrekken. Als Hoofd-Inspecteur van het onderwijs werd hij, gelijk wij reeds zagen, door den heer van der Vinne vervangen, als Directeur van den plantentuin volgde de heer Blume hem op, en zijn Commissariaat over de burgerlijke geneeskundige dienst werd door Dr. J. Bowier vervuld.

Bij koninklijk besluit van 2 Mei 1820 n⁰ 10 was eene Commissie benoemd tot bevordering der uitbreiding van de wetenschappelijke kennis van de voortbrengselen der natuur in Neêrlandsch Oost Indië. Tot leden waren de heeren H. Kuhl en J. C. van Hasselt aangesteld. Veel mogt men zich van hunne ijverige nasporingen voor de wetenschap beloven, doch reeds den 14den December 1821 overleed de heer Kuhl te Buitenzorg. Van Hasselt zette met verdubbelde krachten zijne taak voort maar volgde weldra op slechts 26jarigen leeftijd zijn vriend en medearbeider. [2])

Ten slotte moeten wij een blik werpen op den gods-

1) REINWARDT's *Reize*, blz. 254.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1821.

dienstigen toestand. De behoefte aan leeraren bij de onderscheidene gemeenten was groot. De ruime bezoldiging zou naar men hoopte, eene aanmoediging zijn om naar Indië te gaan. [1])

De Koning had in 1815 eene Commissie benoemd voor de zaken der Hervormde Kerk in Neêrlandsch Oost- en West-Indië. [2]) Een der leden van deze commissie had zitting in de Nederlandsche Synode.

In Indië was de regeling van alle kerkelijke zaken aan den Gouverneur-Generaal toevertrouwd. Hij benoemde een bestuur der Protestantsche kerken, dat voorgezeten moest worden door een der leden van de Raad van Indië. De Regering benoemde de leeraren als landsambtenaren.

De Zendelingen, onder een naauwkeurig toezigt geplaatst, werden geholpen waar zulks regt en billijk was. Ook de onderscheiden liefdadige gestichten genoten ruimschoots de bescherming der Regering.

In 1820 werd een reglement [3]) uitgevaardigd voor het bestuur en de inrigting van het Proveniers- of oudemannen-huis te Samarang, dienende tot huisvesting van gepensioneerde militairen, zeevarenden en anderen door hoogen ouderdom belet den lande langer te dienen. Inlandsche Onchristenen werden hier niet in opgenomen.

In 1819 was op verlangen van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden op Java eene Hoofdcommissie van

---

1) ELOUT, *Bijdr.* dl. I. blz. 83.

2) VAN HOEVELL, *Parlementaire redevoeringen*, I. blz. 233.

3) *Staatsbl. v. N. I.* n°. 32.

weldadigheid gevestigd. Deze stond in verband met de Maatschappij van weldadigheid in Nederland. [1])

Reeds den 31[sten] October 1816 had van der Capellen het voorzitterschap van het Javaasch medewerkend Bijbelgenootschap aanvaard. [2])

Wij kunnen dit overzigt niet eindigen zonder te herinneren hoe gunstig het bestuur van den man die kunsten en wetenschappen liefhad, afstak bij dat zijner opvolgers. Denzelfden wetenschappelijken geest die in vele opzigten het Britsch bewind had gekenmerkt, treffen wij bij den Gouverneur-Generaal van der Capellen aan, en het is in de hoogste mate betreurenswaardig om te zien hoe „zijne opvolgers, onder de leuze van *vereenvoudiging en bezuiniging* naar Java gezonden, en in hunne magt besnoeid, toejuiching zochten en verwierven door de slooping en afbraak van hetgeen een edele geest had opgebouwd." [3])

---

1) Mr. MYER, *Kronyk* 1819.

2) Mr. MYER, *Kronyk* 1816.

3) Mr. G. W. VREEDE, *De invloed der wetenschap op het openbaar leven van den Min. v. Staat* G. A. G. P. Baron van der Capellen van Berkenwoude, blz. 29.

AANMERKING.

Na het afdrukken van dit geschrift is ons de onjuistheid gebleken van hetgeen men op blz. 4 leest, namelijk dat de Heer Muntinghe als derde Commissaris-Generaal zoude in aanmerking gekomen zijn doch vooral op aanraden van den Heer Elout daartoe *niet benoemd* werd; door tusschenkomst van den Heer Krabbe hebben wij daarentegen vernomen dat in het Archief van het Departement van koloniën een besluit van den Souvereinen Vorst dd. 22 September 1814 n°. 119 berust, houdende benoeming van de Heeren Elout, Baron van der Capellen, en Mr. *H. W. Muntinghe* tot Commissarissen-Generaal. — Bij een besluit van den Souvereinen Vorst van 20 November 1814 n°. 52, (mede bij het Departement van koloniën berustende) werd in plaats van den benoemden Mr. H. W. Muntinghe, de Schout bij Nacht A. A. Buyskes tot Commissaris-Generaal aangesteld.

STELLINGEN.

I.

Testamento nondum aperto, de heridate tamen recte transigitur.

II.

Minus recte Köllner (die Grundzüge der oblig. neg. gest., Göttingen 1856) dicit, sine animo negotia alieni gestandi, nullam obligationem negotiorum gestorum existere.

III.

De tweede alinea van art. 946 B. W. is overbodig.

IV.

Art. 421 B. W. is niet toepasselijk op die minderjarigen wier beide ouders nog leven.

V.

In art. 21 Wb. v. K. slaan de woorden „alle de schulden" ook op die, welke tijdens de overtreding reeds bestaan.

VI.

Het papier, waarvan in art. 101[a] Wb. v. K. gesproken wordt, is ook vóór het endossement een wissel.

VII.

Ofschoon in art. 92. Wb. v. B. R. niet naar art. 9 verwezen wordt, moet men aannemen dat ook bij verzuim van het bij art. 9 voorgeschrevene nietigheid het gevolg is.

VIII.

Ten onregte wordt somwijlen beweerd dat, niettegenstaande de dronkenschap, in elk geval het misdrijf geheel toerekenbaar blijft.

IX.

De vraag: „le fait, par une femme livrée à la prostitution, d'avoir *accosté* et *sollicité* un homme sur la voie publique, constitue-t-il le délit prévu par l'art. 330?" wordt door de la Palme (Encyclopédie du droit.) onjuist beantwoord met „l'affirmative ne semble pas douteuse."

X

De instelling van eenen Raad van Koloniën, als adviserend kollegie, is wenschelijk.

XI

In den constitutionelen Staat is het nuttig dat een nieuw optredend Ministerie aan de Volksvertegenwoordiging een zoogenaamd *programma* geve of voorlegge.

XII.

Verpachtingen van uitgestrekte landerijen en op lange termijnen zijn voor den landbouw voordeelig.

XIII.

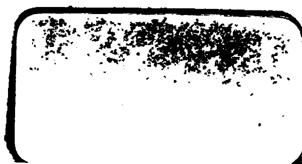
De oprigting der Nederlandsche handelmaatschappij in 1824 was voor handel en nijverheid noodzakelijk.

XIV.

Zeer juist zegt Mr. J. L. de Bruyn Kops: Beginselen der Staathhk. dl. I. blz. 235 (noot): „het bestaan van handels-compagniën kan noodzakelijk zijn om gewigtige ondernemingen te kunnen aanvaarden, maar nimmer moeten die voorregten worden verlengd, zoodra de winsten, die uitsluitend worden genoten, zonder bezwaar door ieder kunnen verkregen worden."

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C051358875

SNELPERSDRUK VAN KEMINK EN ZOON, TE UTRECHT.